

GLASNIK

HRVATSKOGA KATOLIČKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA

Godina XXXIV, broj 3, 2023.

ISSN 1330-657 X

GLASNIK HRVATSKOGA KATOLIČKOGA LIJEČNIČKOG DRUŠTVA
THE JOURNAL OF THE CROATIAN CATHOLIC MEDICAL SOCIETY
Glasnik HKLD

OSNIVAČ I IZDAVAČ / FOUNDER AND PUBLISHER
Hrvatsko katoličko liječničko društvo, Zagreb, Hrvatska
The Croatian Catholic Medical Society, Zagreb, Croatia

ADRESA UREDNIŠTVA / ADDRESS
Praška 6/II (Maričev prolaz), 10000 Zagreb / Croatia
Tel/Fax: +385 (0)1 4817537; E-mail: glasnik@hkld.hr; URL: www.hkld.hr/izdavastvo/glasnik-hkld/
Račun HKLD-a: Hrvatska poštanska banka, IBAN: HR7323900011100374608
MB: 3734714, OIB: 35320884011

GLAVNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF
Rok Čivljak

POMOĆNIK GLAVNOG UREDNIKA / ASSISTANT EDITOR-IN-CHIEF
Marko Skender

UREDNIČKI ODBOR / EDITORIAL BOARD
Ivan Bodrožić (Split), Rok Čivljak (Zagreb), Danica Galešić Ljubanović (Zagreb), Ivica Grković (Split),
Stjepan Katić (Zagreb), Ivana Klinar (Zagreb), Marko Skender (Zagreb), Zora Zakanj (Zagreb)

IZDAVAČKI SAVJET / ADVISORY COUNCIL
Petar Bilić (Zagreb), Suzana Bukovski (Zagreb), Marta Čivljak (Zagreb), Ivan Ćelić (Zagreb),
Jasna Ćurić (Zagreb), Danijela De Micheli Vitturi (Split), Vlatko Grković (Zadar), Andrea Koščec (Zagreb),
Natalia Kučić (Rijeka), Rožica Lončarić Krnjak (Zagreb), Vesna Lukinović-Škudar (Zagreb),
Ivan Novak (Zagreb), Biserka Perković (Šibenik), Mirko Petrošević (Đakovo), Darko Richter (Zagreb),
Ivan Školka (Osijek), Žarko Šperanda (Požega), Marija Žagar (Zagreb)

TEHNIČKA UREDNICA / TECHNICAL EDITOR
Alma Šimunec-Jović

PREVODITELJICA I LEKTORICA ZA ENGLJSKI JEZIK / TRANSLATOR AND ENGLISH LANGUAGE EDITOR
Margaret Casman-Vuko

TISAK / PRINTING
PRINTERA GRUPA d.o.o.

NAKLADA / CIRCULATION (časopis izlazi 4 puta godišnje)
1200 komada/1,200 copies

Fotografije: Stjepan Katić i privatne zbirke članova HKLD-a /
Photography: Stjepan Katić and private collections of CCMS members

Tiskana inačica (print ISSN): ISSN 1330-657X
Online inačica (electronic ISSN): ISSN 2975-6448

UVODNIK / EDITORIALS

Riječ predsjednika i glavnog urednika	5
Riječ duhovnika: Sveti Josip i talenti	6

ZNANSTVENI I STRUČNI RADOVI / SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL ARTICLES

Marija Bićanić, Doria Plejić, Petar Tomev Mitrikeski: Suvremeni odnos religije i znanosti povijesna je stečevina	13
Zorica Maros: Transrodnost i bioetička opravdanost rodno afirmativne terapije	25
Stipan Jurić: Susret Života i smrti	31
Stipan Jurić: Gospodin hoda ulicama svijeta jer negovo nebo je zemlja	37

OSVRTI / REVIEWS

INe eutanaziji: HLK podržala slovenske kolege	45
Nadbiskup Gallagher u UN-u: zdravstvena skrb ne smije biti luksuz	46

POVIJESNI PRILOG / HISTORICAL CONTRIBUTION

Trideseta obljetnica Podružnice HKLD-a u Splitu: stručno i duhovno obogaćivanje uz upoznavanje zavičajnih ljepota	47
---	----

RAZGOVORI S ČLANOVIMA DRUŠTVA / INTERVIEWS WITH MEMBERS

Ružica Pavić-Kevrić, dr. med.	55
------------------------------------	----

VIJESTI IZ PODRUŽNICA I SEKCIJA / NEWS FROM THE BRANCHES AND SECTIONS

Nacionalno hodočašće HKLD-a u Svetu zemlju	59
Pakrac: Dan sjećanja na dr. Ivana Šretera	74
Koprivnica: XVI. likovna kolonija HKLD-a	74
Kuzminec: Proslavljen blagdan svetih Kuzme i Damjana	75
Karlovac: Proslava svetih Kuzme i Damjana	76
Marija Bistrica: Članovi HKLD-a i HKDMST-a u svetištu Majke Božje Bistričke	76
Opatija: Duhovne vježbe za članove HKLD-a	78
Zagreb: Duhovne rekolekcije uoči blagdana sv. Luke Evanđelista	79
Zagreb: Proslava blagdana sv. Luke Evanđelista, zaštitnika HKLD-a	81
Dubrovnik: Obilježen blagdan svetoga Luke evanđelista	85
Split: Proslavljen blagdan sv. Luke	85
Pula: Podružnica HKLD-a u Puli obilježila blagdan sv. Luke	86

Zadar: Proslava blagdana sv. Luke, zaštitnika liječnika	89
Pakrac: Obilježen blagdan sv. Luke	90
Osijek: Proslavljen sv. Luka, zaštitnik liječnika	90
Rijeka: Pacijenti s palijativnim potrebama	91
Koprivnica: Zahvalnica Hrvatskog liječničkog zbora Podružnici HKLD-a u Koprivnici	91
Dubrovnik: Predstavljanje knjige „Argumentirano za život“	92
Zagreb: Stručno predavanje „Neodgodive kirurške intervencije u novorođenačkoj dobi“	92
VIJESTI IZ FEAMC-a i FIAMC-a / NEWS FROM THE FEAMC AND FIAMC	
Članovi Sekcije mladih HKLD-a na Svjetskom danu mladih u Portugalu	94
Vijeće biskupskih konferencija Europske unije (COMECE) izdalo izjavu o „etičkoj nebranjivosti“ tobožnjeg temeljnog prava na pobačaj	99
Vijeće biskupskih konferencija Europske unije (COMECE) izrazilo zabrinutost oko Nacrta stajališta Europskog parlamenta o Odredbi rukovanja tvarima ljudskog podrijetla	100
UPUTE AUTORIMA / INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	101

*"I dok su bili ondje, navršilo joj se vrijeme da rodi.
I porodi sina svoga, prvorođenca, povi ga i položi u jaslje
jer za njih nije bilo mjesta u svratištu."*

LK 2,6–7

Josip Botteri Dini: **Prikaz Isusova rođenja**
(glavni oltar u Nacionalnom svetištu sv. Josipa u Karlovcu)

Dragi članovi i prijatelji HKLD-a!

Liječničkom brižnošću sveti Luka je opisao događaj rođenja našega Gospodina ističući ulogu njegove presvete Majke Marije koja ga je rodila za nas ljude. Evanđelist je naveo geste prilikom poroda koje inače radi svaka primalja ili liječnik koji je u ono doba morao biti vješt i za porađanje žena. No Presvetoj Djevici nije trebala ni primalja ni liječnik, već je ona sama nakon poroda povila svoga Sina i položila ga u jaslje. Unoseći u svoj opis te obične životne detalje, sveti Luka je posvjedočio o velikom Božjem čudu koje se dogodilo po Mariji. Time nas potiče da razmišljamo dalje i dublje i zamišljamo s koliko je nježnosti, topline i ljubavi Marija donijela na svijet svoga Sina. Primila ga je u čisto srce i čisto biće, privila ga u čisto krilo i čisto naručje, te ga potom povila u čiste pelene i položila u jaslje. A osim prečiste Djevice, prvi koji ga je zaslužio razmatrati i primiti u naručje bio je njezin prečisti zaručnik sv. Josip, s time da je Sin Božji njih, dok su ga privijali u naručje, dodatno ispunjao i prožimao svojom čistoćom, kojom ih je već prije obdario pripremajući ih za događaj svoga utjelovljenja i rođenja.

Kao što je sveti Luka bolje od sv. Mateja istaknuo ove važne 'medicinske' detalje, tako ćemo ih i mi kao medicinsko osoblje lakše razumjeti, jer i sami dobro znamo koliko je važno sačuvati čisto ozračje i čist prostor oko naših pacijenata, kako svoga bića tako i naših radnih mjesta. Svi mi koji smo u stalnom kontaktu s bolesnicima dobro znamo da je neophodno imati dobre higijenske uvjete, te skrbiti oko čistoće ruku, instrumentarija i prostorija, da njima koji su izloženi i podložni infekcijama ne prenesemo neku infekciju ili zarazu koja bi im mogla biti kobna.

A kao što je Marija u čisto krilo primila i privila svoga Sina koji će postati istinski liječnik i lijek za sve naše rane, tako i mi kao medicinsko osoblje u čistoći srca i profesionalnoj vještini primamo svoje pacijente i bolesnike. Što su nam čistije ruke i srce, to ih bolje možemo priviti u zagrljaj svoje odgovornosti. Štoviše, što nam je srce i naručje punije utjelovljenoga Božjega Sina, to im naš zagrljaj i briga mogu biti ljekovitiji i spasonosniji.

Neka stoga i ovoga Božića gorljivi i iskreni susret s Božjim Sinom bude središte svih naših nastojanja. Primimo ga u svoje srce poput Presvete Djevice i svetoga Josipa. Ispunimo njime svoje srce kako bismo mogli djelovati i svjedočiti iz punine srca prenoseći primljene milosti kao najljekovitiji lijek svima onima kojima smo poslani u našem društvu i narodu. U tom duhu neka je svim članovima Hrvatskog katoličkog liječničkog društva i njihovim obiteljima

**čestit i blagoslovljen Božić
te sretna Nova 2024. godina!**

Upravni odbor HKLD-a

Riječ predsjednika i glavnog urednika

Dragi čitatelji i članovi HKLD-a!

Znanost je uvijek pratila razvoj društva i čovječanstva te pridonosila napretku različitih profesija, pa i medicine, a sve u službi unaprjeđenja kvalitete života i blagostanja u društvu. Međutim, dio znanstvenika oduvijek se nastojao odvojiti od religije smatrajući da je duhovnost proturječje napredne znanstvene misli. Stoga se postavilo pitanje mogućnosti komplementarnosti znanosti i religije, odnosno isključuje li religija znanost, ali i obrnuto. Kako bi našim čitateljima približili i razjasnili ova pitanja i pokušali naći odgovore na njih, u ovom broju Glasnika HKLD donosimo članak grupe autora s Fakulteta filozofije i religijskih znanosti u Zagrebu u kojemu se prikazuje odnos religije i znanosti kroz povijest te nude najprikladniji modaliteti njihovog suvremenog odnosa.

Uz ovaj, donosimo i članak prof. Zorice Maros s Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu u kojemu dovodi u pitanje bioetičku opravdanost afirmativne terapije u procesu definitivnog zbrinjavanja transrodnih osoba. Članak je za tisak prilagođeno izlaganje s Međunarodnog znanstvenog simpozija *Teologija i medicina pred izazovima promjene spola* održanog u svibnju 2023. u Splitu o kojemu smo izvijestili u prošlom broju Glasnika.

Iz duhovnih rekolekcija koje je za članove HKLD-a održao prof. emer. Stipan Jurič povodom blagdana sv. Luke, proizašla su dva članka u kojima prof. Jurič razmatra očitovanje Božjeg milosrđa kao odgovor na patetiku i gorčinu ljudskog života – oba nastala na temelju događaja opisanih u Lukinom evanđelju.

Tu su i uobičajene vijesti o aktivnostima Društva po podružnicama i sekcijama kao i vijesti o međunarodnim aktivnostima članova našega Društva i drugih međunarodnih liječničkih udruga.

Ostale aktivnosti Društva možete pratiti na našoj nedavno obnovljenoj mrežnoj stranici (vidi: <https://www.hkld.hr>) na kojoj je dostupno i elektronsko izdanje Glasnika HKLD.

Pozdrav u Kristu!

Izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak, dr. med.

Riječ duhovnika

Sveti Josip i talenti

Obiteljsko hodočašće HKLD-a

Nacionalno svetište sv. Josipa, Karlovac,
2. rujna 2023.

Draga braćo i sestre, dragi članovi HKLD-a koji ste se okupili na hodočašću koje je inicirala Podružnica HKLD-a u Zagrebu, te stoga zahvaljujemo na organizaciji predsjednici iste dr. Danici Galešić Ljubanović, a također i dr. prim. Ivanu Barišiću, regionalnom predstavniku za ovaj dio naše Domovine. Pozdravljam također i članove Podružnice HKLD-a u Karlovcu, ne zaboravljajući ni sve ostale članove i hodočasnike koji su s nama u ovom slavlju.

Najprije zahvaljujem na pozivu da kao duhovnik HKLD-a predvodim ovo sveto misno slavlje. Pozdravljam našega domaćina mons. Antona Sente, za kojega mogu osobno posvjedočiti da nas je zbližio sveti Josip, jer, premda smo se mi poznavali i prije nego je on postao rektor Nacionalnog svetišta sv. Josipa, doista preko projekata vezanih za lik svetog Josipa postali smo mnogo povezaniji kao svećenici i prijatelji udruženi na poslanju koje nam je povjeravao Josip. On je doduše imao više Josipovih zaduženja, a mene je pozvao da sudjelujem u teološkim promišljanjima i istraživanja otačke josipovske misli za Glasnik sv. Josipa. Ujedno mu zahvaljujem što je i primio i ugostio ovo hodočašće HKLD-a.

Pozdravljam i duhovnika Zagrebačke podružnice fra Draženka Tomića koji je ove godine jubilarac srebrnomisnik – proslavio je dvadeset i pet godina svećeništva, a ova sveta misa mu je zahvalna misa koju zajedno s nama slavi i dijeli da svi skupa zahvalimo svetom Josipu za milosne darove koje primamo, ali i za one koje molimo za druge.

Naravno ne zaboravljamo ovdje također pozdraviti ove najmanje HKLD-ovce koje ste doveli ovdje, djecu koja su došla s vama na ovo hodočašće. Drago mi je i njih vidjeti, da ih možemo sve staviti pod zaštitu svetog Josipa, a s njima i sve vas i vaše obitelji, te cijelo naše Društvo. Doista, svi trebamo rasti u snazi u kojoj je i sveti Josip živio, jer je on kao zaštitnik našeg hrvatskog naroda i naših obitelji poticaj za život i rad HKLD-a. A u ovom slavlju trebamo svi biti kao djeca čista srca da možemo i dostojno slaviti ova sveta otajstva i primiti svoga Gospodina onim duhom, onom nježnošću, onom ljubavlju kojom ga je primio i sveti Josip i naša nebeska majka Marija.

Talenti i njihovo značenje

Draga braćo i sestre, slušali smo Božju riječ koju sveta liturgija Crkve predviđa za današnji dan, pri čemu nam je navješteno Evanđelje o talentima. No, potrebno je ovu prisposobu o talentima staviti u kontekst našeg današnjeg zajedništva ovdje oko Gospodina, tj. u kontekst ovog hodočašća HKLD-a, a isto tako potrebno je onda to staviti u kontekst ovog nacionalnog svetišta, gdje smo došli hodočastiti svetom Josipu. Potrebno je stoga povezati riječ Božju koju smo čuli s ova dva detalja koja spomenuh: da smo ovdje u Nacionalnom svetištu svetoga Josipa i da je ovo hodočašće Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva kako rekoh gore u uvodu. Dakle, potrebno je promisliti što Božja riječ koju smo danas čuli govori nama koji smo se okupili ovdje u Svetištu svetog Josipa.

Ponajprije, Gospodin Isus je ispričao prisposobu o talentima, te je danas ova prisposoba

središnja poruka o kojoj trebamo razmišljati. No, mi počesto u našem svakodnevnom životu talente razumijevamo previše naturalistički, kao neku vrstu naravnih darova. No talenti to po sebi nisu, niti je Isus pričao ovu prisposobu da bi govorio o prirodnim darovima. Oni nisu samo neki naravni darovi prema čemu bi netko od nas bio talentiran za jednu vrstu aktivnosti, a netko drugi za neku drugu. Talenti su nadasve, a to nam potvrđuje ovdje i ova prisposoba koju smo čuli, darovi koje nam netko drugi daje. Točnije, mi vjernici ispovijedamo da su oni darovi Gospodnji, jer on je darovatelj svih darova. Oni su darovi kojima nam Gospodin prenosi određene dimenzije, vještine, sposobnosti itd., ali ne samo na naravnoj razini već i na onoj duhovnoj nadnaravnoj. Mi ćemo to u vjeri reći – za nas su talenti milosni darovi jer nam Gospodin preko njih iskazuje svoju milost i svoju dobrotu, te nam ujedno preko njih daje i zaduženja.

Nadalje, kako rekoh, u prisposobi nije riječ o naravnim darovima, premda ljudi ponekad misle da je riječ o nekoj vrsti ljudskih vještina danih za ovo naše svakodnevno snalaženje, preživljavanje ili tehniku života. Međutim, Gospodin se služi slikom talenata da skrene pozornost na nešto drugo. Talenti, naime, nisu dani samo kao neke ljudske vještine za našu ljudsku svakodnevnicu, već su, kako rekoh, milosni darovi Gospodnji. Kada Gospodin govori o talentima, onda misli na darove koji su nam dani za vječno spasenje, za upravljanje duhovnim životom ili za ostvarenje duhovnog dobra i vječnog života. Te stoga ne bi bilo dobro da padnemo u zabludu glede toga što su talenti i zašto nam ih je Gospodin dao.

Počesto pomislimo također, a to je kao treća vrsta ljudske zablude glede talenata, da su nam ljudski talenti u životu dostatni kao takvi. Uvjerena smo da su nam dani i dostatni da sada možemo mi njima upravljati prema nekom našem nahođenju i sukladno nekim našim ljudskim potrebama i ciljevima, najčešće smatrajući da ih treba novčano kapitalizirati. Pri tom zaboravljamo da nam ih je Netko dao s određenim ciljem, te ne mislimo niti zašto nam ih je dao. A sigurno nam Bog daje svoje darove ne za zaradu već za spasenje. Tako

smetnemo ono najvažnije, te ih ne znamo niti ispravno koristiti kada ne znamo odakle su ni čemu služe. A koristimo ih ispravno samo onda kada ih koristimo u vjernosti svome Gospodaru, Gospodinu darovatelju. I to nam Evanđelje jasno kaže. Čuli smo kako Gospodin u prisposobi reče da „neki čovjek koji ide na put daje slugama svoj imetak“. Dobra koja su primili nisu njihova, već je imetak gospodarev, te je s pravom on po povratku očekivao da mu podnesu izvješće. A onaj tko je sukladno njegovoj volji upotrijebio talente taj je upotrijebio ispravno, dok je sluga koji je zakopao talent postupio protivno volji svoga gospodara.

Vidimo da je ova prisposoba bremenita i puna je važnog sadržaja tako da je vrlo važno razumjeti da uporabu talenata ne vršimo mi prema nekom našem nahođenju nego je važno služiti se njima u vjernosti volji gospodarevoj. Neophodno je, dakle, upotrijebiti ih na način na koji nam ih je on dao, na način na koji je on propisao kako treba živjeti talente da bismo doista onda uvećali ono što možemo uvećati njima. Doista, u prisposobi Isus reče da je svaki od ovih vrijednih slugu uvećao taj početni kapital koji mu je gospodar povjerio.

Zašto je ovo važno? Ovo su kao tri premise da ne padnemo u ljudsku zabludu glede talenata, jer danas ljudi misle da je svatko primio talent kao neku vrstu ljudske vještine. Često i mi to kažemo u svakodnevnom govoru da netko ima talenta za šport, drugi za glazbu, treći za književnost, četvrti za umjetnost, peti za medicinu, itd. Dakle, kada govorimo o nekim ljudskim vještinama, onda ih zovemo riječju talenti, a u biti zaboravljamo da nam nije baš samo zato dao Gospodin talent, niti je na takve talente mislio u ovoj prisposobi, nego se ovdje radi o spasenjskim talentima. Zato je važno razumjeti da nam sve dolazi od Gospodina. On nam daje život, sve vještine i sposobnosti za spasenje. Njegov je božanski naum da sve što jesmo onda koristimo sukladno njegovoj volji, sukladno svetoj namisli koju je imao kada nas je stvarao i kada je dijelio talente. Zašto je ovo važno? Zato što ovo vrijedi i u svakodnevnici života, premda o tome i ne mislimo. Recimo nekim medicinskim rječnikom, jedan kirurg ima talent upotrijebiti

svoje instrumente, na primjer nož, ali na način da ima zadaću svoj skalpel upotrijebiti kako bi zahvatom svojim pacijentima donio zdravlje. Ali ako on krivo i neodgovorno upotrijebi vještinu i instrumente koje ima, tada neće spasiti život nego će ga uništiti. U tom slučaju mogao bi biti vrlo vješt, ali njegovi talenti i vještine ne služe mu za ispravan cilj, već da vješto nanese štetu. Njemu je, međutim, dana vještina i dani su mu instrumenti da ih upotrijebi na ispravan način sukladno logici koja je prisutna u medicinskoj znanosti, a to je da spašava ljudske živote. Ili bi se mogla upotrijebiti i druga slika: Nijedan ljekarnik, kada mu dođe bolesnik u ljekarnu i zatraži određeni lijek – neće uzeti bilo koji lijek s police, nego će potražiti pravi lijek, a isto tako će mu propisati ispravnu primjenu, jer znamo da je lijek samo tada spasonosan. A krivi lijek ili loša primjena dobrog lijeka neće nikoga spasiti, nego dapače nanijet će mu štetu.

Vidimo da to vrijedi i za talente. Talenti mogu biti svi dobri, ali kriva primjena u krivom kontekstu, na krivi način, ne vodeći brigu o darovatelju talenta – onome koji nam ih je 'propisao', može prouzročiti veliku štetu i onome koji ih posjeduje, ali i drugima oko njega. Tako se može dogoditi da talente koji su nam dani za spasenje zlorabimo i upotrijebimo za smrt i za propast, umjesto za život i spasenje. Evo činjenica da nam je Gospodin dao talente kao spasenjske vještine jedna je od bitnih dimenzija koju je važno imati u vidu.

Sveti Josip i talenti

A kada sve ovo primijenimo na lik svetoga Josipa postaje nam još mnogo razvidnije, mnogo jasnije. Talenti o kojima Gospodin govori naše je biće, naš život kao takav. Ne samo da imamo neku tehničku vještinu, kao što je Josip posjedovao stolarski zanat, nego nas je obdario ljudskom naravi sposobnom za spasenje. Obdario nas je ljudskim darovima, od naravnih do milosnih, te očekuje da mi te darove upotrijebimo da svoju ljudskost dovedemo do vječnoga života.

To se zorno vidi na primjeru svetoga Josipa kada promatramo kako Josip upravlja svojim životom, svojim talentima koje mu je Bog dao. Znamo da

Josip živi kao čovjek pravedan. On dakle svoju ljudskost upotrebljava živeći ispravno pred Gospodinom, živeći kao pravednik ne samo po nekoj vrsti ljudskih zakona i ne samo kruto držeći se zakona radi zakona, nego on živi život pred Bogom kao istinski pravi pravednik. I na taj način on uvećava i svoje talente i sve što ima. Sav kapital koji mu Bog daje, on prenosi u spasenjsku vječnu dimenziju. On doživljava sve što jest i što ima kao Božju milost darovanu za spasenje. On živi ono što će jednom i sveti Pavao reći da „nismo svoji, već smo Božji“, Božja smo svojina. Josip to doživljava, te stoga samoga sebe i sve što mu Gospodin povjerava živi kao istinski dar. Svojim životom on svjedoči i naviješta da mu je sve milosni dar dan za spasenje. I nadalje, ne samo da je on to primio na gotovo, nego ono što ima, on koristi kao pravi vjerni sluga iz prisposode. Kao sluga dobri i pravedni, dakle, kao pravednik, upravo kao što smo čuli da ovaj domaćin hvali svoje sluge i kaže: „Valjaš slugo dobri i vjerni. U malome si bio vjeran...“

Ako je tko mogao biti dobri i vjerni sluga, to je zacijelo bio Josip koji je u običnom jednostavnom životu pokazao spasenjsku talentiranost. Što to hoće reći? Nije tražio neka velika izvanjska ostvarenja, nije se htio dokazivati u ljudskim stvarima da postane poznat, bogat, slavan kao nekakav kralj, upravitelj, ili ne znam što drugo. Premda je bio iz kraljevske loze, ostao je mali i skromni čovjek za kojega vrijedi: „U malome si bio vjeran, nad mnogim ću te postaviti. Uđi u radost gospodara svoga.“ To jest: vjerno si živio svoj život, i vjerno si ga upravljao prema Bogu i sukladno Božjim nadahnućima, sukladno Duhu Božjemu i njegovoj riječi, te si zato zaslužio da te Gospodin nad mnogim postavi i da te pusti u svoju radost.

Dakle, Josip je taj dobri i vjerni sluga. Doista potpuno vjeran svome Gospodaru. Štoviše, ne samo da mu je Gospodin dao milost da uđe i radost spasenja vječnoga, već mu je mnogo toga povjerio ovdje na zemlji. Daleko više nego drugim ljudima. Vjerujemo da će nama također dati Gospodin milost vječnoga spasenja, međutim, Josip je bio toliko vjeran, toliko pravedan da je Gospodin njemu povjerio jedno

posebno zaduženje i na Zemlji. Ne samo da ga je nagradio za vjernost i pravednost kao nekada patrijarhe, proroke, njegove pretke, nego toliko je Josip bio vjeran i pravedan, svet čovjek, da mu je Gospodin rekao ne samo da će kasnije ući u radost svoga gospodara, nego ga je već sada na Zemlji postavio nad mnogim. Nad čime? Vidimo da ovaj gospodar svojim slugama dade sav svoj imetak, kako kaže prispodoba. Ali što je imetak Božji? Koji je to Božji imetak? Što to Bog ima kao imetak da bi mogao povjeriti čovjeku? Bog nema imetka. Naprotiv on ima samoga sebe! Josip je bio toliko svet i pravedan da mu Bog povjerava sebe u duhu prispodobе gdje stoji: „nad mnogim ću te postaviti“. Dakle, Bog njega postavlja nad onim što ima, a to je njegov Sin. Josipa postavlja nad svojim Sinom koji se utjelovljuje i koji se ima roditi. E to je nova zadaća koju Gospodar povjerava Josipu, jer mu povjerava da bdije nad njegovim utjelovljenim Sinom. Većega povjerenja, većega dara, većega talenta, većega, nazovimo to sada riječju imetak, nije mu mogao dati. Nije bilo većega zaduženja ni većega povjerenja koje je Josip mogao uživati od ovoga. Ne daje mu Bog neku izvanjsku imovinu. Bog mu povjerava svojega ljubljenoga Sina jedinca, svu svoju ljubav. I ovo iz prispodobе „nad mnogima ću te postaviti“ vrijedi za Josipa više nego za ikoga. Bog Josipa muža pravednoga postavlja glavom obitelji svoga utjelovljenog sina, postavlja ga praktički nad svojom kućom na Zemlji, nad svojim ljubljenim sinom, najdražim što ima. Daje Josipu zaduženje nad svojom Ljubavlju, svojim Srcem koje daje za nas ljude da se utjelovi. Josip je dakle postavljen nad tim imanjem. I to je ovo veliko zaduženje koje Josip muž pravedan izvršuje: postaje zemaljskim ocem Božjem Sinu. Toliku čast ne može imati ni jedan čovjek sam po sebi. Nijedan čovjek ne može imati veće časti od ove koju je živi Bog iskazao Josipu.

Ali rekoh, Josip je morao od početka i one darove koje je imao kao naravne doista vjerno živjeti, da bi dobio dodatnu milost i zaduženje. On je morao upotrijebiti sav svoj život posvećujući ga Bogu, da bi zaslužio da mu Bog dodatno dadne ovaj dar da ga postavi nad gospodarem svoga imanja, svoje kuće na Zemlji, ocem i skrbnikom na svoje ljubljenom Sinu. On je

toliko bio vjeran Bogu i Božjoj volji da je već za života bio postavljen čuvarem najvećeg Božjeg blaga, najveće Božje dragocjenosti na Zemlji, a to je utjelovljeni Sin u kojemu tjelesno prebiva punina Božanstva i u kojemu je sva Božja ljubav došla na Zemlju. Josip je primio zadaću nad njim bdjeti, čuvati ga i paziti. Iz toga možemo zaključiti da, ako ima netko talentiran, ako je obdaren naravnim i nadnaravnim darovima, onda je to bio Josip. Govoreći jezikom prispodobе, on je bio najtalentiraniji čovjek pred Bogom. Uz Presvetu Djevicu, naravno, nju ovdje ne zaboravljamo, već znamo da je je ona kao milosti puna prednjačila u svakoj obdarenosti. Stoga, promatrajući iz ove naše ljudske perspektive, Josip je najtalentiraniji čovjek, jer je obdaren bio najvećim Božjim povjerenjem kao nagradu za vjerno vršenje volje Božje i za život u pravednosti. Najveći dar koji je mogao primiti bili su Marija i Isus. Zajedno s Marijom imao je čast primiti Božjega Sina u svoje naručje, u svoj dom, te nad njim bdjeti, paziti ga i čuvati.

HKLD i talenti

Draga braćo i sestre, ovo nam je primjer i putokaz kojim i sami trebamo ići jer nam Gospodin povjerava talente ne samo kao vještinu, pogotovo ne samo nekakvu izvanjsku vještinu, već liječnicima koji se okupljaju u HKLD-u po Josipovu primjeru želi posvijestiti da im nije dao samo medicinsku vještinu. Naravno, i ona je Božji talent, i ona je Božji dar, ali kako rekosmo, netko može i zlorabiti talent. Doista, toga ima i danas, kako vidimo i u našem društvu, da se talenti koji su dani medicinskom osoblju da drugima život daju i čuvaju, ne koriste uvijek za tu svrhu. Na žalost ima onih koji su vrlo talentirani u negativnom smislu riječi, te pomažu ljudima da se uništava život, da ga se guši. Oni svoje talente stavljaju u službu smrti, te ne daju da se dogodi čudo života, to jest da se ostvari ono što bi oni također po svom smislu i svom poslanju trebali čuvati i štiti. Umjesto da poput Josipa budu čuvari i zaštitnici Božjega života na zemlji, oni ga radije poput tolikih Heroda progone.

Nas, naprotiv, Gospodin poziva da se nadahnjemo na Josipovu primjeru i da shvatimo i

prihvatimo da vještina koju posjedujemo nije naš 'privatni talent', te nemam pravo reći da smo liječnici i medicinsko osoblje po vlastitoj izvanjskoj vještini, već po Božjem daru i zadaći. Nitko od nas nema pravo raditi što ga volja, niti je ikome dana medicinska vještina da vješto oduzima život, već da ga svim silama štiti. Nemamo pravo živjeti u raskoraku s voljom Božjom, jer su nam dani talenti i vještine da ih živimo sukladno Božjem daru, da budemo oni koji liječe, koji štite, koji daruju život, koji bdiju nad životom, kao što je to činio sveti Josip i zavrijedio dodatne milosne darove. Vještinama koje posjedujemo i darovanim sposobnostima valja upravljati sukladno volji Gospodarevoj, a dobro znamo što Gospodin i Gospodar naš od nas hoće. Pogotovo što je došao među nas i želi na prislan način biti s nama. Kao što je bio u Josipovu naručju, tako želi biti s nama, te nam se stavlja u naručje, da nas njegova nježna ljubav uvjeri u sve ono što on govori. Štoviše, on želi da snagom susreta s njime živimo preobraženo i da se postavljamo drugačije nego što to čine oni koji misle da je dostatna medicinska vještina bez čudorednih vrijednosti, te da tom istom vještinom mogu raspolagati kako ih je volja, bilo časno bilo nečasno, bilo za život ili protiv život. No to je sasvim krivo i Gospodin nam nije dao svoje talente za samovolju i proizvoljnost. Jer kako rekoh, danas ima vrlo vještih liječnika i medicinskog osoblja, a da nisu u službi života nego u službi smrti. Nama pak Gospodin daje vještinu i daje talente da doista budemo talentirani štiti život, braniti ga i čuvati kao što je to učinio i sveti Josip koji je primio ovu neobičnu milost, ovaj najveći talent koji se može primiti na Zemlji da bude čuvar Božjeg otajstva.

Molimo stoga i mi milost od Gospodina da nikada ne zakopavamo svoje talente, nego dapače da ih živimo i da ih svjedočimo radosno ih dijeleći s drugima. Trudimo se sve što nam je Gospodin dao uvećavati da možemo uvoditi druge ljude u radost svoga Gospodara upravo onda kada im dajemo život ili ga štiti. Medicinskom vještinom povezanom s iskrenom ljubavlju prema Gospodinu mi povjerene pacijente uvodimo i u zemaljsku radost, ali naravno i otvaramo im vrata i one vječne radosti za koju nas je Gospodin također

ovlastio da je svjedočimo. Pomažemo drugima da čuvaju dar života, pomažemo im da otkriju život kao talent, te da ga kao takvoga vrednuju i u zdravlju i u bolesti. Samo tko otkrije život kao Božji dar i talent može potom ući u radost Gospodara svoga, to jest Oca nebeskoga. Nas je Gospodin pozvao da na svome radnome mjestu svjedočimo, poput svetog Josipa, posvemašnju vjernost njemu. A to možemo najbolje činiti ako se držimo onoga što napisao sveti Pavao u današnjem prvom čitanju (1 Sol 4, 9-11) kada veli svojoj zajednici u Solunu: „O bratoljublju vam nije potrebno pisati. Ta sami ste od Boga naučili ljubiti jedni druge, a to doista i činite prema svoj braći u cijeloj Makedoniji.“ Ako su Solunjani od Boga naučili ljubiti, što onda reći o svetome Josipu, koji je, sve što je činio, činio kao ono što je od Boga naučio. Zato je on bio taj 'talentirani' pravednik koji je primio najveće Božje darove, od njega učeći i vještinu upravljanja.

Upravo jer je Bog bio temeljni kriterij, zato nas evo i sveti Pavao, a i sveti Josip koji je to primjenjivao, pozivaju na to da naučimo od Boga ljubiti. Koga ljubiti? Najprije njega, pa sami sebe, te potom međusobno ljubiti jedni druge, uključujući i one koji su nam povjereni. Naša je prvotna zadaća živjeti u pravom bratoljublju kao istinska zajednica Božja, kao Društvo koje je nadahnuto Božjom ljubavlju. To je ono na što nas Gospodin poziva, da budemo HKLD, Društvo nadahnuto iznutra ljubavlju Božjom. Poziva nas da od njega učimo kako ljubiti, da bismo tako mogli i uvećati radost jedni drugima i pokazati pravom ljubavlju tamo gdje živimo i radimo koliko smo Božji i koliko ove Božje talente koje smo primili uvećavamo, svjedočimo i preko njih drugima služimo, da i oni dođu do njih. Ljubav o kojoj je riječ doista mora biti ona svjedočanska ljubav koju najprije primamo od Gospodina, pa njemu uzvraćamo ljubav za ljubav, jer nikada ne možemo dovoljno uzvratiti za ovu veliku ljubav kojom nas je ljubio dajući nam svojeg ljubljenoga Sina. U njemu nam je dao najviše što je imao, ne stvari sa strane, ne zemaljska dobra, nego Bog nam daje samoga sebe. I opet, ne s ciljem da taj talent zakopamo, već da ga uvećavamo dijeleći s drugima. Sve svoje blago, svu svoju dragocjenost, sve svoje imanje on povjerava i nama, a preko nas drugima.

I dao Bog da možemo poput Josipa njega cjelovito primiti kao najveće blago, te ga potom uvećati u svojoj unutarnjoj radosti i zrelost duha, a naravno potom i s drugima podijeliti. Neka nas sveti Josip potakne da sve što primamo, primamo kao Božju pouku i Božju poruku u posvemašnjem osluhu, osluhivanju i posluhu kao što je on to činio, da bismo doista mogli biti spasonosni, nesamo liječnici koji imaju izvanjsku tehniku, nego koji iznutra nose ljubav u onom što čine. A noseći ljubav za one koje susreću, postaju ljekoviti svojim pacijentima. Molimo da naš život može biti spasonosan po istinskoj Božjoj ljubavi, na isti način kao što znamo da je naš Gospodin nama postao lijek. Nosimo ga stoga kao ljubav u sebi, kao motivaciju i snagu tražeći milost da i mi postanemo po njemu ljekoviti. Neka vas stoga, dragi članovi HKLD-a, u vašem životu, poslanju i svim nastojanjima prati moćni zagovor svetoga Josipa. Rektor Svetišta nam je prije ovoga slavlja posvjedočio koliko je

moćan, ali naravno, ne moramo se bojati da će nam sveti Josip oduzeti posao, već će nam prije svega biti istinski pomoćnik u našem poslanju. Zajedno s njime radimo na cjelovitoj dobrobiti ljudi i koliko god on usliša potreba ljudskih, ostat će uvijek mnogo toga što ćemo i mi morati izvršiti. Zato svoje poslanje vršimo zajedno s njime, na način na koji je on živio svoje služenje potpuno predan u volju Božju. Utecimo se i moćnom zagovorom Presvete Djevice kojoj je on bio prečisti čuvar, da koristeći svoje talente i mi ovdje sveto živimo, sveto djelujemo, sveto svjedočimo i stignemo potom do onog vječnog zajedništva s Gospodinom, Trojedinim Bogom, u životu vječnomu, u kojem ćemo njega svoga Boga zajedno sa svetim Josipom, svim svecima, anđelima i Presvetom Bogorodicom hvaliti i slaviti u sve vijeke vjekova. Amen!

Don Ivan Bodrožić

Božić je, ljudi*

Božić je, Božić je,
ljudići moji,
za sprovlje Isusić se je noćas rodi.
Pastiri su donesli glos
da On va jaslah
leži gol i bos.
Govore i da tri veli i moćni krolji
su se otpravili da bi Ga vidili,
pa su šli,
va onoj špilji da bi mu dore donesli.
Ma ča je to va ten mićen Otročići
da On more sa svit levat
tako da si bi noćas najraji
zakantat?

I si se nikakor lipo ćute,
nijen ne bi oti som bit,
a srca onih ki su svajeni
kaj da bi se otila pomirit.
Donke, to nič drugo ne more bit
nego da bi nan Boh Svevišnjji
priko tega Diteta oti progovorit
kako će ljude na zemlji vajka ljubit.
Aš samo ljubov prova tako lipa more bit,
samo ona more se vajka oprostit,
samo ona more storit
da kuntenti moremo bit.

I kraljestva od svita
i smožni i joki i strošni,
si pasuju,
ma si tega mićega Bogića
potribuju.
Božić je, ljudi,
Spos nan se je živi rodi,
ala šu, veselimo se si.
Blagoslovljen Božić da bi nan i kletu bi

...

Davorka Smoković

Pićan, 2023.

*Pjesma je napisana u čakavskom dijalektu koji se govori u Pićnu.

Suvremeni odnos religije i znanosti povijesna je stečevina*

Marija Bićanić, univ. bacc. phil. et relig.

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Doria Plejić, mag. relig.

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Doc. dr. sc. Petar Tomev Mitrikeski, dipl. ing.

Fakultet filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

Centar za proučavanje odnosa znanosti i religije

Fakulteta filozofije i religijskih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

ORCID: 0000-0002-8859-3490

Dopisni autor

E-mail: ptmitrikeski@ffrz.unizg.hr

Sažetak

Nadahnuti vjera u nadnaravno i stjecanje znanja o prirodnom svijetu izravno utječu na bivstvovanje čovjeka. Ta dva aspekta ljudske zbilje oblikuju življenje *in toto*. Cilj ovoga kratkog umovanja je razmotriti kako se odnos religije i znanosti odvijao kroz povijest te ponuditi najprikladniji modalitet njihovog suvremenog odnosa. Znanje ovakvog predznaka moglo bi nam pomoći u sprječavanju nesporazuma – s jedne strane, ali i u rješavanju razmirica – s druge, toliko uvriježenih u post-modernoj stvarnosti.

Ključne riječi: religija, znanost, povijest odnosa, modeli odnosa, simbioza, mutualizam

The Contemporary Relationship between Religion and Science is a Historical Achievement

Summary

Divine revelation of the supernatural and the acquisition of empirical knowledge about the natural world directly affect man's existence. These two aspects of human reality form the totality of life. The development of the relationship between religion and science throughout history is briefly reviewed and an appropriate modality for their contemporary relationship is proposed, which could help prevent misunderstandings but also resolve common disagreements in postmodern discourse.

Keywords: religion, science, history of relationship, relationship models, symbiosis, mutualism

---

* Ova refleksija nastala je nakon ljubaznog poziva Urednika, a tekst je oblikovan kao stručni rad; ideja o mutualizmu kao metafore za modalitet simbioze između religije i znanosti potječe od Dorije Plejić te krije primjetljivi znanstveni potencijal koji nadilazi okvire ovoga uratka; izvorni rukopis na temelju kojega je nastao ovaj tekst oblikovala je Marija Bićanić.

Uvod

Otajstvena vjera u nadnaravno (ovdje *religija*) i stjecanje znanja promatranjem i/ili proučavanjem prirode (ovdje *znanost*) duge su povijesno isprepletene niti nedoumice i nadahnuća ljudskog intelekta. Obje su težile (i nastaviti će težiti) pronaći istinu o cjelokupnoj zbiljnosti i svaka ima važne spoznaje za priopćiti. Svaka je za sebe samostalni i odvojeni aspekt ljudskog bivstovanja, premda su istovremeno isprepleteni. Zbog toga je njihov odnos uvijek privlačio suvremene akademske krugove i pripadajuće umnike bivajući velikom temom koja je oblikovala, a često i elektrizirala akademsku atmosferu. Danas se za razumijevanje odnosa znanosti i religije koristimo modelima^{1,2,3,4,5} s pomoću kojih različiti mislitelji nastoje ukazati na brojne i raznovrsne načine povezivanja i/ili razdvajanja dviju disciplina (domena), a koji se u konačnici mogu svesti na četiri glavna modaliteta: *sukob, neovisnost, dijalog i integracija*⁶. Kratkim prikazom njihova povijesnog odnosa analizirat ćemo i propitati njihov stalan dodir, koji je katkada pozitivan, katkada negativan, ali bez obzira na modalitet uvijek je *simbioza*⁷. Taj se dugi ples između religije i znanosti često činio nemogućim što nas je naginjalo definirati ga neprijateljskim, ali – *sad možemo reći na glas* – to je posve površan i ishitren zaključak. Cilj ovog umovanja je ponuditi najprikladniji modalitet njihova suvremenog odnosa. Znanje ovakvog predznaka moglo bi nam pomoći u sprječavanju

nesporazuma – s jedne strane, ali i u rješavanju razmirica – s druge, toliko uvriježenih u post-modernoj stvarnosti.

Definicije

Znanost je sveukupnost znanja o prirodnom svijetu dobivenih uz pomoć znanstvenih metoda i racionalnosti koja stoji iza predviđanja, te pokušaja suvislog objašnjenja opaženih i/ili ciljano istraživanih prirodnih pojavnosti. Mudri stari Grci (antička filozofija) nisu formalno razlikovali (odvajali) znanost od filozofije. Rana novovjekovna filozofija baconovskog⁸ predznaka uspjela je iznjedriti jasan smjer novog kretanja unutar „stare“ filozofije – i to takav koji se temeljio na empirijskoj⁹ i matematičkoj metodi, ali koji je još uvijek bio osjetno inferioran drugim granama tadašnje filozofije baziranim na konceptualnoj (racionalnoj) intro+spekciji i teološkoj kontemplaciji. Kasniji naglasak na iskustvenom (empirijskom tada, eksperimentalnom sada), sustavnom potvrđivanju i opovrgavanju matematičkog modela (zahvaljujući Galileiu¹⁰ i Newtonu¹¹, da spomenemo samo neke od onih koje nije moguće zaobići), apstrahiranog iz podataka prikupljenih sustavnim promatranjem, potaknut će izdvajanje kraljevstva *filozofije prirode* (tj. *prirodoslovlja*, tada još jedinstvenog) iz starog carstva filozofije. Malčice kasnije, prirodoslovlje će se ustoličiti kao samostalna racionalna djelatnost sposobna za dugotrajnu (možda i stalnu) proliferaciju uskih pod-kraljevstava (moderno

1 Barbour IG. Religion in an age of science. Gifford lectures 1989-1990. San Francisco: Harper & Row; 1990.

2 Haught JF. Science and religion. From conflict to conversation. New York: Paulist Press; 1995.

3 Peters T. Science and theology: The new consonance. Boulder, Colorado: Westview Press; 1998.

4 Stenmark M. Ways of relating science and religion. U: Harrison P, ur. The Cambridge companion to science and religion. Cambridge: Cambridge University Press; 2010. str. 278-295.

5 Zehnder DJ. A theologian's typology for science and religion. Zygon. 2011;46(1):84-104.

6 Barbour, 1990.

7 Polkinghorne J. The continuing interaction of science and religion. Zygon. 2005;40(1):43-49.

8 Sir Francis Bacon, barun Verulamski i 1. vikont od St Albansa (1561. – 1626.), engleski filozof, pravnik, državnik; jedna od vodećih osoba na području filozofije prirode i snažan zagovornik znanstvene metode na prijelazu iz renesanse u moderno doba.

9 Empirizam je na engleskom tlu prisutan još od Lincolnskog biskupa Roberta Grossetesta (oko 1168. – 1253.) čiji je najpoznatiji učenik fra Roger Bacon (oko 1219./20. – oko 1292.) bio jedan od najranijih zagovornika znanstvene metode.

10 Galileo di Vincenzo Bonaiuti de' Galilei (1564. – 1642.), talijanski matematičar, fizičar, astronom, polihistor i filozof.

11 Sir Isaac Newton (1642. – 1726./27.), engleski fizičar, matematičar, astronom; jedan od najznačajnijih umnika u cjelokupnoj povijesti.

prirodoslovlje) kontroliranog eksperimentalnog poduhvata. Kasnije, u 20. st. takva akademska tendencija kulminirat će u *pozitivizmu* (Bečki krug)¹² – koji je priznavao samo znanstvena (pozitivna) objašnjenja u svim područjima ljudskog iskustva odbacujući, primjerice, nadahnutu intuiciju kršćanskog kontemplativnog predznaka.

Religija je sustav vjerovanja, etičkih vrijednosti i čina kojima čovjek izražava svoj odnos prema svetomu. Taj odnos može biti subjektivan i objektivni. Kada je subjektivan, očituje se u osobnom štovanju i klanjanju pa je riječ o religioznosti. Kada se odnos prema svetomu objektivira u riječi (molitveni, vjeroispovjedni, dogmatski i pravni obrasci), gesti (obredi), predmetu (sakralni predmeti i objekti) i religijskoj zajednici, riječ je o objektivnoj religiji ili religijskoj ustanovi. Između subjektivnoga i objektivnoga religijskoga pola postoji podudarnost, ali i napetost, a katkada i isključivost. Religijska ustanova omogućuje društveno i civilizacijsko posredovanje subjektivnoga religioznog iskustva, daje mu mjeru, ali može i sputavati njegov polet. S druge strane, osobno produbljivanje i pounutrašnjivanje odnosa prema svetomu čuva religijsko iskustvo od obrednoga i dogmatskog ukrućivanja i formalizma (tj. farizejstva), ali se izvrgava opasnosti subjektivističkoga zastranjenja (tj. krivovjerja). Danas vjerujemo da je religijski aspekt prisutan u ljudskom bivstvovanju od samih početaka ljudske povijesti¹³.

Počeci dodira znanosti i religije

Početak motiviranog i ustrajnog poduhvata stjecanja općeg znanja primjećuje se još u 6. st. pr. Kr. koji se – slijedeći tadašnje prevladavajuće uvjerenje da se snagom ljudskog uma može pristupiti božanskom svijetu – razvija u bliskom suodnosu s religijom sve do 5. st. po Kr. Stoga, Platonov¹⁴ *metafizički dualizam* (postoje dva osnovna modaliteta, „supstancije“: *duh* i *tvar*, odnosno ideja i materija) uopće ne čudi. No, to će kritički propitati već njegov ponajbolji učenik Aristotel¹⁵ tvrdeći da su *pojedinane stvari* ono što postoji (na temelju čega razum apstrahira opće koncepte) te širom otvoriti vrata „drugacijem“ tipu umovanja – opažanju (tj. empiriji). U svezi s ovim, zanimljivo je što je Aristotel pridavao važnost zapažanju nauštrb matematici i mjerenju, koje je smatrao nedostojnima filozofa. Zato možda postaje pomalo čudno da je istovremeno smatrao da se prirodu može intuitivno razabrati? (vidljivo kasnije i kod Kantove *a priori* spoznaje¹⁶). Isto se uopće ne čini čudnim za Platona, kojeg uz malo zdravorazumske suzdržanosti možemo okarakterizirati kao svećenika svoje filozofije. Tako, rani divovi akademskog umovanja bili su uvjereni u snagu ljudskoga uma, tendencija koja se kasnije nastavlja i kod novoplatonista¹⁷ u prva dva stoljeća, poganskih mislitelja koji su se obratili na kršćanstvo¹⁸ i muslimanskih mislitelja¹⁹. Budući da je poznato da su rani religijski spisi odražavali isprepletenost vjerske predanosti i dostupnog sekularnog znanja,

12 Grupa znanstvenih teoretičara, matematičara i filozofa koja se okupljala oko njemačkog filozofa i fizičara Friedricha Alberta Moritza Schlicka (1882.-1936.); njihov filozofski pravac poznat je kao logički pozitivizam, a temelji se na izričitom odbacivanju metafizike, zahtjevu za znanstvenošću filozofije i shvaćanju da bi spoznaja zbiljnosti morala počivati na osjetilnu iskustvu.

13 Vidi: Norenzayan A, Shariff A, Gervais W, Willard A, McNamara R, Slingerland E, Henrich J. The cultural evolution of prosocial religions. *Behav Brain Sci.* 2016;39:E1. DOI: 10.1017/S0140525X14001356

14 (428./427. ili 424./423. – 348. pr. Kr.); izuzetno utjecajan grčki filozof, idealist, Sokratov učenik, Aristotelov učitelj i osnivač Akademije.

15 (384.-322. pr. Kr.); starogrčki filozof i polihistor.

16 Immanuel Kant (1724. – 1804.); predlagao je da se o predmetima iskustva razmišlja kao da su usklađeni s našim prostornim i vremenskim oblicima intuicije i kategorijama našeg razumijevanja – što vodi ka *a priori* spoznaji samih objekata.

17 Religijsko-mistična škola posvećena Platonovoj filozofiji koja je djelovala od 3. – 6. st., a naslanjala se na helenističku filozofiju i religiju; najpoznatiji predstavnik bio je Plotin (oko 204./5. – 270).

18 Klement Aleksandrijski (Tit Flavije Klement), 150. – 215., svetac, prvi doktor kršćanstva.

19 vidi: Sanda DC, Smarandou LA, Munteanu C. The dialogue between science and religion: a taxonomic contribution. *Religions.* 2017;8(3):35–53. DOI: 10.3390/rel8030035

može se zaključiti da tada nisu bili prisutni vidljivi sustavni sporovi između duhovnog i sekularnog.

Na drugom kraju spektra te u jednom drugačijem kutku povijesti, Izraelci su vjerovali u jednog vrhovnog Boga koji je sve stvorio iz ničega (*creatio ex nihilo*). Time su (nehotice) potaknuli ili bar postali slučajni i (možda) nevoljni sudionici u temeljnom sporu *od kuda sve?* Naime, teistička refleksija na to pitanje je uvjerenje da svemir (tj. materija) nije vječan već je došao u postojanje nadnaravnim činom božanstva što je u suprotnosti s idejom da je sve poteklo od prethodno postojećih stvari [štoviše, Parmenidov²⁰ *ex nihilo nihil fit* (ništa ne nastaje iz ničega) – učena misao koja je svoju zrelost dobila kod Kara²¹ – jasno daje do znanja da ne može biti prekida (tj. pauze) između svijeta koji nije postojao i svijeta koji jest, budući da ovaj potonji nikako nije mogao nastati *ex nihilo*]. No, ne samo to, Izraelci su vjerovali i to da je svemogućí Bog materiji dao sva njena svojstva te stvorio čovjeka na svoju sliku, od kuda onda i njegov intelekt kojim može spoznati prirodni svijet. Ovdje je posebno zanimljivo i to što se njihovo vjerovanje u Zakon, koji je čovjek dobio izravno od Boga, posredno može tumačiti time da je Božja volja stečeno znanje slobodno rasprostranjivati. Sve to, te još (konačno) i vjerovanje Izraelaca u linearno vrijeme s početkom i krajem, suprotno turobnom iscrpljujućem cikličkom vremenu drevnih civilizacija, nagnalo je neke umnike da smatraju da se znanost u takvoj civilizaciji niti nije mogla

razviti upravo zbog snažnog, sveprožimajućih vjerovanja.

Međutim, dilema se može sagledati i s jednog drugačijeg kutka. Naime, u cijelom Starom zavjetu naglašava se da je stvoreni svijet *uređen i racionalan*; tako, u knjizi Mudrosti čitamo da je Bog sve uredio po broju, utegu i mjeri (Mudr 11,20)²². Ako je, dakle, stvoreni svijet takav, onda je znanost neophodna za njegovo razumijevanje, što je u konačnici, te mnogo kasnije, usponom moderne znanosti dalo vidljiva ploda²³. Postavlja se onda pitanje jesu li vjerska uvjerenja Izraelaca dodala ili oduzela općem poduhvatu stjecanje znanja tijekom povijesti?

S druge strane, stav rane Crkve prema umovanju Starih Grka bili su odredili ranokršćanski pisci te grčki i latinski crkveni oci. Primjerice, Tertulijan²⁴ ga je u potpunosti odbacivao, dok je sv. Bazilije Veliki²⁵ bio nepovjerljiv prema njemu te je nastojao razotkriti njegove slabosti (no, nemojmo ovdje izostavljati, makar spomenom, i Justina filozofa²⁶ ili Origen iz Aleksandrije²⁷ i dr.). Međutim, ideja da je filozofija bitna za razumijevanje Svetog pisma potječe od Filona iz Aleksandrije²⁸ koji je bio usmjeren ka racionalnom objašnjenju Biblije ne bi li – kao Židov – obranio Judaizam od pogana. Ipak, kršćanski filozofi, poput sv. Augustina²⁹ koji je poticao kršćane na proučavanje prirodnog svijeta kako ne bi zaostajali u učenim polemikama s neprijateljima Crkve, učinili su iskorake koje danas smatramo važnima za razvoj filozofske

20 Parmenid iz Eleje (kasno 6. st. ili rano 5. st. pr. Kr.); antički grčki filozof, jedan od najznačajnijih predsokratovskih filozofa; po njenu stvarnost je jedna, promjena je nemoguća, postojanje je bezvremeno i jednolično, a osjetilne sposobnosti vode do koncepcija koje su lažne i varljive.

21 Tit Lukrecije Kar (99.- 55. pr. Kr.); rimski pjesnik i filozof.

22 Kaštelan J, Duda B. Knjiga Mudrosti. Zagreb: Kršćanska sadašnjost; 2018. str. 778.

23 Vidi: Hodgson PE. The Church and science: a changing relationship. Heythrop Journal. 2008;49(4):632–647. DOI: 10.1111/j.1468-2265.2008.00388.x

24 Kvint Septimije Florencije (oko 160. – oko 240.); ranokršćanski pisac.

25 (329./30. – 379.), kršćanski svetac, crkveni otac i naučitelj.

26 sv. Justin mučenik (oko 100.–oko 165.), ranokršćanski apologet i filozof.

27 Origen iz Aleksandrije (oko 185.–oko 253.), iznimno utjecajan ranokršćanski pisac; no, oko tristo godina nakon njegove smrti, Crkva ga je službeno proglasila heretikom

28 Filon Židov (oko 20./25. pr. Kr. – oko 40./50.); židovski helenistički filozof koji se zanimao za logos i time pripremio tlo za zbližavanjem kršćanske teologije i grčke filozofije.

29 Aurelije Augustin (354. – 430.); jedan od najutjecajnijih antičkih kršćanskih umnika čija su promišljanja značajno prožela zapadnu filozofiju i kršćansku teologiju.

misli općenito. I premda su kršćani tijekom prvog i drugog stoljeća – iščekujući neminovan Kristov dolazak – držali da je istraživanje prirodnog svijeta poprilično beskorisna aktivnost, vidljivi zastoj u razvoju filozofije prirode tijekom prvog milenija kršćanske ere može se ponajviše pripisati oslanjanju na platonizam i novoplatonizam te na Augustinovu filozofsku i teološku misao. Međutim, tijekom vremena kršćanska teologija (prvenstveno one od Zapadne Crkve; situacija s Istočnom Crkvom zahtjeva detaljnije objašnjenje³⁰ koje izlazi iz okvira ovoga rada) postupno je ponudila važne spoznaje o materijalnom svijetu koje su vodile ka neminovnom rođenju moderne znanosti u visokom srednjem vijeku. Ovdje valja prije svega spomenuti misao sv. Tome Akvinskog³¹ o filozofiji kao *ancilla theologiae* (sluškinja teologije), tj. ona koja pomaže otkrivanju božanskih i vječnih istina pri čemu se teologija također može koristiti spekulativnim metodama koje se oslanjaju na razum.

Osamostaljivanje znanstvene misli od filozofsko-religijskog miljea

Premda natruhe postepenog razdvajanja znanstvene misli od religijskog miljea platonističkog filozofskog obilježja jasno primjećujemo u 5. st.³², danas smatramo da se znanost osjetno osamostalila od religije, pretvarajući se u neovisnu disciplinu koja ne prestaje napredovati, tijekom *renesanse* i *reformacije* kada zapadnoeuropska misao upravo poprima drugačiji ton i smjer nakon što su tijekom 12. i 13. st. taj prostor preplavili zaboravljeni klasični tekstovi koji na pozornicu vraćaju antičke učene ideje³³. Štoviše, od tada pa nadalje znanost će se postupno početi smatrati racionalnom

(autoritativnom čak) refleksijom proizišlom iz empirijskog promatranja prirode, a religijska razmatranja intelektualno nedosljednim trzajem institucionalnog autoriteta u sferi duhovnog i moralnog. Tadašnji mehanicistički opis prirodnih procesa, u tradiciji Descartesa³⁴, više nije ostavljao prostora za božansku intervenciju tjerajući učenjake da se vrate antičkoj postavci o beskonačnosti svemira, koji je bez početka i kraja.

Međutim, suprotno nekim modernim mitovima, znanost ne može biti glavni razlog pojave sekularizma na Zapadu već je vjerojatnije da su to neka druga, puno općenitija društvena kretanja proizišla iz posljedica religijskih ratova tijekom 17. stoljeća nakon kojih se jedinstvo društva, političkog poretka i ljudske kulture moralo rekonstruirati na temeljima koji nisu religija, uzimajući u obzir da je upravo religijski prijekor izazivao (tada) globalne razorne posljedice. Takve sveprožimajuće okolnosti tijekom prosvjetiteljstva, u 17. i 18. stoljeću, uzrokovat će početnu sekularizaciju znanosti, koja će, postupno sazrijevajući do stupnja suvremenog znanstvenog skepticizma (tada utjelovljenog u *materijalizmu* i *redukcionizmu*, a danas i u *scijentizmu*), tijekom 19. i 20. stoljeća (a i danas) neprestano pokušavati zadati smrtni udarac toliko mrskoj joj religiji. Na tom tragu, jedan od najeksploatiranijih primjera za smrtni hropac (osim onog proizašlog iz slučaja Galileo Galilei), koji je (eto) natiskom superiorne znanstvene racionalnosti zahvatio klimava kršćanska uvjerenja, je Darwinova³⁵ teorija evolucije koja bi, osporavajući jedinstvenost čovjeka u vremenu i prostoru, ovdje trebala poslužiti kao dokaz koji bi pobijao skolastički argument iz dizajna. Naime, ako je čovjek samo dio općenitijeg kretanja, koje djeluje milijardama

30 Vidi primjerice: Mitrikeski PT. The dialogue between science and faith from the orthodox theological perspective. U: Boffi G & Šunjić M, ur. Science and Christian faith in post-cold war Europe – A comparative analysis 25 years after the fall of the Berlin Wall. Vatican City: Lateran University Press; 2015. str. 53–63.

31 (1225. – 1274.); talijanski dominikanac, crkveni naučitelj, teolog i filozof.

32 vidi: Sanda i sur., 2017.

33 prvenstveno *aristotelovskog* predznaka – što je bila temeljna značajka svih srednjovjekovnih sveučilišta (koja su mahom bila utemeljena od strane Zapadne Crkve) – zbog čega se može slobodno ustvrditi da je klica moderne znanosti počela sramežljivo klijati prije renesanse, da bi zazelenila u renesansi, a procvatila za vrijeme prosvjetiteljstva.

34 René Descartes (1596.-1650.); francuski filozof, fizičar, matematičar i utemeljitelj analitičke geometrije.

35 Charles Robert Darwin (1809.-1882.); engleski znanstvenik i prirodoslovac.

godina kroz evoluciju, tada više ne bi bilo potrebe za božanskim uplitanjem. Neki idu i dalje tvrdeći da je to ujedno i dokaz protiv postojanja Tvorca zaboravljajući (ili prešućujući, u svojem uskogrudnom intelektualnom nepoštenju) da nema niti može biti ikakvog dokaza bilo kojeg pozitivističkog pristupa koji bi (metodološki neopravdano i konceptualno besmisleno) ciljao potvrditi ili opovrgnuti božansku opstojnost. No, ostavljajući to sa strane i za neka druga vremena, valja se ovdje podsjetiti da je tadašnja Crkva diljem Zapadne Europe osnivala sveučilišta na kojima se gajila zdrava znanstvena misao te proizvodilo znanje čije plodove danas uživa cijeli svijet. Ta sveučilišta nastavljaju i danas značajno doprinositi u jedinstvenom modernom poduhvatu stjecanja općeg znanja³⁶.

Ian Barbour i njegova četiri znanstveno-religijska modela

Pozitivistički pristupi poput prirodoslovlja (znanost) rješavaju pitanja *što* i *kako*, dok oni humanistički poput filozofije i teologije – a time i religije općenito – ciljaju isključivo pitanje *zašto*. To nikako ne znači da znanost nije zainteresirana za pitanje *zašto*. Dapače. No, s onim *zašto* koje se odnosi na smisao, s njim se ne može eksperimentirati, što je neugodna činjenica koja ograničava znanstvenu metodu na naravni svijet ostavljajući onaj nadnaravni potpuno izvan njenog dosega, ali ne i izvan dosega humanističkih pristupa. S druge strane, naturalisti uvijek mogu ustvrditi da kada znanost nasluti bilo kakvu svršnu prilagodbu, kao posljedicu evolucije, tada je automatski odgovorila ili će odgovoriti (samo je pitanje vremena) i na dilemu o smislu. Stoga je važan imperativ (te izazov) u raspravama *znanost*

naspram religija konceptualizirati glavne modalitete njihova odnosa. Može li se to učiniti na objektivno nepristran način?

Na zasadama najpoznatijeg pokušaja da se ponudi suvisla umna računica na gornje pitanje, Barbourove³⁷ četverostruke tipologije³⁸: diskurs na temelju njihova *sukoba, neovisnosti, dijaloga* ili *integraciji* – od 80-tih godina prošlog stoljeća naovamo objavljeno je niz tekstova o klasifikaciji modela odnosa znanosti i religije^{39,40,41,42, 43}. Inicijalno, baratajući s pretpostavkama nužnima za logičko povezivanje religije i znanosti, Barbour je osmislio četiri *znanstveno-religijska modela* odnosa znanosti i religije (konkretnije, kršćanstva): i) *sukob* (znanstveni materijalizam *naspram* biblijskog literalizma); ii) *neovisnost* (odvojenost zbog različitih metoda i formalnih jezika); iii) *dijalog* (suradnja kod graničnih pitanja, metodološke paralele); iv) *integracija* (prirodna teologija, teologija prirode, sistematska sinteza tj. integracija znanosti i religije na području metafizike koja može poslužiti kao otvoreni prostor zajedničkog razmišljanja) – od kojih svaki ima svoje podtipove. Svaki model, gledan sam za sebe, predstavlja odraz kvalitete odnosa „idealnog“ *znanstvenika* i „idealnog“ *teologa* s obzirom na podudarnost njihovih promišljanja. Shodno tomu, niti jedan model se ne može smatrati idealnim već ga se treba prilagođavati za svako vrijeme, područje i situaciju. Takvi modeli nužno proizlaze iz određenih vjerskih (osobnih i/ili institucijskih) te sekularnih⁴⁴ stavova koji mogu biti osobni tj. svjetonazorski i/ili profesionalni tj. zadani okvirima pojedinih akademskih promišljanja.

Prema Barbourovom *model sukoba*, zagovornici obiju strana vjeruju da postoje ozbiljne nesuglasice i razmirice između suvremene

36 Vidi: Hodgson, 2008, str. 640

37 Ian Graeme Barbour (1923. – 2013.); američki fizičar i umnik koji je promišljao o odnosu znanosti i religije; njegova razmišljanja iz sredine šezdesetih godina prošlog stoljeća oblikovala su suvremeno znanstveno područje odnosa znanosti i religije.

38 Barbour, 1990.

39 Haught, 1995.

40 Peters, 1998.

41 Stenmark, 2010.

42 Zehnder, 2011.

43 Sanda i sur., 2017.

44 Bilo koje društveno kretanje usmjereno od onostranosti prema zemaljskom životu.

znanosti i tradicionalnih religijskih vjerovanja upravo zbog činjenice da znanost i teologija mogu (i često čine) davati suprotstavljene izjave i zaključke o prirodi i njenoj povijesti te se (čini se) mora birati između njih. Tako, dok *znanstveni materijalizam* vidi znanstvenu metodu kao jedini pravi put do znanja, suprotstavljenu mu *biblijski literalizam*, kao što samo ime nalaže, striktno se drži doslovnog čitanja i interpretaciji Svetog pisma. Sljedbenici ovakvog razmišljanja ustrajno reflektiraju posljedice starih razmirica povijesnih slučaja u svezi s Kopernikom⁴⁵ tj. Galileievim heliocentričnim modelom sunčeva sustava, a još više metafizozofske nadogradnje Darwinove teorije evolucije. To (pre)često nailazi na uobičajenu medijsku pompu ostavljajući problematiku površno objašnjenom te zanemarujući da obje strane imaju svoje krajnosti. S druge strane, *model neovisnosti* cilja k izbjegavanju spomenutog sukoba jer znanost i religiju promatra kao dvije potpuno odvojene, neovisne i samostalne domene. Svaka za sebe teži svom izričaju, drži se svojeg područja rada i ne miješa se u promišljanja suprotnog akademskog miljea. Čak su i metoda i područje rada drugačiji – znanost se bazira na empiriji i razumu (logičkom objašnjenju motrenog predmeta i/ili procesa), a teologija na božanskoj objavi (koja je u svojoj naravi otajstvo). Temelj autoriteta u znanosti je logička koherentnost i eksperimentalnost (tj. iskustvo, razum i opovrgljivost zaključka), dok je u religiji Bog i božanska objava, kontemplativno prigrljeni od strane osoba (vjernika) kojima je darovano prosvjetljenje tj. duboko duhovno iskustvo. Stoga, prema Barbouru, potpuna neovisnost znanosti i religije otklonila bi razloge i prilike za sukob, ali bi istovremeno obeshrabrila ili potpuno utišala svaku mogućnost konstruktivnog dijaloga i međusobnog obogaćivanja, koje je moguće upravo zbog toga što život doživljavamo u cjelini, a ne kao skup neovisnih isječaka. Nadalje, kroz *model dijaloga* Barbour upozorava da je kršćanstvo kroz povijest doprinosilo znanosti unatoč činjenici da teistička vjerovanja nisu izričita pretpostavka za bavljenje znanošću.

Naime, mnogi ateisti i agnostici vrhunski su znanstvenici i bez njih. Međutim, početni uvidi, ali i dublje spoznaje do kojih znanost dolazi, obično pokreću pitanja kojima se bavi i teologija (a time i religija), poput tajanstvenog svojevrsnog trostrukog misterija *o početku svemira, pojavi života na planetu te usponu čovjeka*. Na tom tragu, zanimljivo je opažanje nekih umnika da znanost, jednom kada dosegne svoja temeljna (metodološka) ograničenja, neminovno počinje postavljati teološka pitanja na koja sama nije kadra odgovoriti. Posve je moguće da ovakva kombinacija inteligibilnosti i kontingentnosti promatranog potiče promatrača (filozofa i prirodoslovca) na zahvaćanje u nove i (prije toga) sasvim neočekivane oblike racionalnosti, istovremeno ostavljajući dovoljno prostora teologu (a i upućenom laiku) da na takav jedinstveni ustroj svemira ponudi, dakako, jedini (njemu, njoj) mogući odgovor – Bog.

Konačno, s *modelom integracije* Barbour nas pokušava uvjeriti da znanstvene teorije mogu utjecati na religijska vjerovanja i obrnuto pri čemu obje strane pridonose formuliranju koherentnog svjetonazora ili sustavne metafizike. Stoga, Barbour nudi čak tri različite vrste integracije: a) *prirodna teologija*, b) *teologija prirode* i c) *sustavna sinteza*. *Prirodna teologija* ustraje na ranijoj skolastičkoj tvrdnji da se o postojanju Boga može zaključivati iz dizajna koji je primjetljiv u samoj prirodi pri čemu argumenti za postojanje Tvorca u potpunosti počivaju na ljudskom razumu, a ne na povijesnoj objavi ili vjerskom iskustvu. Dakako, riječ je o *teleološkom argumentu* koji nas poučava da opažena svrhovitost i harmonija svemira mora upućivati na postojane svemoćnog Tvorca. Tomu u prilog ide i poznata *fina podešenost* svemira⁴⁶ koja je neke astrofizičare nagnala da s pravom ustvrde da bi život (uključivo inteligentni život tj. čovjek) bio posve nemoguć da temeljne prirodne konstante ne padaju u tako izvanredno precizan raspon. Zanimljivo je da je ista spoznaja druge nagnala da kroz metafizozofsku pretpostavku ponude postojanje

45 Nikola Kopernik (1473.-1543.); doktor kanonskog prava Katoličke Crkve, bio je poliglot, polihistor, matematičar, astronom, liječnik, klasičar, prevoditelj, guverner, diplomat i ekonomist.

46 Leslie J, ur. *Modern cosmology & philosophy*. University of Michigan: Prometheus Books; 1998.

nebrojenog mnoštva svemir⁴⁷ u kojima se zasebno ispoljavaju svi statistički mogući uvjeti što bi objasnilo primijećenu podešenost ovoga svemira kao samo jednu od mnogih oduzimajući mu tajanstvenu osobnost koju vide teološki zaigrane oči. Suprotno, teologija prirode ne polazi od znanosti, već od religijskih tradicija koje se temelje na vjerskom iskustvu i povijesnom otkrivenju pri čemu bi naše razumijevanje općih značajki prirode utjecalo na naše viđenje Božjeg, a potom i čovjekovog odnosa prema prirodi. Na kraju, kao dobar primjer *sustavne sinteze* Barbour nudi *procesnu filozofiju* – jer je formulirana pod utjecajem istovremeno i znanstvene i religiozne misli – čiji je najutjecajniji predstavnik Alfred Whitehead⁴⁸ Ovakva tradicija umovanja, filozofiju promatra kao sintezu svih znanosti, pa tako i teologije, a onaj bitak koji daje egzistenciju svemu što postoji vidi još i kao imanentnog svijetu tj. povezanog sa svijetom tako da ne može biti svijeta bez njega niti njega bez svijeta. No, takav bitak teško da može biti kršćanski Bog jer kao integralni dio u procesu čitave stvarnosti on s njome raste, mijenja se u vremenu te usavršuje. Drugim riječima, postavke procesne filozofije božanstvo implicitno lišavaju apsoluta čineći ga u sebi promjenjivim, a u odnosu na svijet relativnim.

Znanost i religija doprinose stjecanju znanja svaka za sebe, ali i u međusobnom dijalogu

Na temelju svega rečenoga, može se zaključiti da se danas od znanosti očekuju odgovori koji imaju empirijski temelj tj. proizvod su znanstvene metode (kontroliranog eksperimenta, opovrgljivog matematičkog modela ili valjano dokumentiranog stručnog opažanja). Upravo

zbog snage znanstvene metode (kada ju se primjenjuje dosljedno), nevjerojatna postignuća modernih znanosti (iz svih područja), izravno oblikujući suvremeni život, danas mogu nametati ozbiljne izazove za religijska uvjerenja, toliko snažne da neki (neoprezno) predviđaju konačno i brzo uništenje racionalne obranljivosti religije. Drugi pak razumiju da i religija i znanost imaju vlastite metode, govor i ciljeve što im omogućuje da djeluju na različite načine proučavajući istu stvarnost⁴⁹. Štoviše, postoje jasni kutci ljudskog umnog prostranstva u kojima je „svemoćna“ znanstvena metoda nemoćna stavljajući (pojedine) umnike u dilemu koja vodi ili ka zanemarivanju problema ili ka njegovom odbacivanju kao posve neakademske uobrazilje. Tu religija može pomoći. Naime, nitko ne može zanijekati temeljna i daleko važnija pitanja koje čovjek postavlja (metafizička pitanja poput smisla sveukupnog postojanja, a unutar toga i smisla postojanja čovjeka sama), a čiji se odgovori nalaze izvan dohvata znanosti (i tamo će ostati). Točno takvu intelektualnu glad nastoji popuniti religija sa svojim obrednim činima i doktrinarnim djelovanjem otvarajući prostor da vjera (posebice kod kršćana) – kao duhovni zor i povjerenje prema Stvoritelju – postane epistemološki alat koji vodi metaspoznavi da je cjelokupna stvarnost svrhovita upravo zbog Tvorca. Tada postaje prihvatljivo uvjerenje (čak i akademski) da je stvoreni svijet trebao biti uređen, ali i nenužan (tj. kontingentan), dakle da je svijet stvoren po slobodnoj volji Stvoritelja ili kako bi to rimski filozof iz 5. stoljeća Boec(t)ije⁵⁰ naglasio po „*Razumskom Upravitelju*“. Zbog toga će Polkinghorne⁵¹ istaknuti činjenicu da su pioniri znanosti uglavnom bili religiozni vjernici⁵² pri čemu ne možemo znati u kojoj mjeri je to igralo ulogu u njihovom radu, ali primjećujemo da im je uvijek bio potreban neki oblik vjere,

47 Swain F. The universe next door: a journey through 55 alternative realities, parallel worlds and possible futures. London: New Scientist; 2017. str. 12.

48 Alfred North Whitehead (1861. – 1947.); engleski matematičar i filozof.

49 Kešina I. Granična pitanja filozofije, teologije i prirodnih znanosti u prosudbi Vjekoslava Bajsića. Bogoslovska smotra. 2002;72(1):7–28.

50 Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius (oko 480. – 524. ili 525.); rimski državnik i filozof, prema njemačkom katoličkom teologu i filozofu Martinu Grabmannu (1875.-đ – 1949.) bio je *zadnji Rimljanin, a prvi skolastik*.

51 John Charlton Polkinghorne (1930. – 2021.); engleski teorijski fizičar, anglikanski svećenik i teolog.

52 Polkinghorne, 2005. str. 45.

neko povjerenje u postojanje racionalnog poretka koji čeka njihovo otkriće. Štoviše, po Polkinghornu takav čin vjere je nerijetko (bio) potaknut vjerom u Stvoritelja. No, nije riječ ovdje o fideizmu⁵³, koji naturaliste vodi do pogrešnog zaključka da se religija temelji samo na refleksiji neutemeljene uobrazilje. Naprotiv, isto kao i znanstvenici, vjernici imaju racionalne motivacije za svoja vjerovanja (dogmatska teologija). Naravno, u slučaju religije (sa svojim interesom za svetu stvarnost koja nadilazi ljudsku konačnost) njihovi su razlozi suptilniji i nijansirani nego što je to slučaj sa znanostu, koja može eksperimentirati sa fizičkim svijetom, ali ga ne može nadići kao što to čini otajstvo vjere (kroz liturgijski i sakramentalni kontinuitet).

Na tom tragu, ovdje možemo konstatirati da uvjerenje mnogih (povijesnih i suvremenih) mislitelja da su religija i znanost ipak bliski intelektualni rođaci, premda smješteni na suprotnim krajevima spektra ljudskog racionalnog propitivanja stvarnosti – dolazi do izražaja. Kao primjer nam može ovlaštiti medicinska etika (tj. bioetika) gdje se sve intervencije nastoje usmjeriti na korist pojedinačnog pacijenta, a ne samo ka postizanju tehničko-tehnološkog napretka. Naime, u svim biotičkim problemima neizbježno će se zaplesti (i sukobiti) činjenice s vrijednostima. Stoga, Polkinghorne smatra da su u rješavanju ovog i sličnih problema dobrodošli doprinosi religijskih stručnjaka, teologa i vjernika, pod uvjetom da su predstavljeni umjereno i argumentirano. Svaka strana može doprinijeti stvaraju puta koji vodi do sveobuhvatn(i)je spoznaje. Suprotno, ako su suprotstavljene strane fundamentalistički nastrojene „znanost“ će odmah postati preuzeta (scijentizam, novi ateizam), a „vjera“ banalna (fideizam) pa čak i profana (kreacionizam). No, zanimljivo, čini se da nezanimariva količina ljudi danas znanost⁵⁴ i religiju⁵⁵ vidi kao domene koje nam imaju važne

istine za priopćiti. Među njima, neki vide znanost i religiju kao odvojene, izolirane okupacijske teritorije, sa svim navodnim sukobima (koji proizlaze iz nepoštivanja ispravnih granica), dok drugi primjećuju različite odnose i legitimne (ili nelegitimne) interakcije između njih pri čemu neki smatraju da ovakva konkurirajuća gledišta proizlaze iz krivo protumačene povijesti⁵⁶. Da li to znači da mogućnost njihova uklapanja u koherentan (međusobno uskladi) pogled na svijet ipak nije zauvijek izgubljena, ostaje tek za vidjeti.

Simbioza religije i znanosti kroz obostranu težnju istini

Religija i znanost povezani su ne samo obostranom težnjom za najdubljom istinom već i težnjom za spoznajom cjelokupne stvarnosti upravo zbog činjenice da se znanje može dosegnuti na različite načine – kontemplativnim zorom (vjera) i/ili sistematskim promatranjem, kontroliranim testiranjem te oštroumnim zaključivanjem (znanost). I dok će znanost u tome prvenstveno vidjeti tj. tražiti prirodnu i univerzalnu (ili lokalnu) zakonitost, vjera će upozoravati na tajanstvenu unutaraju ljepotu prirode koja će vjerniku ukazivati na (ili potvrđivati) premudrost Tvorca. Stoga, oba ova poduhvata ljudskog uma doprinose ostvarivanju spoznaja, a time i stjecanju općeg znanja (i njegova posljedičnog rasprostranjanja) jer nema spoznaje bez znanja. Povrh toga, religija nudi i dodanu vrijednost jer apelira na primjenu moralnih normi – kroz moralno djelovanje pojedinca – nakon što znanost upozna društvo s najnovijim znanstvenim dosegom u obliku metodološki provjerenih i potvrđenih činjenica. Iz toga se može izvući jednostavan zaključak da su religija i znanost u nekom tipu zajednice tj. *simbioze*⁵⁷. Pitanje je samo u kakvom tipu zajednice?

Gledano kroz rakurs biologije, simbioza

53 Stajalište koje drži da je vjera temelj sveukupne ljudske spoznaje i života općenito.

54 Public praises science; Scientists fault public, media. Pew Research Center. 2009.

55 Tamir C, Connaughton A, Salazar AM. The global God divide. Pew Research Center. 2020.

56 Ratzsch D. Science and religion. U: Flint TP & Rea MC, ur. The Oxford handbook of philosophical theology. Oxford University Press; 2008. str. 1–25.

57 Plejić D. Mutualizam kao najbolji oblik simbioze religije i znanosti. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb. 2021. 1–61. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:260:631936>

(grčki *συνβίωσις*: zajednički život) predstavlja trajnu ili privremenu životnu zajednicu dvaju organizama različitih vrsta, od koje sudionici (simbionti) mogu imati korist ili štetu⁵⁸. Biološka simbioza se ostvaruje kroz nekoliko znanstveno kategoriziranih modaliteta: *mutualizam*, *komenzalizam* i *parazitizam*, a mi ih ovdje primjenjujemo kao metafore u svrhu kratke filozofske raščlambe odnosa religije i znanosti. Dok parazitizam jednom od simbiota (parazitu) omogućuje opstanak na račun (ne nužno na fatalnu štetu) drugog (domaćina)⁵⁹, komenzalizam jednog simbionta vodi ka dugotrajnom opstanku bez da šteti onom drugom⁶⁰. Premda primjećujemo jasnu mogućnost da se oba spomenuta simbiotska modaliteta mogu rabiti za analizu povijesnog odnosa religije i znanost, ovdje smo se odabrali zadržati na mutualizmu, koji je ranije predlagan kao ponajbolja metafora za opis suvremenog odnosa religije i znanosti^{61,62}. Analizirano kroz biološki narativ i retoriku, mutualizam je ekološka interakcija između dvije ili više vrsta pri čemu svaka vrsta izvlači *neto* koris⁶³. Na tom tragu, promatrajući društvo u cjelini, kao krajnje složeni i sveobuhvatni ljudski ekosustav, te uzimajući u obzir tijesnu isprepletenost religije i znanosti kroz povijest, mutualizam se čini kao najprikladniji oblik simbioze religije i znanosti. Upravo tako, obostrani, rezonantni eho religije (kroz osobnu vjeru pojedinca) i znanosti (kroz neizbježnu Heideggerovsku⁶⁴ uronjenost u moderno tehničko-tehnološko društvo), tjera nas na dublje refleksije iz kojih proizlaze otajstvo neizmjernog povjerenja u obećanu Božju milost, ali i potpuno uvažavanje (pomalo) zastrašujuće snage znanstvene metode. Pa kada se takva uska povezanost religije i znanosti u post-

modernosti filozofski jasno primjećuje, zašto čovječanstvo ne bi iskoristilo njihov mutualizam u najbolje namjere? Naime, otvoreni i iskreni dijalog religije i znanosti može doprinijeti svakom čovjeku na planetu, a ne isključivo akademskim dionicima tog intelektualnog procesa. Primjerice, pitanja iz domene tehničko-tehnološkog super-napretka poput umjetne oplodnje, pobačaja, kloniranja života, međuzvezdanih putovanja i kolonizacije svemira, umjetne inteligencije itd. – s jedne strane i domene popularnih praznovjerja poput astrologije i horoskopa – s druge strane, samo su neka od važnih pitanja koja zahtijevaju suradnju religije i znanosti. Mutualizam religije i znanosti nudi obostranu korist jer doprinosi (prije svega) razvoju zdravog akademskog diskursa, toliko presudnog za post-moderno umovanje (koje podmuklo i ustrajno napada temelje na kojima počiva zapadno društvo – *vjeru* i *razum*, s otvorenim ciljem da ih razori čineći ih neprihvatljivima te u konačnici zamjenjujući ih s intelektualno inferiornijim ideološkim spekulacijama, fantazijama i praznovjerju zanemarivog broja osobno zainteresiranih pojedinaca). Sa svoje strane, moralno beskompromisna i intelektualno zdrava akademska zajednica odašilje smirene i promišljene vertikalne poruke zakonodavnim tijelima diljem svijeta, koje nizvodno (nužno) modeliraju svakodnevne živote svima nama, ali i budućim generacijama. No, da bi se to operacionaliziralo horizontalno, pripadnici i eksponirani predstavnici obiju povijesno isprepletena dionika (religije i znanosti) moraju imati želju i volju za iskrenim dijalogom koji potencijalno donosi koristiti cijelom društvu. Stvarnost se ne smije svoditi samo na nerazdvojivo pripadajućoj joj tvarnosti, potreban

58 Martin BD, Schwab E. Symbiosis: "living together" in chaos. *Studies in the History of Biology*. 2012;4(4):7–25.

59 Poulin R. *Evolutionary ecology of parasites*. Princeton University Press; 2007.

60 Wilson EO. *Sociobiology: the new synthesis*. Harvard University Press; 1975. str. 354.

61 Plejić, 2021.

62 Navezano na ideju o mutualizmu, treba obratiti pažnju i na Russell RJ. *Cosmology from Alpha to Omega: the creative mutual interaction of theology and science*. Minneapolis: Fortress Press; 2008.

63 Bronstein J. *Mutualism*. Oxford University Press; 2015.

64 Martin Heidegger (1889. – 1976.); njemački filozof poznat po snažnom doprinosu fenomenologiji, hermeneutici i egzistencijalizmu.

je znatno širi pogled koji neke neizbježno vodi ka Duhu. No, isto tako, to duhovno treba ostaviti dovoljno prostora i za ovozemaljsko, u koje smo svi – manje ili više – uronjeni, jer ga jedino znanost može suvislo i sistematski istražiti, inter-relacijski opisati te racionalno objasniti. Upravo tu dolazi do izražaja potencijal njihove mutualističke simbioze jer im suodnos nipošto nije statičan, već upravo izrazito dinamičan zbog brze i stalne promjene uslijed neprestanog razvoja i napretka društva. Iz toga proizlazi plaha bojazan da možda nikada nećemo biti u mogućnosti ukalupiti ih u strukturiran suodnos koji će biti dostatan zauvijek. No, je li to uistinu potrebno? Zašto ne bi i dalje ostali mutualistički vezani, ne trpeći nikakvu štetu od takve simbioze, već – naprotiv – stalno ostvarujući dobit.

Zaključak

Odnos znanosti i religije uvijek je privlačio akademske krugove i pripadajuće umnike, oduvijek je bio velika tema koja je oblikovala, a često i elektrizirala, akademsku atmosferu. Ljudsko bivstvovanje modelirano je odnosom vjere i razuma koji su temelj(i) religije i znanosti, istovremeno se ispreplićući te međusobno prožimajući. Modeli koji opisuju njihov odnos upućuju na činjenicu da religija i znanost obitavaju u povijesnoj simbiozi koju neki promatraju kao štetnu, a neki kao zanemarivu i nevažnu. S druge strane, očito je da postoji dovoljno filozofskih argumenata te povijesnih činjenica da se ta simbioza može promatrati i kao plodonosna i obostrano korisna (mutualizam) upravo zbog činjenice što oba umna poduhvata – proizvedeći znanje – zapravo tragaju za spoznajama koje vode (konačnoj) istini/Istini.

Od Božića do Tri Kralja

Godina se približila kraju,
zapivale tičice u gaju,
zapivale ča najbolje znaju,
sritan Božić svima čestitaju.

Uz najbolje čestitke i želje,
priveliku radost i veselje,
porođenje da slavimo Krista
ča Ga rodi Divica Pričista.

O pol noći tad zvona zaslave
i Rođenje prisveto proslave.
U štalici tvrda je slamica,
tu Ga rodi Marija Divica.

Zapivala tičica na krovu,
godinicu čestita nam Novu,
da u zdravlju provodimo dance,
uz molitvu i lipe užance,

da sve bude 'nako kako valja,
da nam dođu i sveta Tri kralja,
pa nek prođu božićni blagdani,
ča od Boga svima su nam dani.

Miro Vlahov

Transrodnost i bioetička opravdanost rodno afirmativne terapije

Izv. prof. dr. sc. Zorica Maros

profesorica moralne teologije
Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu

E-mail: maroszorica@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4908-2900

Sažetak

Ozbiljnije proučavanje transrodnosti doprinijelo je smanjenju stigmatizacije transrodnih osoba, ali i istinskom nastojanju da im se pruži prikladna medicinska skrb i olakša neizreciva patnja koju prolaze zbog činjenice da im biološki spol nije u suglasju s rodnim identitetom. Ipak, unatoč novim spoznajama, o toj temi se još uvijek malo zna, budući da je jako kompleksna stvarnost. Zbog male količine relevantnih znanstvenih informacija i podataka, otežan je proces dijagnosticiranja kao i proces definitivnog zbrinjavanja (tzv. afirmativni pristup) transrodnih osoba. Ovo osobito vrijedi za medicinsku skrb transrodne djece, čija tranzicija može započeti supresijom puberteta. Međutim, brojne su kritike te skrbi. Uz sve nejasnoće oko same etiologije stanja, ogroman je nedostatak empirijskih podataka na kojima bi se temeljilo ispravno postupanje, pa tako npr. opravdati blokiranje prirodnog procesa puberteta i primjenu spolnih hormona u svrhu postizanja fenotipa željenog spola. U članku se analizira spomenuta problematika. Nakon kratkog uvida u fenomenologiju transrodnosti, rodno afirmativnu terapiju i njene kritike, predstavlja se bioetička opravdanost promjene spola.

Ključne riječi: transrodnost, rodna disforija, rodno afirmativna terapija, supresija puberteta, moralnost promjene spola

Transgenderism and the Biological Justification for Gender-Affirmative Therapy

Summary

Serious study of transgenderism has contributed to reducing the stigmatization of transgender individuals but also to a genuine effort to provide them with appropriate medical care and ease the unspeakable suffering they endure because their biological sex does not conform to their gender identity. Nevertheless, despite new findings, little is known about this highly complex topic. Owing to the limited amount of relevant scientific information and data, the diagnosis of transgender persons and the determination of an affirmative approach are difficult. This is particularly the case for the medical care of transgender children, whose transition can begin with the suppression of puberty. However, there are numerous criticisms directed at such care. In addition to all the uncertainties regarding the etiology of this condition, there is a great dearth of empirical data upon which appropriate treatment can be based, such as the justification for the blocking of the normal puberty process and the administration of sex hormones in order to achieve the phenotype of the desired gender. The aforementioned issues are analyzed in the article. Following a brief review of the phenomenology of transgenderism, gender affirmation therapy, criticisms thereof and the bioethical justification for sex change are presented.

Keywords: transgenderism, gender dysphoria, gender affirmation therapy, suppression of puberty, morality of sex change

Uvod

Nedavne rasprave u hrvatskom društvu o afirmativnom pristupu liječenja rodne disforije (RD) potaknule su na istraživanje ovog fenomena¹. I dok je na hrvatskom govornom području tema prilično nepoznata, u zapadnim društvima je ozbiljno dovedeno u pitanje ono što se u našem društvu službeno prihvaća. Suvremena medicinska skrb transrodnih osoba, posebno djece i adolescenata, izaziva dosta kontroverzi. Neizmerno je dobro što su aktivisti probudili društvo upozoravajući na brojne oblike nepravdi i patnje koje su transrodne osobe prolazile, i prolaze. Dobro je i to da se potaknulo istraživanja koja su doprinijela boljem razumijevanju RD od čega može profitirati cijela znanstvena i društvena zajednica. Ali, nije dobro što se aktivističko djelovanje uplelo u znanstveno područje rada, što su se stvorili znanstveno neutemeljeni konstrukti i što se stvara veliki rizik od gubitka kritičkog i istraživačkog narativa u medicini. Zaista se čini da kada je u pitanju RD, znanstvenim diskursom vladaju brojne nelogičnosti koje su se profilirale i prihvatile kao znanstveni diskurs. Tome svjedoči izjava Jacka Dreschera koja, prema našem shvaćanju, frapantno sažima sve moguće nelogičnosti: „Tretman ekstremno rodno različite djece ostati će kontroverzan s obzirom na to da su neke temeljne pretpostavke kliničara stvar mišljenja, a ne empirijskih podataka“².

1. Fenomenologija transrodnosti

U petom izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za mentalne poremećaje (DMS-V, od engl. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*)³ objavljenom 2013. godine, dijagnoza *transseksualizma kao poremećaja rodne identiteta* u odraslih i adolescenciji promijenjena je u *rodnu disforiju*⁴. Kako Priručnik prenosi, ova je promjena skrenula pozornost s identiteta transrodnih osoba i usmjerila je na patnju koju one prolaze, a zbog koje mogu tražiti psihijatrijsko, medicinsko ili kirurško liječenje. Priručnik jasno naglašava da RD nije mentalni poremećaj: „Prisutnost spolne varijance nije patologija, već disforija nastaje zbog patnje uzrokovane neusklađenošću tijela i uma i/ili društvenom marginaliziranošću osoba s rodno različitim identitetom“⁵.

Rodno neusklađene osobe doživljavaju nesklad između biološkog spola i rodne identiteta. Neki od pacijenata koji doživljavaju tu neusklađenost pokazuju alarmantno visoku učestalost ozbiljnog psihosocijalnog morbiditeta uključujući depresiju, tjeskobu, samoozlijeđivanje, anksioznost, poremećaje prehrane, zlouporabu opijata. Uz navedeno alarmantno je i da gotovo polovica svih razmišlja o samoubojstvu, a trećina njih ga pokuša⁶. Uslijed homofobnog svijeta, neprijateljski usmjerenog prema rodnoj raznolikosti, i nedostatku obiteljske i društvene podrške, transrodne osobe su često i žrtve zlostavljanja i različitih oblika nasilja. Sve navedeno ulazi u definiciju rodne disforije,

- 1 Članak je za tisak prilagođeno izlaganje koje je održano na međunarodnom skupu „Teologija i medicina pred izazovima promjene spola“. Skup je održan u organizaciji Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Splitu i Hrvatskog katoličkog liječničkog društva. Puni oblik ovog članka je u procesu tiska za časopis Crkva u Svijetu br. 4/2023.
- 2 Jack Drescher, *Controversies in Gender Diagnoses*, *LGBT Health* 1 (2013.) 1, 4. Autor je profesor psihijatrije kojega je odbor Američke Psihijatrijske Udruge (APA) imenovao kao člana Radne skupine za poremećaj seksualnog i rodne identiteta. Osim toga bio je i njihov glasnogovornik za LGBT pitanja. Usp. Jack Drescher, *Controversies in Gender Diagnoses*, 1
- 3 Usp. American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. A Guide for Working With Transgender and Gender Nonconforming Patients: Gender Dysphoria Diagnosis* (2013.), <https://www.psychiatry.org/psychiatrists/diversity/education/transgender-and-gender-nonconforming-patients/gender-dysphoria-diagnosis> (11.1.2023.). Od sada pa nadalje u tijelu teksta pod kraticom *Priručnik*. Osim toga, u daljem citiranju bilo kojeg poglavlja iz stavljati ćemo samo područje *Priručnika* na koje se odnosi pripadajući tekst.
- 4 Usp. American Psychiatric Association, *History and Epidemiology*.
- 5 American Psychiatric Association, *Gender Dysphoria Diagnosis*.
- 6 Usp. Paul W. Hruz, *Deficiencies in Scientific Evidence for Medical Management of Gender Dysphoria*, *The Linacre Quarterly* 87 (2020.) 1, 35; Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, *Psychological and Medical Care...*, 1185.

a sve navedeno posebno pogađa psihološki najosjetljiviju populaciju, odnosno djecu i adolescente. Stoga Priručnik nudi cijeli niz preporuka koje se odnose na poznavanje psiholoških i medicinskih pristupa pružanju skrbi ovoj populaciji⁷.

2. Rodno afirmativna terapija

S promjenom dijagnoze *poremećaj rodno identiteta* u dijagnozu *rodna disforija*, transrodni identitet se više ne smatra mentalnim poremećajem, zbog čega se mijenja i pristup u liječenju. U odnosu na prijašnji pristup, fokus liječenja je prebačen s osobnosti pacijenta na širok spektar teške patnje koju uzrokuje neusklađenost između biološkog spola i rodno identiteta⁸. Naime, cilj kliničkog pristupa korištenog u poremećaju rodno identiteta bio je pomoći mladima da prihvate rod koji implicira spol pri rođenju⁹. Međutim, kako se tvrdi, ovaj je pristup „neznanstven, neetičan i pogrešan“¹⁰, te je doveden u pitanje kao mogući uzrok potencijalne psihološke štete. U novijem pristupu cilj nije uskladiti biološki spol i rodni identitet, nego isključiti rodnu disforiju kao simptom drugih koegzistirajućih psiholoških problema¹¹. Odnosno: „Terapija potvrđivanja roda je terapijski stav koji se fokusira na afirmaciju rodno identiteta pacijenta i ne pokušava ga ‘popraviti’“¹².

Jedan od najdominantnijih modela za rješavanje kliničkih potreba i pružanje prikladne medicinske skrbi tako složenoj populaciji je rodno afirmativna terapija (engl. *Gender Affirming Therapy*). Taj su model razvili

nizozemski kliničari u okviru kombiniranog pristupa, a on omogućuje liječenje u tri faze: hormonska blokada (supresija) puberteta, terapija spolnim hormonima (*cross sex hormones*) u adolescenciji, te kirurški zahvat (preraspodjela) spola u odrasloj dobi¹³. Blokiranje prirodnog puberteta opravdava se stavom da djeca na taj način dobivaju više vremena za propitivanje svog rodno identiteta, kako bi na miru i bez stresa uslijed fizičkog razvoja tijela mogla donijeti tešku odluku o tranziciji¹⁴. Primjenom spolnih hormona ostvaruje se željena fenotipska tranzicija, odnosno maskulinizacija ili feminizacija tijela, što ne bi samo smanjilo patnju rodno disforije nego i olakšalo eventualni krajnji kirurški zahvat preraspodjele spola (*sexual reassignment surgery*) ili operaciju afirmacije roda (*gender affirmation surgery*)¹⁵.

Nekoliko je studija dokazalo učinkovitost ranih medicinskih intervencija, poput poboljšanja psihološkog i općenitog funkcioniranja tijekom supresije puberteta, poboljšanja bihevioralnih i emocionalnih problema, kao i općenito smanjenje ili nestanak patnje povezane s rodnom disforijom, što uključuje i smanjen rizik od suicidalnosti. Pored toga, kako se tvrdi, dobrobit rane supresije puberteta je i sprječavanje potpunog sazrijevanja endogenih sekundarnih spolnih obilježja, te zaustavljanje progresije fizičkih promjena za čije bi kasnije poništenje bili nužni invazivniji postupci¹⁶. Isto tako nekoliko studija je izvijestilo o jačanju rodno disforije i pojavi patološkog ponašanja u onim slučajevima u kojima blokatori puberteta nisu korišteni. Te studije pokazuju da nije bilo

7 Usp. American Psychiatric Association, Gender-Affirming Therapy.; Guido Giovanardi, Buying time or arresting development? The dilemma of administering hormone blockers in trans children and adolescents (2017.), <http://dx.doi.org/10.1016/j.pbj.2017.06.001> (24.4.2023.), 1.

8 Usp. Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, Psychological and Medical Care..., 1185.

9 Usp. Paul W. Hruz, Deficiencies in Scientific Evidence ..., 37.

10 Jack Drescher, Controversies in Gender Diagnoses, 2.; American Psychiatric Association, Gender Dysphoria Diagnosis.

11 Usp. Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, Psychological and Medical Care..., 1187.

12 American Psychiatric Association, Gender-Affirming Therapy.

13 Usp. American Psychiatric Association, Medical Treatment and Surgical Interventions.

14 Usp. Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, Psychological and Medical Care..., 1188.

15 Usp. American Psychiatric Association, Medical Treatment and Surgical Interventions.; Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – S. M. Rosenthal, Psychological and Medical Care..., 1185.

16 Usp. Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, Psychological and Medical Care..., 1188; Vidi i: Paul W. Hruz, Deficiencies in Scientific Evidence ..., 38.

žaljenja zbog prijelaza u drugi spol, da je većina osoba (oko 70 %) izjavilo da im je društvena tranzicija bila laka. Također se navodi da nisu pokazani klinički znakovi štetnih učinaka na razvoj mozga¹⁷.

3. Kritike rodno afirmativne terapije

Međutim, oko uporabe sredstava za supresiju puberteta još uvijek ne postoji znanstveni konsenzus u *Smjernicama endokrinog društva* (engl. *Endocrine Society Guidelines*) i u *Standardima skrbi asocijacije svjetskih stručnjaka za transrodno zdravlje* (engl. *Standards of Care of the World Professional Association of Transgender Health*), zbog čega ona unatoč širokoj primjeni, izaziva opću nelagodu i među specijalistima za rodno zdravlje¹⁸. Naime, kako je primjena ove intervencije novijeg datuma, i sam Priručnik tvrdi da je još u povojima¹⁹, mnoga pitanja su bez odgovora zbog čega kritike blokiranja puberteta prenose i znanstveni članci koji prihvaćaju rodno afirmativnu terapiju²⁰.

Temeljne kritike koje se odnose na takav pristup su: u ranoj fazi puberteta djeca nisu dovoljno zrela i stoga nisu autentično slobodna donijeti tako tešku odluku; nemoguće je uopće uspostaviti sigurnu dijagnozu rodne disforije u periodu u kojemu rodni identitet još uvijek fluktuiraju²¹; potiskivanje puberteta može upravo inhibirati spontano formiranje dosljednog rodno identiteta, čiji se razvoj nerijetko odvija kroz krizu roda; s obzirom na visok postotak odustajanja, rano somatsko

liječenje može biti neprikladno; istraživanje učinaka ranih intervencija na razvoj koštane mase, rasta i razvoja mozga još uvijek su jako ograničena, zbog čega su nepoznati dugoročni učinci supresije puberteta. Sa svim ovim i drugim teškim pitanjima trebale bi se ozbiljno pozabaviti kliničke studije praćenja od strane onih koji vrlo dobro poznaju takvu djecu²².

Sve navedeno protivnici rodno afirmativnog pristupa nazivaju grubim zlostavljanjem djece²³ i društvenim eksperimentom nad njima i njihovim obiteljima²⁴. Članovi Američkog pedijatrijskog društva (engl. *American College of Pediatricians*) oštro se protive *normalizaciji* dječjeg poremećaja identiteta, tvrdeći da blokiranje puberteta, kao i korištenje spolnih hormona, krši temeljno liječničko načelo *primo ne nanositi štetu* (*primum non nocere*). Pubertet nije bolest i hormoni koji blokiraju pubertet, bilo to stanje reverzibilno ili ne, oni zapravo izazivaju patološko stanje (izostanak puberteta) jer zaustavljaju razvoj u prethodno biološki zdravog djeteta. Upravo pubertet donosi olakšanje transrodnoj djeci jer utjecaj hormona tijekom puberteta potiče razvoj mozga i razvoj tijela što dovodi do postupne identifikacije s vlastitim biološkim spolom. Skeptični su i po pitanju rezultata samog liječenja, a tu skepsu opravdavaju tridesetogodišnjim istraživanjem u Švedskoj koje je pokazalo prilično alarmantne rezultate među populacijom koja se podvrgla promjeni spola, i to ne samo povećan morbiditet i mortalitet, nego i povećanu stopu samoubojstava. Naglasili su da podatci tog istraživanja pokazuju da promjena spola

17 Usp. Guido Giovanardi, *Buying time or arresting development?...*, 2.

18 Usp. Heather Brunskell-Evans – Michele Moore, *From 'Born In Your Own Body' to 'Invention' of 'The Transgender Child'*, 4. Vidi i 3-5. Guido Giovanardi, *Buying time or arresting development?...*, 2.;

19 Usp. American Psychiatric Association, *History and Epidemiology*; Vidi i: Paul W. Hruz, *Deficiencies in Scientific Evidence ...*, 38.

20 Usp. Guido Giovanardi, *Buying time or arresting development?...*, 2; Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, *Psychological and Medical Care...*, 1186. 1190.

21 Jack Drescher tvrdi da rodna dijagnoza djetinjstva ne napreduje izravno u rodnu dijagnozu u adolescenciji i odrasloj dobi te da kliničari koji rade iz različitih perspektiva ne mogu razlikovati između one djece čija će rodna disforija ustrajati i one kod kojih će se povući. Usp. Jack Drescher, *Controversies in Gender Diagnoses*, 4.

22 Usp. Guido Giovanardi, *Buying time or arresting development?...*, 2.

23 Usp. American College of Pediatricians, *Gender Ideology Harms Children* (2017.), https://acped.org/assets/imported/9.14.17-Gender-Ideology-Harms-Children_updated-MC.pdf (14.2.2023.), 2.

24 Usp. Den Trumbull – Michelle A. Cretella – Miriam Grossman, *Puberty Is Not a Disorder*, *Pediatrics* 135 (2015.) 5, 1.; Heather Brunskell-Evans – Michele Moore, *From 'Born In Your Own Body' to 'Invention' of 'The Transgender Child' (Introduction)*, u: *Inventing Transgender Children and Young People*, ur. Michele Moore – Heather Brunskell-Evans, Cambridge Scholars Publishing, 2019., 5.

može ublažiti rodnu disforiju, ali da nije dovoljna za cjelokupni tretman²⁵.

Dakle, upozorava se na brojna ograničenja objavljenih studija: ne postoje randomizirana klinička istraživanja²⁶, ona koja postoje temelje se ili na malim uzorcima ili su ograničena na one ispitanike s blagom disfunkcijom, kratko je vrijeme praćenja, veliki broj pacijenata je izgubljen pri praćenju, a podatci za dijagnozu se oslanjaju na izvješća djece i roditelja te na mišljenju specijaliste, a ne na znanstvenim podacima. Dodatno, još uvijek nije poznat ni stupanj do kojega društvena permisivnost i normalizacija transrodnosti utječe na trend povećanja transrodne djece²⁷. Premda svi navedeni nedostaci nisu isključivo prisutni u ovom području istraživanja, snaga datih preporuka je, tvrdi se, nerazmjerna u mnogim aspektima. „U drugim područjima medicine općenito se primjenjuje mnogo veći oprez pri prihvaćanju jednog pristupa liječenju u odnosu na druge potencijalne intervencije“²⁸.

Kako to donose autori, uz povećanu svijest o patnji koju prolaze osobe s rodnom disforijom, širem društvu, ali medicini posebno, ostaje snažan moralni imperativ za boljim razumijevanjem ovog stanja, njegovih uzroka i pružanjem stručne medicinske pomoći toj iznimno ranjivoj populaciji. Ali, kao i u svim drugim područjima medicine, učinkovita klinička skrb trebala bi se temeljiti na čvrstim znanstvenim dokazima, a ne na stručnim mišljenjima, pogotovu ne na onima utemeljenim na ideološkim pristupima²⁹, apsolutno neovisno o tomu o kojoj ideologiji je riječ, onoj *lijevog* ili *desnog* spektra.

4. Moralna dopuštenost i bioetička opravdanost promjene spola

Pitanje promjene spola neodvojivo je od šireg antropološkog shvaćanja ljudske spolnosti (seksualnosti), ne samo što se problem transrodnosti upliće u samu antropologiju čovjeka, nego i što je antropologija unutar bioetičke metode kriterij po kojemu se odlučuje o ne/dopuštenosti bilo kakvih medicinski zahvata na čovjeku. Stoga bi antropološko shvaćanje spolnosti, odnosno provjerljive činjenice i podatci, a ne mišljenja i interpretacije, trebali biti temelj medicinskog pristupa, ako je medicina znanost utemeljena na dokazima³⁰.

Formiranje identiteta općenito, a onda i seksualnog, rezultat je kompleksnog evolutivnog razvoja. Polaznu točku tog formiranja čine anatomske-fiziološke zbilješke sa svojim genotipskim, fenotipskim i hormonalnim supstratom. Ta najranija osjetna iskustva, koja pripadaju biologiji, nude prve informacije i samo progresivno dolaze do razine svijesti koja se naknadno kodificira prema kategorijama *muško* i *žensko*. Budući da se tiče cjelovite osobe, razvoj seksualnog identiteta je jako kompleksna stvarnost i zahtijeva integraciju bioloških, psihoafektivnih, društvenih i duhovnih elemenata³¹. Formiranje identiteta je i izvorni događaj i povijesni proces. Ne sastoji se ni u pukoj pasivnosti elemenata koje drugi pripisuju, niti u pukoj aktivnosti samopripisanih i samoodlučenih elemenata, nego je datost koju subjekt mora razumjeti, protumačiti, odgajati. U tom smislu, biblijsko „muško i žensko stvori ih“ (Post. 1:27) kaže da je ljudska osoba muško ili žensko od početka, ali ovaj podatak implicira

26 Usp. Stanley R. Vance Jr. – Diane Ehrensaft – Stephen M. Rosenthal, *Psychological and Medical Care...*, 1190; Paul W. Hruz, *Deficiencies in Scientific Evidence ...*, 37; Randomizirana klinička istraživanja danas su osnova moderne medicine nazvane medicina temeljena na dokazima (*Evidence Based Medicine* - EBM). Više o naravi tih istraživanja vidi u: Davor Štimac – Alojzije Lacković – Goran Poropat, *Važnost provođenja randomiziranih kliničkih istraživanja, Medicina fluminensis* 53 (2017.) 4, 448-453.

27 Usp. Lisa Littman, *Rapid-onset gender dysphoria in adolescents and young adults...*, 2-4.

28 Paul W. Hruz, *Deficiencies in Scientific Evidence ...*, 37.

29 Usp. Paul W. Hruz, *Deficiencies in Scientific Evidence ...*, 39..

30 Usp. Davor Štimac – Alojzije Lacković – Goran Poropat, *Važnost provođenja randomiziranih kliničkih istraživanja*, 449-450.

31 Usp. Rosarita Ghidelli de Persis, *Femminilità/Mascolinità*, u: *Dizionario interdisciplinare di Scienza e Fede* 1, ur., Giuseppe Tanzella-Nitti – Alberto Strumia, Urbaniana University Press, Città del Vaticano, 2002., 627; Aristide Fumagalli, *Identità sessuale*, u: *Dizionario San Paolo. Teologia morale* ur., Paolo Benanti – Francesco Compagnoni – Aristide Fumagalli – Gianino Piana, San Paolo, Milano, 2019., 467.

zadatak postati muškarac ili žena, dovesti do punine zadanu stvarnost³².

U kontekstu antropološkog realizma analizira se i pitanje moralnosti i bioetičke opravdanosti promjene spola. Pozicije bioetičara mogu se svesti na dvije. Prva pozicija je odlučujuće protivna medicinsko-kirurškom zahvatu jer personalistički antropološki realizam odbacuje svaki korektivni zahvat nad fenotipskim spolom na temelju primata samosvijesti³³. Tvrdi se da je on alteracijska manipulacija, čije su posljedice razorne za osobu. Ne može se provući kroz kriterije za primjenu terapijskog načela s principom totaliteta, jer je u pitanju zahvat obično na biološki zdravim dijelovima tijela koji ne oštećuju organizam; a sam zahvat nema sigurnu ili visoku terapijsku učinkovitost, što je uvjet za primjenu terapijskog načela. Stoga se zaključuje da je hormonsko-kirurško liječenje „...protivno medicinskoj etici, jer zadire u zdrav organizam izlažući ga nepotrebnim rizicima, kršeći medicinsko načelo *primum non nocere*, bez razumne vjerojatnosti terapijske učinkovitosti“³⁴.

Drugoj poziciji antropološki realizam je temelj i za neopravdanost takvih invazivnih korektivnih zahvata, ali i za ostavljanje otvorenom mogućnost za one slučajeve u kojima nema drugog rješenja³⁵. Naime, upravo antropološki realizam ne isključuje na apsolutan način moralnu opravdanost takvog zahvata, barem u jako ograničenim slučajevima³⁶. Odnosno, afirmativni pristup bio bi dopušten kada psihološka ili psihijatrijska terapija ne bi uspjela, a kada bi emocionalno stanje osobe bilo nepodnošljivo, čak i do suicida. U tom slučaju, za integralno dobro osobe, koje je i fizičko, ali i psihološko, i kako bi se izbjegla veća šteta (suicid), može

se promišljati o afirmativnom pristupu liječenju transrodnosti³⁷. Međutim obje pozicije se slažu u tomu da je apsolutno preferirana terapija ona psihijatrijska, popraćena ambijentalnom profilaksom na obiteljskom, socijalnom i kulturalnom nivou³⁸, jer, odabrati promjenu spola nad psihoanalitičkim pristupom, u periodu kada je rodni identitet vrlo fluktuirajući, smatra se ideološkim³⁹, odnosno s obzirom na sve nepoznanica koje ga prate smatra se upravo društvenim eksperimentom nad djecom.

Zaključak

Medicinsku skrb osoba koje su prolazile i prolaze neizrecive patnje zato što se svojim postojanjem ne uklapaju niti u svoje tijelo niti u postojeće norme, suvremena su društveno-politička kretanja dovela na posve novi nivo pretvorivši ju u neprovjereni standard skrbi maloljetne djece, u eksperiment nad njima. Stoga, sve dok se s empirijskom jasnoćom ne mogne uspostaviti sigurna dijagnoza rodne disforije, dok se ne uklone sve nesigurnosti po pitanju blokatora puberteta i ne stekne dovoljno empirijskih podataka o dugoročnim učincima primjene spolnih hormona, sve dok se ne ispita društveni utjecaj na povećanje transrodne djece, svaki invazivni zahvat nad njima ostaje grubo narušavanje njihova prava na tjelesni integritet i najbolju moguću skrb. Ali, ovo vrijedi i za odrasle. Sve dok se može izbjeći prilagođavanje biologijom zadanog tijela psihi, medicini ostaje dužnost poštovati tjelesni integritet osobe i tražiti prikladne i učinkovite načine skrbi. U onim spomenutim krajnjim slučajevima, moralno opravdanje za takav krajnji čin, čini se održivim i opravdanim, upravo jer krajnji.

32 Usp. Gruppo di studio in bioetica..., *Transgenderismo e transessualità*, 9.

33 Usp. Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità, matrimonio, famiglia*, EDB, Bologna, 2010., 341.

34 Gruppo di studio in bioetica..., *Transgenderismo e transessualità*, 11-12.

35 Usp. Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità, matrimonio, famiglia*, 341; Salvatore Cipressa, *Transessualità*, u: *Dizionario San Paolo. Teologia morale* ur., Paolo Benanti – Francesco Compagnoni – Aristide Fumagalli – Gianino Piana, San Paolo, Milano, 2019., 1120.

36 Usp. Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità, matrimonio, famiglia*, 342-343.

37 Usp. Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità, matrimonio, famiglia*, 343.

38 Usp. Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità, matrimonio, famiglia*, 343. Salvatore Cipressa, *Transessualità*, 1120..

39 Usp. Gruppo di studio in bioetica..., *Transgenderismo e transessualità*, 40-42; Salvatore Cipressa, *Transessualità*, 1120; Maurizio Pietro Faggioni, *Sessualità, matrimonio, famiglia*, 343

Susret Života i smrti

Prof. emer. dr. sc. Stipan Jurič, OP

Dominikanski samostan, Ul. Svetog Dominika 4, Dubrovnik

E-mail: stipejuric2@gmail.com

Sažetak

Autor u ovom članku obrađuje uskrišenje sina udovice iz Naina (Lk 7, 11-17), događaj koji donosi samo Luka i koji govori o tragici i gorčini ljudskog života. Potaknut milosrđem prema majci udovici i svjestan svoga mesijanstva, Isus ovim čudom očituje Božje milosrđe i pripravlja odgovor Ivanovim izaslanicima (Lk 7, 22). On je uistinu *Onaj koji ima doći*, tj. obećani Mesija koji suzbija bolest, smrt i sav nered kojemu je bliži ili daljnji uzrok u grijehu (Iz 35, 1-10). Ovaj žalosni slučaj smrti i ukopa sina jedinca u majke udovice, pred kojim se Isus našao dok je išao u grad zvani Nain, dobro se uklapa u kontekst očekivanja mesijanskog vremena i nadanje židovskog naroda. U mesijansko doba očekivalo se, između ostalog, uništenje smrti (Lk 7, 22). Tako je uskrišenje sina majke udovice djelotvorni znak mesijanskog spasenja. Kad se približi gradskim vratima Naina, Isus susreće mnoštvo naroda koji je u pogrebnoj povorci, prema tadašnjem običaju, pratio mrtvacu do groba na dan smrti. Taj slučajni susret stavlja ga pred problem treba li učiniti znak mesijanskog spasenja ili ne? Isus ne bježi od problema koji je pred njim. Svojom moćnom riječi čini čudo koje je znak Božjega kraljevstva, uskrisuje mladića i predaje ga njegovoj majci. Uslijed takvog čuda, shvatljivo je što ga mnoštvo svjedoka spontano oslovljava kao proroka: „Sve obuze strah te slavljahu Boga govoreći: Prorok velik usta među nama! Pohodi Bog narod svoj!“ (r. 16).

Ključne riječi: smrt, život, Gospodin, pogrebna povorka, sažaljenje

The Meeting of Life and Death

Summary

This article discusses the resurrection of the son of the widow of Nain (Lk 7: 11–17). The incident, described only by Luke, speaks of the pathos and bitterness of human life. Moved by mercy toward the widowed mother and conscious of his messiahship, Jesus manifests God's mercy with this miracle and prepares an answer for John's disciples (Lk 7: 22). He is the One who is to come, that is, the Promised Messiah who vanquishes sickness, death and all the other human ills that entered the world as a consequence of sin (Iz 35: 1-10). This sad case of the death and burial of the only son of the widowed mother, whom Jesus encountered as he drew near the town of Nain, fits well within the context of the anticipation of the Messianic times and the hopes of the Jewish people, when the destruction of death was expected, among other things (Lk 7: 22). Thus the resurrection of the son of the widowed mother is an effective sign of messianic salvation. As Jesus approached the city gate of Nain, he met a multitude of people who, according to the custom of the time, accompanied the dead man to his grave on the day of his death in a funeral procession. This casual encounter confronts Jesus with the dilemma of whether to make a sign of messianic salvation or not. With his powerful word, he performs a miracle, a sign of God's Kingdom, raising the young man and returning him to his mother. It is understandable that a multitude of witnesses spontaneously referred to him as a prophet: "A great prophet has appeared among us; God has visited his people" (v. 16).

Keywords: death, life, Lord, funeral procession, compassion

Uvod

Budući da je sv. Luka zaštitnik Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva, ovdje ćemo podrobno obraditi zgodu iz njegova evanđelja, uskrišenje sina udovice iz Naina (Lk 7, 11-17), koje je nazvano najljepšom knjigom na svijetu.¹ Kao pravi pisac Kristove blagosti,² Luka rado naglašava da je Krist beskrajno dobar, da su siromasi i grešnici predmet osobite ljubavi Božje i da je on svoj život provodio među siromasima. Zato se njegovo evanđelje može nazvati *socijalnim*. Isus je kod pisca trećeg evanđelja skoro razmetljivo podržavao odnose s onima koji nisu uživali nikakav ugled u društvu.³ Na osobit način je imao veliko razumijevanje prema ženama koje su u ono vrijeme imale uvriježen niski položaj u obitelji i u društvu, bile zapostavljene u svojem dostojanstvu, prezirane i smatrane manje vrijednima, nerijetko marginalizirane, pa čak svedene i na ropstvo. Ovaj događaj je sv. Luki, nadarenom piscu i čovjeku profinjene duše, u stanovitom smislu bio potreban da prikaže Isusa ne samo s puno sućuti i sažaljenja pred tragedijom, nego i s tankočutnom pažnjom prema ženama, o čemu svjedoče također i druge dvije zgode koje su svojstvene trećem evanđelju i koje naglašuju Isusov odnos prema ženama: prva govori o grešnici kojoj je oprosteno i koja ljubi (7, 36-50), druga o Marti i Mariji (10, 38-42), dvije sestre koje se slično opisane nalaze i u izvještaju o uskrišenju Lazara (Iv 11, 1-42). Ali na osobit način Isusova pažnja prema ženama dolazi do izražaja u Lukinu živahnom i s puno ljupkosti pripovijedanju uskrišenja sina udovice iz Naina koje doista dira u srce. To se jasno vidi kad evanđelist tragici ljudskog života dodaje Kristovu ljudsku sućut, njegovo sažaljenje prema majci

udovici. I naposljetku, Isus svojim djelovanjem uništava smrt, kao što je najavljeno kod proroka Izaije (usp. Iz 25, 6-8). I naposljetku, Isus svojim djelovanjem uništava smrt, kao što je najavljeno kod proroka Izaije (usp. Iz 25, 6-8).

1. Pogrebna povorka

Izvještaj o uskrsnuću sina udovice iz Naina (7, 11-17), koji govori o tragici i gorčini ljudskog života, svakako je najljepša priča u svim evanđeljima. Dolazi samo u Lukinu evanđelju i on pripravlja Isusov odgovor Ivanovim izaslanicima u 7, 22: „Pođite i javite Ivanu što ste vidjeli i čuli: Slijepi proglédaju, hromi hode, gubavi se čiste, gluhi čuju, mrtvi ustaju, siromasima se navješćuje evanđelje.“ Tim prisjećanjem na Izaijina prorokstva (26, 19; 29, 18-19; 35, 5-6; 61, 1) Isus pokazuje Ivanu Krstitelju da on svojim djelima uistinu otvara mesijansko razdoblje, ali čineći dobro i donoseći spasenje, a ne nasilje i kaznu.⁴ Susret Isusa i mrtvog mladića također je navješćaj Kristova uskrsnuća, ali i znak njegove ljubavi prema majci udovici. U ovom odlomku, kao i u onom koji mu neposredno prethodi i koji govori o ozdravljenju sluge nekog satnika poganina (Lk 7,1-10), prepoznamo Luku liječnika. Nakon što je rimski satnik zadivio Isusa velikom vjerom: „Gospodine, ne muči se. Nisam dostojan da uđeš pod krov moj. Zato se i ne smatrah dostojnim doći k tebi. Nego reci riječ da ozdravi sluga moj (rr. 6b-7),“ Isus iscjeljuje njegova bolesnog slugu: „Kad se oni koji su bili poslani vratiše kući, našoše slugu zdrava (ὕγιαίνοντα)“ (r. 10). Ovaj grčki termin ὕγιαίνοντα koji Luka upotrebljava zapravo je tehnički medicinski izraz za čovjeka potpuno izliječena, zdrava i fizički sposobna. U izvještaju o uskrišenju sina udovice iz Naina, Luka veli:

1 Prema riječima W. Barclaya, „the gospel according to St. Luke has been called the loveliest book in the world“, *The Gospel of Luke*, Edinburgh, 1953, str. XIII.

2 Dante Alighieri u *De Monarchia* I, 16 (18) naziva pisca trećeg evanđelja „scriba mansuetudinis Christi.“

3 N. Geldenhuys ističe da je posebno važno mjesto u Evanđelju posvećeno Isusovu nastojanju oko poboljšanja položaja i dostojanstva žena, te da Evanđelje po Luki, kao ni jedno drugo, pokazuje kakav je potpuno drugačiji stav Isus imao prema ženama za razliku od prezirnog stava koji su prema njima imali i Židovi i pogani, *The Gospel of Luke*, (NICNT), Grand Rapids, Mich., Eerdmans, 1988, str. 45.

4 Kao preteča i glasnik koji ide pred Gospodinom i pripravlja mu putove, Ivan je snažnim glasom propovijedao, poučavao i govorio mnoštvu da će Mesija kada dođe u svojoj srdžbi uništiti svako neplodno stablo i da će pljevu zauvijek spaliti ognjem neugasivim (Mt 3, 10.12). Iako nije sumnjao potpuno u Isusa, ipak je, kad je u dočuo za djela njegova, poslao svoje učenike da ga pitaju je li on Mesija koji ima doći ili da drugoga čekaju. Ivan se naime čudio da Isus ne iskorijenjuje grešnike i da djeluje na način posve različit nego je on očekivao i, kao objavitelj Mesije, govorio mnoštvu.

„I mrtvac se podiže (καὶ ἀνεκάθισεν ὁ νεκρὸς),“ što je opet tehnički izraz za pacijenta koji sjedi u krevetu.

Pogledajmo sada tekst perikope o uskrišenju sina udovice iz Naina: „Nakon toga uputi se Isus u grad zvani Nain.⁵ Pratile ga njegovi učenici i silan svijet. Kad se približi gradskim vratima, gle, upravo su iznosili mrtvacu, sina jedinca u majke, majke udovice. Pratile ju mnogo naroda iz grada“ (rr. 11-12).⁶ Na gradskim vratim susrele su se dvije gomile ljudi: s jedne strane ‘silan svijet’ koji je išao s Isusom i njegovim učenicima, s druge strane ‘mnogo naroda’ što je išlo u pogrebnoj povorci. Pogrebnu bi povorku obično predvodila skupina naricaljki s glasnim zapomaganjem (usp. Jr 22, 18). Naricala je najbliža rodbina, a svi prisutni pridružili bi se tužaljci. Oni bogatiji zvali bi profesionalne narikače koje su oplakivale sudbinu pokojnika i pjevale njemu u čast ili profesionalne žalobnike sa svojim flautama i cimbali, koji su glasno izgovarali u svojevršnom ludilu tužbalice i oštre krikove tuge. Ti žalobni obredi bili su znak ljudske potresenosti, dužnog strahopoštovanja i sućuti.

Luka zatim pojašnjava: mrtvac je bio „sin jedinac u majke, majke udovice.“ U ovoj njegovoj jednostavnoj rečenici sadržana je sva beskrajna tuga ovoga svijeta. Plakala je kao što samo mati plače: u grob su nosili sve njezine nade, svu sreću i ljubav – ostala je samo bol.⁷

2. Susret Gospodina i majke udovice

Nitko nije tako duboko osjetio tugu i bol majčina srca kao srce našega Gospodina.⁸ Isus je bio dirnut u dubinu svoga srca, potpuno potresen u duhu i uzbuđen: „Kad je Gospodin ugleda, sažali mu se nad njom (ἐσπλαγχνίσθη ἐπ’ αὐτῆ) i reče joj: Ne plači!“ (r. 13). U Isusovo vrijeme jedno javno mjesto gdje se može reći da su žene imale povlašten položaj i uživale isključivo pravo bili su sprovodi. Tu su njima pripadala prva mjesta. U onodobnom židovstvu je naime postojala uzanca da se ženama dodijele prva mjesta u sprovodima i ukopnim ceremonijama.⁹ Ako to imamo pred očima, onda je sasvim normalno da je Isus najprije ugledao ženu, majku udovicu, jer je ona u povorci išla ne samo ispred nosila na kojima je bio mrtvac, njezin sin jedinac, nego je bila i ispred svih drugih sudionika pogrebne povorke.

Čim ju je Gospodin ugledao, odmah je osjetio sažaljenje nad njom. U grčkom jeziku ne postoji jača riječ za sažaljenje, smilovanje, suosjećanje od riječi σπλαγχνίζομαι. Ovaj glagol što ga je Luka upotrijebio u svome izvještaju o uskrišenju sina udovice iz Naina je termin koji uvijek iznova upotrebljavaju evanđelisti u svojim izvještajima kada govore o Isusu i ljudskoj boli i patnji. Evo i nekoliko primjera:

„Kad on iziđe, vidje silan svijet, sažali mu se nad njim (καὶ ἐσπλαγχνίσθη ἐπ’ αὐτοῖς) te izliječi njegove bolesnike“ (Mt 14, 14);

5 Mjesto u Galileji, južno od Nazareta, oko 40 km od Kafarnauma, jugozapadno od brda Tabor, na podnožju ‘Malog Hermona’. Ne spominje se nigdje drugdje u Bibliji. Više o ovome, usp. P. Ternant, “*La resurrection du fils de la veuve de Nain* (Lc 7, 11-16)”, u *Assemblées du Seigneur* 69 (1964) 29-40.

6 Budući da je kod Izraelaca balzamiranje bilo vrlo rijetko, najčešće se pogreb obavljao nekoliko sati poslije smrti. Iako ne znamo točno koliki je vremenski okvir bio između smrti i ukopa mrtvaca u grob, ipak je on, prema riječima R. de Vauxa, vjerojatno u Izraelu, kao i kod njegovih susjeda, bio vrlo kratak, tako da se mrtvac pokapao u grob istog dana, *Les institutions de l’Ancien Testament*, I, Paris, Cerf, 1958, str. 94.

7 R. J. Karris podsjeća da u patrijarhalnom društvu žena koja bi izgubila sina jedinca ostajala bez ikakve zaštite muškarca (*‘without any male agency*). Njezina sudbina bila je crna (*‘Her fate was grim’*), *The Gospel according to Luke*, u *The New Jerome Biblical Commentary*, (izd. R. E. Brown et al.), London, Geoffrey Chapman, 1993, str. 696.

8 Luka rado pridaje Isusu pridjev Gospodin pa se može kazati da je on među sinoptičima jedini koji daje Kristu naziv *Kyrios* (7, 13.19; 10, 1.39.41; 11, 39; 13, 15; 17, 5-6; 18, 6; 19, 8; 22, 61; 24, 3.34). Naslov Gospodin prvi su krćani od samog početka pridavali Kristu, kako to svjedoči sv. Pavao koji podsjeća na prvotni simbol krćanske vjere, na ‘Isusa Gospodina’, tako da je jedna od najstarijih kratkih formula krćanske vjere glasila: „Isus Krist jest Gospodin“ (Rim 10, 9; 1 Kor 12, 3; Kol 2, 6). Isto tako se čini da je naslov ‘Gospodin’ za uskrslog Krista bio najstariji način kojim je apostolska vjera uskrslog Učitelju pripisivala božansko svojstvo. Ovo dakle ime savršeno izražava misterij Krista, Sina Čovječjega i Sina Božjega. Ovaj tipičan Lukin izraz, veli N. Geldenhys, ovdje je posebno važan jer u ovom izvještaju se govori o Isusu kao gospodaru života koji će odagnati smrt i tugu, *The Gospel of Luke*, n. dj., 1988, str. 223.

9 Usp. S. Jurič, *Ženska ljepota – najjača muška želja*, Zagreb, Dominikanska naklada Isitna, 2012, str. 104.

„A Isus dozva svoje učenike pa im reče: Žao mi je naroda (σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον) jer su već tri dana uza me, a nemaju što jesti. Otpraviti ih gladne neću da ne klonu putem“ (Mt 15, 32; Mk 8, 2);

„Kad su izlazili iz Jerihona... dva slijepca sjedahu kraj puta. Čuvši da Isus prolazi, povikaše: Gospodine, smiluj nam se... Isus se zaustavi, dozove ih i reče: Što hoćete da vam učinim? Kažu mu: Gospodine, da nam se otvore oči. Isus se ganut (σπλαγχνισθεὶς) dotače njihovih očiju i oni odmah progledaše“ (Mt 20, 29-34);

„I dođe k njemu neki gubavac, klekne i zamoli: Ako hoćeš, možeš me očistiti! Isus ganut (σπλαγχνισθεὶς) pruži ruku, dotače ga se pa će mu: Hoću, budi čist! I odmah nesta s njega gube i očisti se“ (Mk 1, 40-42).

Geste oplakivanja i naricanja bile su izraz velike boli svih prisutnih za mrtvacem, i onih koji su išli ispred nosila, i onih koji su išli iza nosila. U toj velikoj tuzi i žalosti svi su bili potrebni utjehe. Na osobit je način majka udovica trebala tješitelja. I da joj pruži utjehu i ublaži tugu, Isus ganut i sućutan, prije nego što će dodirnuti nosila i natjerati nosioce mrtvaca da se zaustave, izravno joj se obraća s riječima: „Ne plači (μὴ κλαῖε).“ Te njegove riječi nisu bile puke, dobronamjerne riječi, koje često više tište no što vraćaju snagu, nego riječi gospodara života koji će odmah potom vratiti u život onoga koji je umro i koga oplakuju. Isus neće ostaviti majku udovicu u njezinoj boli, nego će je doista utješiti, jer je tješitelj rastuženih, jer je on put, istina i život (Iv 14, 6), uskrsnuće i život (11,25).

Htijući ispuniti Božji naum, Isus je u svemu morao postati sličan svojoj braći kako bi iskusio i samu bijedu onih koje je došao spasiti: „Stoga je trebalo da u svemu postane braći sličan, da milosrdan bude i ovjerovljen Veliki svećenik u odnosu prema Bogu kako bi okajavao grijehe naroda. Doista, u čemu je iskušani trpio, može iskušanim pomoći“ (Heb 2, 17-18). Postavši

ljudima sličan, svojim životom, patnjama i smrću, koje su providonosno ispunjenje volje Božje, Krist je osposobljen da tješi ljude, da ih spasi i uvede u slavu Božju. Stoga svi njegovi čini, uključujući i ovaj događaj njegova sažaljenja prema majci udovici, živo izražavaju lice Božjeg milosrđa. Upravljavajući pozornost na Isusovu punu pažnju posvećenu ovoj ženi, majci udovici, čini se da pripovjedača ne zanimaju učenici, mnoštvo u pogrebnoj povorci, nosioci mrtvaca, svijet koji plače.¹⁰

3. Susret gospodara života i smrti

„Pristupizatim, dotače se nosila; nosioci stadoše, a on reče: Mladiću, kažem ti, ustani! I mrtvac se podiže i progovori, a on ga dade njegovoj majci“ (rr. 14-15). Vjera koja je priznavala Isusovu svemogućnost i koja se obično tražila za čudesa, primjerice vjera rimskog satnika u prethodnoj perikopi (Lk 7, 1-10), ovdje uopće nije spomenuta. Vjera majke udovice ovdje ne igra nikakvu ulogu. Ovdje je pažnja usmjerena isključivo na Isusa, njegovo sažaljenje i njegovu moć. Uskrišenje je djelotvorni znak mesijanskog spasenja, očituje da je mesijansko Kraljevstvo što su ga proroci navješćivali prisutno u njemu. U usporedbi s prethodnom epizodom Isus ovdje djeluje bez ikakva posebnog rituala i molitve. Ista Isusova riječ koja je iz daljine izliječila slugu rimskog satnika, ovdje ima moć uskrsiti preminulog mladića, sina majke udovice iz Naina. Poticajna okolnost čuda je dakle Isusovo spontano sažaljenje prema ženi. Kao začetnik i gospodar života, on pokazuje svoju moć prema njoj u njezinoj strašnoj potrebi.

Kao čin ljubavi i sažaljenja prema majci udovici koja je plakala, Isus dakle, bez prethodnog zahtjeva vjere od nje ili bilo koga drugog, zapovijeda mladiću da se vrati u život i ustane. Vjera koja omogućava čudo uopće se ne spominje. Isusovu sažaljenju sv. Luka dodaje njegovu moć: „Isus pristupi, dotače se mrtvačkih nosila“¹¹ i sa samo četiri riječi pozva

¹⁰ Tako F. B. Craddock, *Luca*, Torino, Claudiana, 2002, str. 127.

¹¹ To nije bio lijes, mrtvački sanduk, jer se ljesovi nisu koristili na istoku. Vrlo često upotrebljavale su se duge pletene košare za nošenje tijela u grob. U tom smislu H. Schürmann može kazati da za Palestinu ne treba pretpostaviti zatvoreni lijes u obliku sanduka, već nosila s tijelom umotanim u povoje, *Das Lukasevanagelium*, I, Freiburg im Br., Herder, str. 401, bilj. 100.

mladića natrag u život: νεανίσκε, σοὶ λέγω, ἐγέρθητι („Mladiću, kažem ti, ustani!“). Bio je to dramatičan trenutak. Isus je došao da traži ono što je smrt prisvojila kao svoj plijen. Uhvatio se u koštac sa starom neprijateljicom ljudskoga roda i pobijedio je: „I mrtvac se podiže i progovori, a on ga dade njegovoj majci“ (r. 15). To je mogao jer Isus nije samo gospodar života; on je također gospodar smrti koju je i sam pobijedio i obećao: „jer ja živim i vi ćete živjeti“ (Iv 14, 19). Zanimljivo je primijetiti da Isus zbog svoga dubokog suosjećanja s majkom udovicom ne traži od mladića da ga slijedi, nego ga vraća njegovoj majci.

4. Smrt proturječi čovjekovoj želji za životom

Svaka smrt jedno je veliko pitanje i traži odgovor. Svršetak je to kratkoga dana našega života, a početak vječnoga dana bez zore i mraka u vječnom veselju s Bogom ili vječno bez veselja – bez Boga. Sa smrću se svatko osobno mora suočiti i ona je „put sviju smrtnika“ (1Kr 2, 2). Psalmist i ne pomišlja da se od nje odvraća i bježi u varljive snove, jer „Tko živ smrti vidjeti neće?“ (Ps 89, 49). Kad netko umre, po ljudsku govoreći, više ga nema. Javlja se dojam nepostojanja, jer se misterij onostranosti otima dohvatu živih. Zato smrt dragih bića baca u tugu one koji ostaju. Oni plaču. Tako je bilo i u slučaju smrti sina jedinca u majke, majke udovice. Tako je bilo i u slučaju smrti Isusova prijatelja Lazara. Gospodin je čak dva puta uzdrhtao i zaplakao dok je išao na grob. Zašto je proplakao? Koji su smisao mogle imati njegove suze nad prijateljem kojeg je došao uskrisiti? Mislim da Isus nije plakao toliko nad Lazarom ili nad boli njegovih dviju sestara koje će uskoro utješiti kad im brata oživi. Isus je plakao nad boli cijeloga svijeta, nad svim mrtvima koji su ostali ležati u grobovima i koji neće uskrsnuti do posljednjeg dana, a koji je tako dalek. Plakao je također nad svim živima koji će oplakivati svoje najmilije, i tako dugo, kao i nad onima koji će pred zagonetkom smrti zapasti u beznađe i nevjeru.

Prije nekoliko godina bio sam na pogrebu mladog profesora u društvu jednog svog

prijatelja, koji u medicinskim krugovima inače slovi kao znanstvenik i istraživač. Nakon pogreba ušli smo u obližnji bar popiti kavu. Usput smo razgovarali o svemu pomalo, ponajviše pak o pokojniku i njegovoj iznenadnoj smrti, koja je mnoge bacila u tugu i suze. Znajući kako diše, on je naime više agnostik nego ateist, upitao sam ga: Kad ćete već jednom riješiti taj problem? Ne sjećam se odgovora! Nakon moga pitanja, moj se prijatelj zavio u kulu šutnje. Zagonetka života i smrti ostala je i ovaj put bez odgovora. Ipak nakon što smo se rastali, razmišljao sam dugo o tom našem susretu, osobito o nijemoj šutnji koja je ispratila naš rastanak. Možda je i bolje što nije odgovorio, jer je time ne samo pokazao svoju mudrost nego i poštovanje prema pokojniku. Kao da je šutnjom htio reći: Ako se izgubi božanski temelj i nada u vječni život, čovjekovo dostojanstvo biva teško povrijeđeno. Moguće je i to da je spoznao da je agnostički stav, njegov i drugih, ta njihova *velika nada* utemeljena u razumu i slobodi, obična zabluda pred zagonetkom smrti. Nije isključeno ni to da je, zureći u otvoren grob i gledajući kako se brižljivo postupa s tijelom preminulog, postao svjestan nesposobnosti čovjekove da samim svojim razumom i slobodom ostvari raj na zemlji i da je najposlije priznao da smrt ne može biti bez ikakva smisla. Jer ona proturječi čovjekovoj želji za životom, a protiv nje nema lijeka u laboratorijima, kao što ga nema u vrtovima. Lijepo reče naš Gospodin: „Tko od vas može brigama produžiti život samo za jedan lakat?“ (Mt 6, 27).

5. Bog ljubi samilosno srce koje donosi radost i utjehu

Izveštaj o uskrišenju sina udovice iz Naina govori da se u Isusu Božja dobrota i nježnost objavila. U njemu se objavio Otac sućuti, Otac milosrđa i Bog svake utjehe, koji nam je pružio najveći dokaz svoje nježnosti uskrisivši svoga Sina, što je zalog našeg uskrsnuća (usp. Ef 2, 4-6). Isus naime nije samo predmet Božje nježnosti, već tu nježnost usvaja i izliva na sve ljude. Isus je ganut od sažaljenja nad ovcama gladnima za evanđeljem (Mk 6, 34), kao i za kruhom (8, 2); prepun je sućuti nad najzapuštenijima,

gubavcima (1, 41), slijepima (Mt 20, 34), prema majkama ili sestrama u tuzi (Lk 7, 13; Iv 11, 33). Isusova je nježnost neumorna kao i Očeva: ona pobjeđuje grijeh i ne zaustavlja se ni pred opraštanjem najnesretnijima: grešnicima (Lk 23, 24). A jer Bog hoće da njegova nježnost prodre u ljudska srca, sv. Pavao želi samo jedno: da Kristovi osjećaji postanu njegovi osjećaji (Fil 1, 8). On isto tako poziva kršćane da se 'obuku u sućutnu utrobu' Boga i njegova Sina (Kol 3, 12; Ef 4, 32), praštajući jedni drugima kao što i Bog u Kristu nama oprosti (Ef 4, 32). Zatvoriti utrobu pred svojim bratom značilo bi isključiti se iz Očeve ljubavi (1 Iv 3, 17); uskratiti oprostjenje svome bližnjemu znači uskratiti sebi Božje oprostjenje (Mt 18, 23-35). Svi Božji sinovi moraju nasljedovati svoga Oca, imajući kao i on srce puno smilovanja prema prema svima bez izuzetka.

Lukin izvještaj o uskrišenju sina udovice iz Naina neizravno nas poziva da i mi donosimo radost i utjehu jedni drugima, osobito siromasima i rastuženima te onima koje je smrt rastavila od dragih bića. U tuzi, bolesti, žalosti čovjeku je potrebna utjeha i on traži tješitelja. U teškim situacijama čovjek pomisli, poput Izraela, da se i sam Bog od njega udaljio, da ga je zaboravio: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio“ (Ps 22, 2; usp. Mt 27, 46). No Bog odgovara: „Za kratak trenutak ostavih tebe, al' u sućuti velikoj opet ću te prigrliti“ (Iz 54, 7). To je samo zato da bi čovjek shvatio kako mu je Bog jedini pravi tješitelj. U Isusu k ljudima je došao Bog-koji-tješi: „Dođite k meni svi koji ste izmoreni i opterećeni i ja ću vas odmoriti“ (Mt 11, 28). Vidimo ga ovdje u izvještaju o uskrišenju sina udovice iz Naina kao brižnog tješitelja i pobjednika nad smrću koji će nas ujediniti s dragim osobama koje su

preminule. Ono što je ovdje učinio za majku udovicu i njezina sina, jednog će dana učiniti za sve vjernike u savršenom i konačnom obliku. On će donijeti punu utjehu, podići će sav svoj narod u neraspadljivost i besmrtnost. Tada ćemo po uskrsnuću ući u nov svijet u kojem „neće više biti smrti“ (Otk 21, 4). Jer „onaj koji uskrisi Krista Isusa od mrtvih oživit će i naša smrtna tjelesa“ (Rim 8, 11), ponovno nas ujediniti, u nebeskom području, s našim voljenima koji su umrli u njemu.

Zaključak

Isusovo vraćanje u zemaljski život mladića iz Naina jasno je navijestilo dolazak mesijanskoga vremena te pokazalo njega samoga kao gospodara života: „Ja sam uskrsnuće i život. Tko vjeruje u mene, ako i umre, živjet će“ (Iv 11, 25). Čovjek vjernik zauvijek je pobijedio smrt; uskrišenje mladića iz Naina i Lazara znak su te pobjede. Kristovom smrću vjerniku je omogućeno novo zajedništvo s Bogom u vječnom životu. U iščekivanju uskrsnuća smrt je prestala biti strahota. Smrt s Kristom zapravo je smrt smrti. Nakon višestoljetnih iskustava prosvjetiteljskog lutanja, plasiranja besmislica i koještarija koja su nam pokazala da razum, sloboda i revolucije nisu dostatni, vrijeme je da se čovjek otvori vjeri u Boga koji ne prestaje objavljivati se, vjeri koja ne niječe razum i slobodu, nego mu daje usmjerenje. Jednom prilikom dok je poučavao, rabin Eliezer (2. st. pos. Kr.) reče jednome od svojih učenika: „Dan prije svoje smrti, obrati se“. Istoga trenutka učenici ga upitaše: Ali može li se znati u koji dan se umire? Rabin odgovori: „Razlog više da se već danas obrati, jer bi se već sutra moglo umrijeti; tako se čitav život posvećuje obraćenju.“

Gospodin hoda ulicama svijeta jer njegovo nebo je zemlja

Prof. emer. dr. sc. Stipan Jurič, OP

Dominikanski samostan, Ul. Svetog Dominika 4, Dubrovnik

E-mail: stipejuric2@gmail.com

Sažetak

Autor se u ovom članku usredotočuje na Lukin izvještaj o dvojici učenika putnika (24, 13-35) koji se podvečer na dan Uskrsa vraćaju u selo Emaus i kojim se na putu pridružuje neznamac. Dok su išli putem Isus govori tri puta, preuzima inicijativu dijaloga koji se ubrzo pretvara u aktivnu katehezu. Budući da je dan bio na izmaku, pozivaju neznanca kao gosta u kuću. U njemu prepoznaju uskrsloga Krista, i to za stolom dok je lomio kruh za vrijeme večere u njihovoj kući. Na to on iščezne pred njihovim očima. Riječ je o veoma dirljivoj i istodobno radosnoj zgodi koju sadrži jedino treće evanđelje. Ona odaje Lukin stil koji je najbolji među evanđelistima i njegovo teološko zanimanje za Jeruzalem koji spominje tri puta. Iz tog teološkog razloga učenici putuju iz Jeruzalema u Emaus i iz istog teološkog razloga se vraćaju u Jeruzalem, nakon što su prepoznali Isusa kod stola, gdje završava njegovo pripovijedanje ukazanja. U svom izlaganju autor na osobit način upravlja pozornost na kontraste što se protežu duž čitavog pripovijedanja i koji daju plastičnost Lukinu izvještaju. Tako s jedne strane imamo sporo i beznadno putovanje iz Jeruzalema u Emaus, snuždenost, obeshrabrenost, malovjernost i bezumnost dvojice učenika, suprotno poimanje i tumačenje Isusove smrti, a s druge strane sretan završetak priče; učenici se žurno i oduševljeno vraćaju iz Emausa u Jeruzalem, srce im gori i pliva u duhovnoj radosti i nadi.

Ključne riječi: Emaus, put, nada, Pismo, euharistija

The Lord Walks the Streets of the World because His Heaven is the Earth

Summary

The author focuses on Luke's account of two disciples (24: 13-35) returning from Jerusalem to the village of Emmaus on the evening of the day of the resurrection, i.e., Easter. Along the way, they were joined by a stranger. As they go down the road together, the stranger speaks three times, taking the initiative in a discourse that soon turns into active catechesis. As it was nearly evening, they invited the stranger to stay with them. While he was at table with them, he took the bread and said the blessing, then he broke it and gave it to them. Only then were their eyes opened and they recognized Jesus, who vanished from their sight. This moving but joyful story reveals Luke's style, which is the best among the evangelists, and his theological interest in Jerusalem, which he mentions three times. For this theological reason, the disciples had traveled from Jerusalem to Emmaus and for the same reason returned to Jerusalem after recognizing Jesus at the table, where Luke's narrative of the apparition ends. The author particularly focuses on the contrasts throughout the story, which impart literary beauty to Luke's account. On the one hand, there is the very slow and dejected walk from Jerusalem to Emmaus, faces downcast, sadness, melancholy, the unbelief of the two disciples, their erroneous interpretation of Jesus' death and, on the other hand, the happy ending of the story, the immediate and enthusiastic return of the disciples from Emmaus to Jerusalem, their hearts filled with spiritual joy and hope.

Keywords: Emmaus, road, hope, Scriptures, Eucharist

Uvod

Uskrsnuće Kristovo je Božje spasiteljsko djelo na kojem počiva cjelokupno propovijedanje prve Crkve: „Ako pak Krist nije uskrsnuo, uzalud je doista propovijedanje naše, uzalud i vjera vaša“ (1 Kor 15, 14). Otajstvo uskrsnuća Kristova zbiljski je događaj s povijesno ustanovljenim očitovanjima, kako svjedoče novozavjetni pisci: „Njima je poslije svoje muke mnogim dokazima dokazao da je živ, četrdeset im se dana ukazivao i govorio o kraljevstvu Božjem“ (Dj 13; usp. 1 Kor 15, 5-8). Uskrsli Krist je dakle središnja stvarnost. Vjera u uskrslog Isusa, koja je postala središtem kršćanske vjere i nade nakon što se Krist sam vratio u život, nije bila neka subjektivna pojava koja se rodila iz pukog očekivanja. O tome svjedoči i Lukin izvještaj o Isusovu ukazanju dvojici ‘snuždenih’ učenika na putu u Emaus (24, 13-35) koji ćemo sada u našem izlaganju podrobno obraditi. Potres izazvan mukom bio je tako velik da učenici nisu odmah povjerovali vijesti o Uskrsnuću (usp. Mt 28, 17; Mk 16, 11.14; Lk 24, 11.41; Iv 20, 24-29). Evanđelja nam također pokazuju učenike potištenima, kao primjerice učenici iz Emausa koji su bili snuždena lica, izgubili svaku nadu da će vidjeti slavodobiće Mesijino. Kad im se Isus daje u svojoj riječi, njegova tumačenja ih pripravlja na vjeru. No sama tumačenja ih nisu posvema uvjerila. Oni su Gospodina prepoznali tek u lomljenju kruha. Ovaj izvještaj neusporedive ljepote¹ svojstven je sv. Luki. Kao zoran dokaz njegove književne vještine, izvještaj se može smjestiti na istu razinu prispodobe o milosrdnom ocu (Lk 15, 11-32) ili njegova putnog dnevnika o Pavlovu putovanju u Rim (Dj 27, 1-28, 16). U njemu Lukin stil i umjetnička kreativnost, njegov književni i teološki ukus dosežu svoj vrhunac. Izvještaj je istodobno kateheza i liturgija, koji nema ništa apologetskog; umjesto toga, predstavlja se kao dirljiva priča o susretu uskrslog Isusa i dvojice iz apostolske zajednice².

1. Prvi dan novog doba – nedjelja

Luka se, kako se čini, oslanjao na neovisan izvor za događaje Uskrsa. Naime, njegovo se pripovijedanje odvija u cijelosti tijekom jednog dana, točnije rečeno, prvoga dana u tjednu koji odgovara kršćanskoj nedjelji ili Uskrsu. Ovo je prvi dan novog doba – nedjelja – koji će Crkva postaviti kao svoj prvotan blagdan, kao svoju novu subotu nebeskog odmora i radosti. Uspoređujući njegov izvještaj o ukazanju učenicima na putu u Emaus s pripovijedanjem o Isusovu ukazanju jedanaestorici u drugim evanđeljima (Mt 28, 16-20; Mk 16, 14-18; Iv 20, 19-29) zamjećujemo brojne razlike. Dvojica učenika koje spominje Luka u svom izvještaju nisu vođe zajednice, već predstavljaju sve Isusove sljedbenike, što hoće reći da ukazanje nije namijenjeno apostolskom zboru već učenicima općenito. Kao i kod drugih privatnih ukazanja, pripovjedač se nadasve zaustavlja na prepoznavanju onoga koji se ukazuje.

Spomenuti Lukin neovisni izvor ili tradicija za događaje Uskrsa, prije nego što je došao do njega, bio je sasvim sigurno izmijenjen pod utjecajem liturgijskog slavljenja euharistije koje je bilo u središtu života apostolske Crkve. Baš zato što je u euharistijskom slavljenju Krist svojom riječi i vazmenim otajstvom bio prisutan, to je bio i najvažniji bogoštovni čin života prvih kršćana. Trag koji upućuje na to da je tradicija za događaj Uskrsa došla do Luke izmijenjena pod utjecajem slavljenja euharistije u prazajednici jest prisutnost istog slijeda u njegovu pripovijedanju ukazanja dvojici učenika na putu u Emaus. Najprije imamo tumačenje Pisama: „A on će im: O bezumni i srca spora da vjerujete što god su proroci navijestili! Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi te uđe u svoju slavu? Počevši tada od Mojsija i svih proroka, protumači im što u svim Pismima ima o njemu“ (rr. 25-27). Zatim slijedi lomljenje kruha: „Dok bijaše s njima za stolom, uze kruh, izreče blagoslov, razlomi te im davaše“ (r. 30). Iz današnje perspektive

1 U tom smislu J. M. Creed može kazati da „in this story Luke's artistic powers are seen at their height“, *The Gospel according to St. Luke*, London, Macmillan, 1930, str. 290.

2 Prema nekim bibličarima, gotovo je sigurno da je Luka dobio svoje informacije od jednog od dvojice učenika, a vjerojatno i pismeno, jer izvještaj kao takav se doima kao osobno iskustvo. Ako se to prihvati, onda se Kleofa može smatrati pripovjedačem, jer Luka bi znao i vjerojatno bi imenovao osobu od koje je primio izvještaj. Tako npr. A. Plummer, *Gospel According to S. Luke*, (ICC), Edinburgh, T & T. Clark, 51922, str. 551.

slavljenja euharistije taj slijed izgleda ovako: čitanje i tumačenje biblijskih tekstova ili služba riječi; slijedi lomljenje kruha ili euharistijska služba.

2. Dvojici učenika na putu u Emaus pridružuje se neznamac

Događaj ukazanja o kojemu Luka pripovijeda dogodio se dakle „toga istog dana“ (r. 13), što će reći na dan uskrsnuća Kristova, u podvečer: „Uto se približiše selu kamo su išli, a on kao da htjede dalje. No oni navaljivahu: Ostani s nama jer zamalo će večer i dan je na izmaku. I uniđe da ostane s njima“ (rr. 28-29). Pored vremenskih okolnosti, Luka u izvještaju donosi i točno geografsko okruženje. Dvojica su učenika „putovala u selo koje se zove Emaus, udaljeno od Jeruzalema šezdeset stadija“³ (r. 1). Slijedi prikaz njihova susreta s Isusom dok su išli putem: „Razgovarahu međusobno o svemu što se dogodilo. I dok su tako razgovarali i raspravljali, približi im se Isus i pođe s njima. Ali prepoznati ga - bijaše uskraćeno njihovim očima“ (rr. 14-16). Uskrsnuće Kristovo naime nije bilo povratak zemaljskom životu, kao što je to bilo uskrišenje mladića iz Naima (Lk 7,11-17), ili uskrišenje kćeri Jairove (Mk 5, 21-24, 35-43 i par.) i uskrišenje Lazara (Iv 11, 1-44). Sva tri spomenuta uskrišenja bili su čudesni događaji, ali osobe na kojima se čudo dogodilo našle su iznova, moću Isusovom, običan zemaljski život. Iako je Isus ostao isti, tijelo se Uskrsloga nalazi u novom stanju koje mijenja njegov izvanjski lik i oslobađa ga od fizičkih zakona ovog svijeta.

Dok su išli putem Isus govori tri puta preuzimajući inicijativu dijaloga. Najprije propituje: „Što to

putem pretresate među sobom?“ (r. 17a), zatim postavlja pitanje: „Što to?“ (r. 19a), da bi na kraju dvojici 'bezumnih i srca spora da vjeruju' dao objašnjenje Kristova otajstva, tumačeći im sve što u svim Pismima od Mojsija i svih proroka ima o njemu (rr. 25-27). Njih dvojica, točnije rečeno jedan od njih, imenom Kleofa⁴, istupaju dva puta: „Zar si ti jedini stranac u Jeruzalemu te ne znaš što se u njemu dogodilo ovih dana?“ (r. 18), zatim: „Pa ono s Isusom Nazarećaninom, koji bijaše prorok – silan na djelu i na riječi pred Bogom i svim narodom: kako su ga glavari svećenički i vijećnici naši predali da bude osuđen na smrt te ga razapeli. A mi se nadasmo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela. Ali osim svega toga ovo je već treći dan što se to dogodilo. A zbuniše nas i žene neke od naših: u praskozorje bijahu na grobu, ali nisu našle njegova tijela pa dođoše te rekoše da su im se ukazali anđeli koji su rekli da je on živ. Odoše nato i neki naši na grob⁵ i nađoše kako žene rekoše, ali njega ne vidješe“ (rr. 19-24).

2.1. Dijalog postaje aktivna kateheza

Učenici iz Emausa, žrtve tuge, očaja i osjećaja kraja, nepopravljivog poraza i neizlječive boli, idu dobar dio puta s Isusom i ne prepoznaju ga. Oni znaju sve o povijesnom Isusu, znaju sva djela njegova života, „ali prepoznati ga - bijaše uskraćeno njihovim očima.“ U svom suputniku osjećaju nešto što ih zanosi, osvaja i tješi, od njega primaju neku vrstu nevidene biblijske kateheze o Sluzi Gospodnjem i njegovoj patnji koja vodi u slavu, učenje koje oduševljava i izaziva vatru u srcu, ali možda ne raspršuje sve njihove sumnje i ne otklanja njihov unutarnji

3 Nešto preko 12 km zapadno od Jeruzalema. Slabije posvjedočena varijanta govori o 'sto šezdeset' stadija. Nije sigurno gdje se točno nalazilo to selo. Neki rukopisi kao i neki bibličari izjednačuju ga s mjestom u Judeji (1 Mak 3, 40.57), 24 km zapadno od Jeruzalema. Ondje je ležalo selo 'Amwas koje je 1967. potpuno razrušeno. Drugi napućuju današnji El-Kubejbeh, 12 km od Jeruzalema, zatim Abu Ghosh i Qaloniye. Bilo kako mu drago, treba naglasiti da većina arheologa i bibličara nisu složni gdje je bio Emaus. Više o ovome, usp.: G. Bataini, "L'Emmaus del Vangelo (Luc. 24,13-35)", u *Divus Thomas* 3/21-23 (1944-1946) 96-123; E. F. F. Bishop, "Where Was Emmaus? Why Not 'Imwas?"; u *Expository Times* 55 (1943-1944) 152-153; A. Brunot, "Emmaüs, cité pascale de la fraction du pain", u *BTS* 36 (1961) 4-11; K. W. Clark, "Emmaus", u *IDB* 2, Nashville, Abingdon, 1962, str. 97-98; R. M. Mackowski, "Where is Biblical Emmaus?", u *Science et esprit* 32 (1980) 93-103.

4 Učenik Kleofa, koji se nigdje više ne spominje u Novom zavjetu, svakako se ne smije poistovjetiti s mužem Marije Kleofine (Iv 19, 25). Prema staroj predaji koju prenosi hereziolog Hegesip (kojeg citira Euzebije Cezarejski, *Historia Ecclesiastica* III, 11, 1), taj je Kleofa bio Josipov brat i Isusov stric. Zacijelo otac Gospodinove braće Šimuna i Jude (usp. Mk 6, 3). Zanimljivo je da Luka ništa ne kaže tko je drugi učenik i Isusov subesjednik na putu u Emaus.

5 Ovdje vjerojatno imamo prisjećaj na Petrov i Ivanov pohod o kojemu izvještava Iv 20, 3-10.

otpor. Prepoznaju ga tek za stolom u činu lomljenja kruha.

Liturgija puta otvara liturgiju nade. Dvojica učenika izvještavaju stranca suputnika o događaju koji je loše završio, o ljubavi koja je rezultirala neuspjehom, pravom iluzijom: „A mi se nadasmo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela“ (r. 21). Nakon toga Isus preuzima riječ: „A on će im: O bezumni i srca spora da vjerujete što god su proroci navijestili!“ (r. 25) i počinje tumačiti kako je Mesija morao trpjeti, čita bol i ljubav, čita život Božjom riječju. Ta ‘služba Riječi’ stvara zajedništvo između Isusa i dvojice učenika, njegovih suputnika i subesjednika. Ovdje treba istaknuti važnost starozavjetnih biblijskih tekstova koje kršćani odveć često ne uzimaju u obzir. Ta aktivna kateheza ističe probleme, nade, frustracije; preuzima ih i daje im odgovor koji dolazi od ‘protumačene’ riječi Božje.

Dijalog između dvojice učenika i Isusa karakteriziraju suprotna tumačenja Isusove smrti. Za dva učenika ovo je tragedija, kraj ‘proroka’ koji bijaše silan na djelu i na riječi pred Bogom i svim narodom i za kojeg su se nadali da je Mesija. Iz Pisama Isus svoju smrt tumači kao nužnost, kao određeni način na koji je Mesija trebao „ući u svoju slavu“. I baš u trenutku tumačenja Pisama, duša dvojice putnika počinje se pomalo smirivati i razvedravati jer otkrivaju neizmjernu istinu: tu je Božja ruka, a položena je tamo gdje se čini nemoguće, na križ. Tu je Božja ruka, toliko je skrivena da se čini da je odsutna, ali ona tka zlatnu nit unutar platna svijeta, tka je od najniže točke, od križa. Mi stalno nešto zaboravljamo: što je Božja ruka više skrivena, to je moćnija. Što je Božja ruka tiša, to je učinkovitija. Tiha glazba udara u strune srca. Gromoglasna ih kida.

Prekretnica izvještaja o ukazanju Isusa učenicima na putu u Emaus dolazi dakle od križa, kao i svaka velika prekretnica našeg života. Križ je jedina riječ koju treba poslušati, čuvati, temeljito istražiti, razumjeti, moliti. I srce počinje

gorjeti: postoji put, nada, netko tko vodi. Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma i smisao života? Dar Duha i danas je taj žar srca, ta ražarenost koju u nama Riječ Božja, glas nekog od njegovih sinova ili proroka ponovo užije i rasplamsava.

Luka u ovom izvještaju pripovijeda ne samo o putovanju dvojice učenika prema Emausu, nego i o putovanju prema užizanju srca dvojice utučenih, neutješivih učenika, koji su se snuždeno zaputili s one strane sna koji je završio u krvi. Dvojica su, idu zajedno, dijele istu bol, sposobni slušati i prihvaćati jedan drugoga. I evo prilazi im neki neznamac, mala zajednica koja stvara zajednicu. Gospodin Isus hoda ulicama svijeta jer je njegovo nebo zemlja, njegovo nebo su drugi, njegovo nebo smo mi. Prebiva u koracima tražilaca i sjedi s desne strane svakoga od nas. Govori ti u onome koji već putuje s tobom ili dijeli život s tobom, u tvome domu, na tvome radnom mjestu.

2.2. Euharistija stvarnost eshatološkog svijeta

„A mi se nadasmo da je on onaj koji ima otkupiti Izraela“ (r. 21a). Dvojica snuždenih učenika pratili su Isusov čudesni život, doživjeli crni dan Velikog petka, čuli su da je uskrsnuo; ali nisu vjerovali. Nadali su se od njega nemogućemu; međutim, na dan njegova razapinjanja sve su se nade ugatile: očekivali su spasitelja na zlatnom prijestolju, a ne na drvetu prokletstva i sramote. Uzalud im Isus pokušava otvoriti oči, povratiti vjeru; tumači im Pisma, Božji plan spasenja. Bio je potreban križ da dođe uskrsnuće, Veliki petak da svane uskrsno jutro: „Nije li trebalo da Krist sve to pretrpi te uđe u svoju slavu?“ (r. 26). Dva malovjernika mišljenja su – nije to bilo potrebno. Kakav je to Mesija što visi na križu? Ludost i sablazan! Bili su ljudi „bezumni i srca spora da vjeruju.“⁶

Nakon što je dijalog završio, dvojica učenika pozivaju Isusa da ostane s njima. U tom trećem dijelu izvještaja imamo znak prisutnoga Krista

6 Pogrešno tumačenje Isusove smrti od strane dvojice učenika, veli E. Earle Ellis, proizašlo je iz pogrešna mesijanskog očekivanja. A to je opet imalo svoje korijene u pogrešnom razumijevanju Pisama, *The Gospel of Luke*, (NCBC), Grand Rapids, Mich., Eerdmans, 1996, str. 276.

koji blagoslivlja, lomi i daje kruh, drugim riječima kazano, imamo Lukinu teologiju i praksu Crkve. Tek za stolom kod blagoslova kruha putnici u Emaus shvaćaju da je neznamac, njihov suputnik i subesjednik, Isus. U njemu prepoznaju uskrsloga Krista, i to po načinu kako je lomio kruh za stolom, za vrijeme večere u njihovoj kući: „Uto im se otvore oči te ga prepoznaše“ (r. 31a). Što je svjedočanstvo da su došla mesijanska vremena pa oči slijepih mogu vidjeti. Ali Isus, tek što su ga prepoznali, iznenada odlazi. To je zato što uskrsnuće provaljuje u ljudsku povijest, ali ne pripada ovome svijetu, pripada sferi Božjoj. Uskrsnuće nije ponovno oživljavanje, povratak u život leša. Uskrsnuće nije vraćanje natrag, već hod, stupanje ka naprijed, ulazak u svijet života, u dimenziju nad kojom smrt više nema moć. Isus je ušao u nju jednom zauvijek i otvorio put; otvorio i za sve ostale ovu pobjedu nad smrću. Svatko će od nas još morati učiniti taj prijelaz iz ovoga u vječni život, kada dođe njegov čas, ali pri prelasku praga neće biti sam. Zemaljska smrt nije ukinuta, ostaje diskontinuitet i misterij. No ona je pobijeđena, izgubila je svoj prijeteci naboj.

Izricanje blagoslova te lomljenje i davanje kruha pomalo prisjeća na euharistijski obred koji se u počecima nije slavio u Hramu, nego u privatnim kućama i nije bio odijeljen od uobičajenih zajedničkih blagovanja (usp. 1 Kor 11, 20-34). Budući da izričaj 'lomljenje kruha' Luka upotrebljava također u Dj 2, 42, moguće je da on ovdje misli na euharistiju,⁷ ali i ne mora. Moguće je da je riječ o običnom obroku u običnoj kući i da su dvojica učenika u trenutku kad se lomio i dijelio obični kruh prepoznali Isusa. Ponetko sugerira i to da su možda ta dvojica bili prisutni u trenutku umnažanja kruha kad je Isus nahranio pet tisuća ljudi. A kako je Isus lomio kruh u njihovoj kući, oni su ponovo prepoznali njegove ruke. Veoma je važno imati na umu da mi nismo u zajedništvu s Kristom samo za pričesnim stolom; možemo biti u

zajedništvu s njim i za obiteljskim stolom. On nije samo domaćin u svojoj Crkvi; on je gost u svakom domu.

3. Žurni povratak u Jeruzalem

Luka završava svoje živahno pripovijedanje o dvojici učenika na putu u Emaus na najljepši mogući način: „Uto im se otvore oči te ga prepoznaše, a on im iščeznu s očiju. Tada rekoše jedan drugome: Nije li gorjelo srce u nama dok nam je putem govorio, dok nam je otkrivao Pisma? U isti se čas digoše i vratiše u Jeruzalem“ (rr. 31-33a). Ovdje upada u oči razlika između sporog i beznadnog putovanja od Jeruzalema do Emausa, s jedne strane, te žurnog povratka u Jeruzalem ispunjena vjerom, nadom i velikom radošću, s druge strane. Bilo je to novih 12 km pješačenja natrag do Jeruzalema, ali nisu mogli zadržati radosnu vijest za sebe. Kada su primili radosnu vijest i kad im je srce, vidjevši Gospodina, preplavila bujica radosti, odmah su se požurili da je podijele s drugima. Kršćanska poruka nikada nije u potpunosti naša dok je ne podijelimo s nekim drugim.

Kad su stigli u Jeruzalem, tu „nađoše okupljenu jedanaesticu i one koji bijahu s njima“ (r. 33b). Crkva je već sabrana i naviješta uskrsnuće Kristovo: „Doista uskrsnu Gospodin i ukaza se Šimunu!“ (r. 34). Tu će poruku također njih dvojica odmah potom posvjedočiti i potvrditi: „Nato oni pripovjede ono s puta i kako ga prepoznaše u lomljenju kruha“ (r. 35). Jeruzalem je geografsko-teološko središte Lukina evanđelja. Započinje u Jeruzalemu, u Hramu (1, 5-22) i završava u Jeruzalemu, u Hramu, u radosti i hvaljenju Boga (24, 52-53). Osim toga, sveti je grad mjesto gdje se ima dovršiti spasenje (9, 31; 13, 33; 18, 31; 19, 11).

Ovo je dakle jedan od brojnih Lukinih divnih izvještaja za sva vremena u kojem prepoznajemo njegov stil kao najbolji među evanđelistima. Govori nam o dvojici Isusovih učenika koji su

⁷ Ovaj prizor Krista koji sjeda za stol s učenicima iz Emausa, uzima kruh, izriče blagoslov, lomi kruh i daje im ga (r. 30), veli J. A. Fitzmyer, ne samo da prisjeća na Posljednju večeru (22, 19ab), već postaje klasičan Lukin način upućivanja na euharistiju. Pouka izvještaja jest ta da će od sada uskrsli Krist biti nazočan među svojim okupljenim učenicima, ne vidljivo (poslije uzašašća), već u lomljenju kruha. Tako će ga poznati i prepoznati, jer će tako biti uistinu prisutan među njima, *The Gospel according to Luke X – XXIV*, (AB 28A), New York, Doubleday, 1983, str. 1559.

u kasno poslijepodne išli prema Emausu koji se nalazio zapadno od Jeruzalema. Ponetko sugerira da bi upravo to bio razlog zašto ga nisu prepoznali. Sunce je tonulo, a zalazeće sunce tako ih je zaslijepilo da nisu mogli prepoznati svog Gospodina. Kako god da bilo, istina je da je kršćanin čovjek koji ne ide prema zalasku, već prema izlasku sunca. Kršćanin ne ide u noć koja pada, već prema zori koja se pomalja - i to je ono što su, u svojoj tuzi i razočaranju, dvojica učenika na putu u Emaus zaboravili.

Poput učenika iz Emausa i mi smo zbunjeni smrću svojih dragih. Postoji opasnost da vidimo samo neuspjeh i svršetak svega. Putujemo s Uskrsnulim, a ne poznajemo ga; slušamo ga – ne razumijemo ga; gledamo ga – ne vidimo ga; pred očima nam je – ne prepoznajemo ga; korača uz nas – od nas je daleko; on je uskrsnuo, živ je – ali mrtva je naš vjera i ugasle su oči. Tražiti, naći, prepoznati i priznati Krista – dužnost je svih nas, svakoga od nas. Gdje ga naći, kako prepoznati? Odgovor nije težak. Srećemo se s njim svaki dan, putujemo s njim, slušamo ga. Prepoznat ćemo ga, ako nam duša ima oči i uši, ako ne budemo bezumni i srca spora da vjerujemo; naći ćemo ga ako ga želimo naći; čut ćemo ga ako ne želimo biti gluhi; ako imamo antenu osjetljivu na njegov glas. Prepoznajemo ga na stranicama Biblije. Sa svake stranice Evanđelja on govori: 'tumači nam Pisma' vječnu istinu vječnoga Boga.

4. Euharistija je već tračak uskrslog svijeta

Ovaj prekrasni izvještaj o Isusovu ukazanju dvojici obeshrabrenih učenika na sam dan Uskrsa liturgija sv. mise, a posebno nedjeljna sv. misa, nanovo oživljava, tako da svatko od nas može taj događaj još jedanput doživjeti u punini. Euharistija stavlja učenike u dodir s Uskrslim. Naime, kad malo pažljivije čitamo tekst Lukina izvještaja, u njegovoj strukturi možemo bez problema prepoznati shemu euharistijskog slavlja: prvo, službu riječi u Isusovu tumačenju i otkrivanju Pisma; zatim, euharistijsku službu u Isusovu lomljenju i dijeljenju kruha za stolom. Svaki dan putujemo s Uskrsnulim i on je uvijek

na našem putu, posebice je s nama na našim euharistijskim slavljinama. On želi također biti naš gost, želi iz naših usta čuti molitvu dvojice učenika: „Ostani s nama jer zamalo će večer i dan je na izmaku!“ Euharistija nas stavlja u dodir upravo s Uskrsnulim Gospodinom i Velikom svećenikom koji je vječno živ u svom stanju žrtve. Tu on sabranom zajednici, nama koji smo mu 'otvorili vrata', tumači Pisma, sjeda s nama za stol, uzima kruh, izriče blagoslov, lomi kruh i daje nam ga. Dok slušamo čitanja, dok nam njegova riječ priprema, rasvjetljuje i grije srca, možemo mu potihom reći: Gospodine Isuse, otkrij nam Pisma, ražari nam srce dok nam govoriš! U obredu pričesti dok nam lomi kruh nastojmo ga prepoznati, jer euharistija je već tračak uskrslog svijeta: čak i kroz veo znaka već se može vidjeti Krist.

Krista možemo uvijek tražiti i naći i on dopušta da bude nađen. Pravo traženje biva naročito u jednostavnosti srca, poniznosti i siromaštvu, u satrvenoj duši i poniznom duhu. Međutim, na osobit način ga nalazimo, srećemo i slušamo na našim sv. misama, prepoznajemo ga u biblijskim čitanjima i kod lomljenja kruha. Svaka je naša misa susret s Raspetim i Uskrsnulim. Zar ne izgovaramo velike riječi: "Tvoju smrt, Gospodine, naviještamo, tvoje uskrsnuće slavimo...". Zar na toj bratskoj gozbi ne postajemo jedno s Kristom? Ako ga ne prepoznajem i ne priznajem, moram se zapitati: Što je s mojom vjerom?

Luka u svom pripovijedanju na osobit način ističe Isusovu obazrivost i uljudnost prema svojim suputnicima i subesjednicima. Toliko je ljubazan prema njima da ne želi, nepozvan ući u njihov dom: „Kad se približe selu kamo su išli, Isus kao da htjede dalje.“ Nije se htio nametati i pošto-poto biti njihov gost. Čekao je njihov poziv. Taj je poziv još više produbio njihovo zajedništvo te učvrstio prijateljstvo i srdačnost koja se osjećala za stolom. Prisna povezanost stvara zajedništvo. Bog je dao ljudima najveći i ujedno najopasniji dar na svijetu: dar slobodne volje; možemo ga upotrijebiti kako bismo pozvali Krista da uđe u naš dom, u naša srca, a isto tako možemo dopustiti da on prođe, da ide dalje, jer on ne želi na silu ući u ničiji dom. On na vratim stoji i kuca. Poslušamo li glas njegov, i otvorimo

mu vrata, unići će k nama i večerati s nama i mi s njim (usp. Otk 3, 20). Stoga često podvečer, i ne samo na dan Uskrsa, razmišljajmo o Kristovoj blizini koji nam se pridružuje na putu kao neznanac. Budući da se mračni, pozovimo ga kao gosta u svoju kuću i prisno se povežimo s njime.

5. U Isusu je život i smisao čovjekova života

I dok smo iznova čitali ovaj izvještaj u ukazanju učenicima na putu u Emaus i s velikom pozornošću razmišljali o njemu Emaus, dvije stvari su neprestance privlačile našu pažnju. S jedne strane duboko nas se dojmila privlačna osoba pisca teksta, tako da možemo s uvjerenjem kazati da je sv. Luka doista bio veoma nadaren pisac i čovjek profinjene duše. S druge strane piščevo živo pripovijedanje na najbolji način potvrđuje da je Isus put, istina i život (usp. Iv 14, 6), uskrsnuće i život (usp. Iv 11, 25). Izvještaj nam zapravo govori o Isusovoj velikoj sposobnosti da dadne smisao stvarima, osobito čovjekovu životu. Cijela situacija je dvojici snuđenih učenika činila se bezizlazna i izgledala da nema objašnjenja. Njihove nade i snovi su uništeni. Sve dirljivo, čeznutljivo, zbunjujuće što čovjek može osjetiti u svome srcu, napose bolno žaljenje za nečim, nalazimo u njihovim tužnim riječima: „A mi se nadasmo da je onaj koji ima otkupiti Izraela“ (r. 21a). To su riječi ljudi čije su nade mrtve i pokopane. A onda dolazi Isus i razgovara s njima, i smisao života im postaje jasan, tama postaje svjetlo.

Samo u Isusu možemo naučiti, čak i u teškim i zbunjujućim vremenima, što znači život.

Na kraju, kao neka vrstu zaključka, recimo još i to da se u izvještaju o dvojici učenika koji su se nadali a sada razočarani i s gorčinom u srcu vraćaju se kući koju su ostavili da slijede Isusa, koji su do jučer bili entuzijasti, danas razočarani, mogu prepoznati mnogi ljudi koji su izgubili vjeru, nadu ili pak zvanje. Nije teško vidjeti u tim učenicima i nešto od nas samih, našeg nepovjerenja i umora, naše nevjere i okorjelosti srca. Kleofa je slika kršćanina koji pripovijeda cijelo Evanđelje, ali ga ne živi. Prečesto nalikujemo na Kleofu, koji ima tužno lice i svodi život na melankoličnu litaniju jadikovki. Gdje je ponos, gdje je nada, gdje je Uskrs? Kako će nevjernik u obeshrabrenom i snuđenom kršćaninu pronaći put do Boga? Ali evo iznenađenja: Bog nas ne napušta čak ni kad se vraćamo i bježimo, kad smo razočarani i ljuti. Razočaranje, gorčina, bježanje postaju u Božjim rukama dodatni pokušaj spasenja. Mnogi se ljudi vraćaju Bogu putem razočaranja i Bog je i tako zadovoljan. Isus se, naime, približava dvojici učenika upravo u trenutku kada su počeli u njega sumnjati. Što čini Isus kako bi prodrmao dvojicu razočaranih i obeshrabrenih učenika? On ih poziva na čitanje biblijskih tekstova. Uskrsli je uvijek na putu svakog čovjeka, često i pod odjećom hodočasnika, treba ga samo pronaći, prepoznati. Gospodin je još uvijek prisutan kao suputnik i kao prijatelj koji dijeli i lomi kruh. Čak i onima koji slijede pogrešan put ne uskraćuje kruh.

U Badnjoj noći

Kad bi se moglo, barem ove noći,
spojiti svijet moj i tvoj,
kad bi anđeli Božji spustili male ljestvice,
ta njima sve je moguće,
pa da mi dođeš, da se spustiš samo ove noći.
Ili da razgrnu sićušne vlati mahovine u mojim jaslicama
i rastvore stazicu kojom ćeš mi doći barem ove svete noći.
Pa i ne treba to, pješćana stazica je tu i pastiri i građani, sveti Kralji.
Jer raduje se svijet i blaženo je sve i radosno zvoní Gloria
i sve je tu, dobro je,
ali...
Noćas poljupci fale.
Ljuljaju se kuglice na boru, šušte grančice,
a ti mi veselo namiguješ iza titrajućih lampica
i pokraj malih pastira načas te ugledam i mahneš mi i zavrtaš na frulicu,
vučeš me za rukav dok podižeš palu ovčicu,
miješaju se čežnja i nešto slano na mom licu i govorim si opet da sve je
dobro,
jer trebam, žarko trebam da ova noć bude posebna, baš Badnja da bude,
ljubav da bude, ti da budeš.
A onda, evo te iza mene, krišom kradeš još vruće kolače i nedužno me
zavodljivo gledaš
dok se ja po navici ljutim i u naše šalice polako ulijevam vrući čaj.
Drhte mi ruke, čelo mi se žari dok pališ svijeću na svečanom stolu jer ti to
uvijek činiš
i još ubaciš drva u peć jer ti to uvijek činiš.
Još samo tren, još malo ostani tu,
da se stisnem uz tebe dok se penjemo uskom uličicom k našoj katedrali,
evo, skoro će ponoć, u zraku miriše na proljeće i tamjan, svete se niti
spuštaju s Neba,
igraju zvjezdice i oblaci.
Samo da prođe polnoćka i lakše će biti sve.
Jer Badnja je noć čežnjiva noć,
svemoguća noć, za ljubav noć.

Davorka Smoković

Piće, 2023.

Ne eutanaziji: HLK podržala slovenske kolege

Hrvatska liječnička komora (HLK) poslala je pismo podrške Liječničkoj komori Slovenije i slovenskim kolegama liječnicima koji se protive donošenju zakona o eutanaziji i potpomognutom samoubojstvu. Kako se navodi u pismu podrške, ovaj zakon stavio bi ogroman teret na liječnike kao izvršitelje samoga postupka, i to ne samo na liječnički poziv i posvećenost čuvanju života, nego i na liječnička etička uvjerenja. Eutanazija je u svojoj biti protivna liječničkome pozivu i HLK se pridružuje slovenskim kolegama u protivljenju promjeni paradigme koja je u temelju liječničkoga poziva, a usmjerena je na liječenje i sprječavanje bolesti te očuvanje života. HLKLD podržava ovakav javni istup vodstva HLK u zaštiti zdravlja naroda i čuvanju ljudskoga života od začeca do prirodne smrti, što stoji i u temeljima našeg Društva.

Pismo potpore Liječničkoj komori Slovenije donosimo u cijelosti.

Cijenjene kolegice i kolege, liječnici u Sloveniji, potaknuti nedavnim događanjima u vašoj zemlji vezano uz prijedlog zakona o eutanaziji i potpomognutom samoubojstvu, ovim vam putem iskazujemo podršku u vašem protivljenju ovom zakonu.

Kako i sami navodite na stranicama vaše liječničke komore, eutanazija je u svojoj biti protivna liječničkome pozivu i smatramo našom dužnošću pridružiti vam se u protivljenju promjeni paradigme koja je u temelju našeg poziva, a usmjerena je na liječenje i sprječavanje bolesti te očuvanje života.

Eutanazija je opasan postupak zato što otvara prostor mnogim zlouporabama i nezamislivim ishodima koji mogu dovesti do smrti većeg broja ljudi ili neetičnosti u doniranju i transplantaciji organa. S pozicije onih koji brinu o zdravlju ljudi osjećamo potrebu o tome glasnije govoriti i argumentirano upozoriti na opasnosti za liječničku struku, ali i za društvo u cjelini.

Kriteriji za odluku na temelju zahtjeva za usmrćivanjem, prema dosadašnjim iskustvima u malobrojnim zemljama gdje je takav čin zakonit, sve su šire definirani. Upravo ta mogućnost manipulacije udaljava nas od omogućavanja dostojanstvene smrti osobama oboljelima od teške neizlječive bolesti koji trpe nepodnošljive boli. A upravo je takva „uska“ slika obrazac na temelju kojega se stvaraju odobravajući stavovi.

U obzir treba uzeti i ogroman teret koji bi ovakav zakon stavio na nas liječnike kao izvršitelje samoga postupka te ne samo na naš poziv i posvećenost čuvanju života, nego i na naša etička uvjerenja.

Obvezni smo upozoriti na to kako eutanazija ili potpomognuto samoubojstvo nikako ne smiju poslužiti kao alat za rješavanje socijalnih, financijskih i infrastrukturnih problema u organizaciji zdravstvene zaštite i skrbi o oboljelima ili nemoćnima, jer bi to moglo poslužiti za eliminaciju onih koji postaju „teret“ za društvo.

U svojoj podršci vama u susjednoj nam Sloveniji ponavljamo da je tek mali broj zemalja zakonom omogućio ovakvu praksu. Tek nekolicina od 195 zemalja priznatih od Ujedinjenih naroda do danas je donijela zakon koji dopušta eutanaziju ili potpomognuto samoubojstvo, dakle, većina država ne prihvaća ovakvu politiku.

Zablude koje se stvaraju u medijima pa posljedično i u društvu koje nije dovoljno upoznato s važnim pojedinostima u vezi s ovom temom odnose se na često dobronamjerne stavove pojedinaca koji žele da ljudi manje pate i da ne trpe nepodnošljivu bol. Vjerojatno je mali broj onih koji bi podržali ovakve zamisli kada bi s istima bili bolje upoznati.

Stoga naglašavamo da smo uz vas, štiteći etičnost naše struke i štiteći život.

Na socijalna pitanja i probleme organizacije zdravstva, palijativne skrbi i transplantacije organa rado ukazujemo i kontinuirano konstruktivno sudjelujemo u predlaganju rješenja. Zagovaramo, također, ulaganje u razvoj medicine kako bi spasili živote i olakšali patnje bolesnih u što većoj mjeri.

Dragi i cijenjeni slovenski liječnici, želimo vam da ovako odlučni i čvrsti u svome stavu i kompetentni u razumijevanju medicinske etike i druge medicinsko-pravne, sociološke i filozofske argumentacije uspijete otkloniti ovaj zakonski prijedlog pred čijim ste se izazovom našli.

Naša je podrška ujedno i pokušaj našega doprinosa vašim nastojanjima, u čemu vam stojimo na raspolaganju kao kolege i prijatelji.

S poštovanjem,

doc. dr. sc. Krešimir Luetić, dr. med.

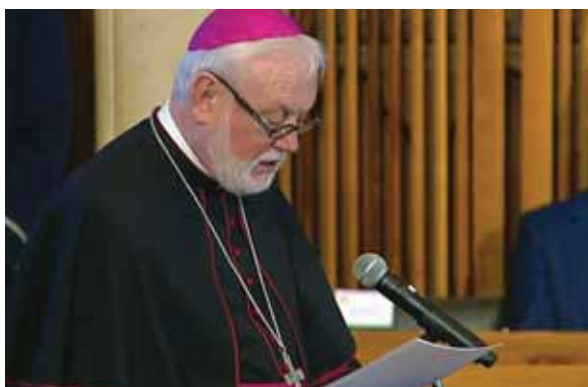
Predsjednik Hrvatske liječničke komore

Odabrao: dr. sc. Ivan Čelić

Izvor: <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/pdf-ovi-za-vijesti-web/2023/eutanazija-dopis-potpore-hlk-za-zzs.pdf>

Nadbiskup Gallagher u UN-u: zdravstvena skrb ne smije biti luksuz

Nadbiskup Paul Richard Gallagher, vatikanski tajnik za odnose s državama i međunarodnim organizacijama, govorio je na sastanku na visokoj razini o univerzalnoj zdravstvenoj zaštiti u sklopu 78. opće skupštine Ujedinjenih naroda 21. rujna 2023. U svom izlaganju istaknuo je da vjerske ustanove imaju ključnu ulogu u zdravstvenoj skrbi. Zdravstvena skrb, rekao je nadbiskup Gallagher, nije smije biti luksuz; na nju svi polažu pravo, objavio je Vatican News.

Unatoč napretku u proširenju pristupa kvalitetnoj i pristupačnoj zdravstvenoj skrbi, nastavio je, ona je i dalje nedostupna za velik broj ljudi, osobito zemljama u razvoju. Štoviše, primijetio je, često su upravo oni koji si ne mogu priuštiti zdravstvenu skrb najpotrebniji, budući da posljedice siromaštva, poput gladi i pothranjenosti, neadekvatnog stanovanja i nesigurnih uvjeta rada, povećavaju ranjivost kod oboljenja.

Stoga, rekao je, uz rad na univerzalnom pristupu kvalitetnoj zdravstvenoj skrbi, države trebaju znati da se ti napori ne mogu odvojiti od širih razvojnih napora, osobito socijalne zaštite, obrazovanja i pristojnog rada. U svom je obraćanju također naglasio ulogu koju vjerske organizacije igraju u pružanju zdravstvene zaštite diljem svijeta. Otprilike jedna četvrtina svih zdravstvenih ustanova, rekao je, katoličke su ustanove, a na nekim mjestima vjerske organizacije su ujedno i jedini pružatelji zdravstvene skrbi.

Još jedna usluga koju pruža zdravstvena skrb temeljena na vjeri, istaknuo je, njezino je svjedočanstvo o neotuđivom dostojanstvu osobe, njezino usmjerenje na liječenje i praćenje svake osobe u cjelovitosti. Nadbiskup Gallagher je upozorio na opasnosti sve većeg konzumerističkog pristupa, gdje liječnici djeluju samo kao pružatelji usluga bogatim klijentima, ispunjavajući njihove individualne želje i profitirajući od njih.

Govor je zaključio ističući predanost Svete Stolice promicanju zdravstvene skrbi koja odgovara prije svega zahtjevima zdravstvene skrbi najsiromašnijih, isključenih i onih koji iz gospodarskih ili kulturnih razloga vide da njihove potrebe nisu zadovoljene.

Nadbiskup Gallagher također je govorio na UN-ovom summitu o budućnosti, čiji je cilj jačanje globalnog upravljanja za dobrobit sadašnjih i budućih generacija.

Tema nadbiskupova govora bila je nada, koja je, kako je rekao, duboko ukorijenjena u svakom ljudskom srcu. Sveta Stolica, nastavio je, polaže nadu u aktivnosti Ujedinjenih naroda od samog početka.

Summit o budućnosti, rekao je nadbiskup Gallagher, predstavlja stvarnu priliku za reformu UN-a, osobito ako se poduzima u duhu istinskog multilateralizma. To, rekao je, poziva na potragu za konsenzusom, kako bi se izbjeglo preuzimanje vlasti od strane samo nekoliko zemalja i kako bi se spriječilo kulturno nametanje.

Ujedinjeni kao jedna ljudska obitelj, zaključio je nadbiskup, odlučimo prigriliti nadu, jer nada su vrata koja se otvaraju u budućnost.

Odabrao: *dr. sc. Ivan Čelić*

Izvor: <https://ika.hkm.hr/novosti/nadbiskup-gallagher-u-un-u-zdravstvena-skrb-ne-smije-biti-luksuz/>

Trideseta obljetnica Podružnice HKLD-a u Splitu: stručno i duhovno obogaćivanje uz upoznavanje zavičajnih ljepota

Obljetnice, posebno "okrugle", uvijek su izvrsna prigoda za razmišljanje o početcima, prošlim događajima i ljudima koji su u njima sudjelovali, o tome što nam pripadnost nekom društvu i organizaciji znači, ali i prilika za promišljanje o budućnosti. Mi članovi Podružnice HKLD-a u Splitu imali smo gotovo cijelu 2023. godinu za "osvrtnje" na naših 30 godina postojanja i kontinuiranog rada. Službeni rođendan naše Podružnice je 17. ožujka 1993. godine, kada je u prostorijama Centralnog bogoslovnog sjemeništa u Splitu održana Osnivačka skupština i izabrano prvo vodstvo Podružnice na čelu s prvim predsjednikom, **dr. Antom Marovićem**.

Svečani, 30. rođendan proslavili smo sredinom svibnja ove godine trodnevnim aktivnostima u kojima su sudjelovali naših članovi i brojni gosti: tradicionalnim hodočašćem sv. Leopoldu Bogdanu Mandiću u Zakučac kraj Omiša, sudjelovanjem na Simpoziju o teološkim i medicinskim izazovima promjene spola, koji je održan na splitskom KBF-u te hodočašćem u Svetište Majke Božje Lurdske u Vepricu kraj Makarske.

U prezentaciji koju sam tom prilikom održao pokušao sam sažeti neke od glavnih oblika redovitih aktivnosti po kojima je naša Podružnica poznata. Prisjetili smo se prvih dana i godina, svih naših predsjednika i duhovnika kao i najupečatljivijih događanja uz prateće anegdote. U pripremi prezentacije ključni izvor podataka predstavljala je monografija naslovljena „U gospodina se uzdaj i čini dobro“ koju je uredio naš dugogodišnji duhovnik **don Ante Mateljan**, koja je izdana u prilici proslave 25. obljetnice HKLD-a u Splitu. Don Ante je dopustio da se tekstualni i slikovni prilozi iz monografije koriste i za ovaj prilog našem Glasniku. Format i materijale iz monografije nadopunio sam podatcima o aktivnostima u zadnjih pet godina i onda ih zbirno prikazao.

Okosnicu aktivnosti Podružnice čine stručne i duhovne djelatnosti koje se upotpunjuju i oblikuju raznim vidovima suradnje, ne samo

sa susjednim podružnicama nego i srodnim profesionalnim i vjerskim udrugama i društvima u gradu Splitu.

Djelovanje je osmišljeno kroz brojne aktivnosti: predavanja, tribine, simpozije, duhovne obnove, obiteljska druženja, hodočašća, predstavljanje knjiga, okrugle stolove i društvene aktivnosti, kao što su priopćenja, sudjelovanje u manifestacijama za Dan života, u Hodu za život, na Dan bolesnika i slično.

Naš dugogodišnji član, kolega **dr. Marko Jukić** je u monografiji sistematski prikazao aktivnosti iz naših prvih 25 godina podijelivši ih u dvije velike skupine. U skupini stručnih/obrazovnih aktivnosti naveo je 161 događanje, a u skupini duhovnih i raznih organizacijskih aktivnosti "brojčanik" se zaustavio na broju 206.

Stručna medicinska predavanja uključivala su teme iz doista raznolikih područja, od prehrane novorođenčadi i dojenčadi te planiranja obitelji do eksplantacije i transplantacije organa, nasilnog prekida trudnoće, kloniranja, problema vezanih uz bolesti ovisnosti kao i skrbi za neizlječive bolesnike. Brojna predavanja kroz godine bila su fokusirana na izazove u komunikaciji s bolesnikom i među zdravstvenim djelatnicima, restrikcijama u zdravstvu, ali nisu izostala ni predavanja o specifičnim medicinskim postupcima i temama, kao što su: infekcije organa mokraćnog sustava u djece, interferon i multipla skleroza, sustav transporta životno ugrožene novorođenčadi, sindrom zlostavljanog djeteta, praćenje neurorizične djece, varikozni sindrom, bronhoskopija, katarakta, liječenje tegoba koljena, mogućnosti post-traumatskog oporavka mozga, infarkt miokarda, AIDS, neoplazme prostate, karcinom dojke, glomerularne bolesti, izazovi potpomognute oplodnje, atrijska fibrilacija, radiološke metode u trudnoći, HPV, "screening" bubrega kod djece, liječenje hemangioma propranololom, upotreba opioida u liječenju boli, multipla skleroza kod žena, aneurizme abdominalne aorte, akutni abdomen kod djece, gingivitis i parodontitis,

demencija, najčešći tumori u dječjoj dobi, intervencijska radiologija kod hitnih vaskularnih stanja, opstruktivna apneja u snu, hiperbarična terapija i brojne druge teme.

Posljednjih godina nastojali smo teme vezane za zdrave životne navike u smislu prevencije bolesti prikazati sa znanstveno-stručnog i teološko-pastoralnog gledišta zajedničkim angažmanom stručnjaka iz medicinske i teološke struke na istu temu. Tako smo govorili o vinu, kruhu i o majčinom mlijeku. Na isti način obrađene su osobitosti urgentnih stanja u medicini i u bolničkom pastoralu.

U 30 godina postojanja splitske podružnice ukupno je održano 71 stručno-medicinsko predavanje.

U drugoj skupini aktivnosti pobrojana su predavanja i prezentacije religijskog, duhovnog i društvenog značaja u kojima su članovi Podružnice često surađivali s drugim stručnim i vjerskim institucijama, udrugama i pojedincima. Posebno su bila važna, brojna, ali i iznimno korisna predavanja etičko-moralne tematike. Njima su pribrojena i predavanja koja su se ticala aktualnosti života mjesne i opće Crkve kao i predstavljanje značajnih crkvenih dokumenata, ali i teme koje se odnose na problematiku nerazrješivosti sakramentalne ženidbe ili bolničkog dušobrižništva. Teme javnih tribina i okruglih stolova uključivali su polemike o cijepljenju, rasprave o zakonskim propisima o palijativnoj skrbi te o Domovinskom ratu. Brojni drugi naslovi uključivali su teme kao što su Crkva pred društvom, liječenje srcem, ugovori između Svete Stolice i Republike Hrvatske, kako obznaniti istinu neizlječivom bolesniku, Isus – učitelj u komunikaciji, liječnik pred Kristom u bolesniku, život – dar duha.

U 30 godina splitske podružnice uspjeli smo pobrojati 72 događanja religijskog, duhovnog i društvenog značenja.

U suorganizaciji Podružnice HKLD-a u Splitu održano je šest simpozija koji su bili jako dobro posjećeni, a teme su bile vezane za status ljudskog embrija, vjeru i zdravlje, pastoral zdravstva, simboliku križnog puta sa medicinskog i teološkog gledišta, priziv savjesti i problematiku promjene spola.

Naši članovi aktivno su sudjelovali u organizaciji i provođenju studijskih dana na temu skrbi za starije i nemoćne, zatim zdravstvene skrbi male djece, kao i specifičnosti skrbi djece s poteškoćama u razvoju. Ovo je uključivalo i aktivnosti naših članova u udrugama s kojima su povezani i vlastitom liječničkom strukom, odnosno specijalizacijom. To se odnosi na udruge onkoloških bolesnika, Udrugu bolesnika od multiple skleroze, Udrugu dijabetičara, Udrugu transplantiranih osoba, Udrugu roditelja djece s Downovim sindromom. Članovi tih udruga bili su gosti na našim predavanjima ili smo zajedno organizirali neka od predavanja, savjetovanja ili okruglih stolova, u kojima su znali i bolesnici pred liječnicima iznositi svoja iskustva.

Kada se govori o suradnji s drugim društvima, na prvo mjesto valja staviti splitsku podružnicu Hrvatskog katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara (HKDMST) s čijim članovima suradnju održavamo niz godina, osobito kroz neke od zajedničkih duhovnih obnova te posebno hodočasteći zajedno sv. Leopoldu u njegovo svetište u Zakuću kraj Omiša. Članovi i članice HKDMST-a su također uvijek dobrodošli na naša predavanja i izlete.

Imali smo u Podružnici i brojna predstavljanja knjiga te nekoliko stručnih skupova koji nisu bili uključeni u gore navedene kategorije.

U tablici koja je napravljena po predlošku iz monografije pobrojane su navedene aktivnosti:

Aktivnosti	Broj
Stručna medicinska predavanja	71
Predavanja/prezentacije religijskog, duhovnog i društvenog značenja	72
Simpoziji	6
Okrugli stolovi	12
Predstavljanje knjiga	10
Stručni skupovi	2
Izložba slika	1
Ukupno	174

Naš dugogodišnji duhovnik **don Ante Mateljan** je u monografiji napisao poglavlje o duhovnoj djelatnosti Podružnice HKLD-a u Splitu u kojoj je naglasio da „duhovna aktivnost društva uvijek ima isto temeljno usmjerenje: izgradnju

vjerničkog, crkvenog katoličkog zajedništva članova, njihovu međusobnu solidarnost te poticanje na profesionalno djelovanje u skladu sa svojim vjerničkim uvjerenjima i opredjeljenjima". Duhovnu djelatnost HKLD-a u Splitu prikazao je kroz pet tematskih cjelina, koje, međusobno se nadopunjujući, doprinose duhovnoj izgradnji ne samo članova Društva, nego i članova njihovih obitelji. Tematske cjeline uključuju: (gore spomenuta) teološka predavanja, liturgijska slavlja, duhovne obnove, hodočašća i obiteljske dane.

Prigodom blagdana sv. Luke evanđelista, zaštitnika liječnika i medicinskog osoblja, kao i za Dan bolesnika koji se slavi na blagdan Gospe Lurdske, naša Podružnica redovito organizira liturgijska slavlja unutar samog Kliničkog bolničkog centra, u kapelama sv. Josipa na Firulama i Gospe Lurdske na Križinama, zajedno s bolničkim osobljem i bolesnicima. U više navrata blagdan sv. Luke proslavili smo i na župama u Splitu i okolici, posebno onima koje sv. Luku slave kao svoga nebeskoga zaštitnika.

Članovi Podružnice redovito se pridružuju euharistijskom slavlju za sve zdravstvene djelatnike, što se održava u svetištu Gospe od Zdravlja na uskršni ponedjeljak. Tom prigodom svetu misu već godinama najčešće predvodi duhovnik HKLD-a, dok Zbor splitskih liječnika pjevača predvodi pjevanje te poslije mise održi koncert duhovne glazbe.

Članovi naše Podružnice inicirali su liturgijsko slavlje i druženje članova vjerničkih udruga, pokreta i molitvenih zajednica Splitsko-makarske nadbiskupije, koje se odvijalo sve do pandemije COVID-19 na Duhovski ponedjeljak, odnosno blagdan Marije, Majke Crkve.

Pandemija je samo nakratko bila prekinula i naše duhovne obnove koje se od 1997. godine redovito održavaju dva puta godišnje, u Došašću i pred kraj Korizme. Duhovne obnove su koncipirane tako da redovito započinju prigodnom meditacijom koja se nastavlja na pokorničko bogoslužje s prigodom za slavlje sakramenta pomirenja nakon čega slijedi slavlje svete mise. Naše duhovne obnove, što je mnogima dobro poznato, uvijek završavaju druženjem oko stola za okrjepu tijela za kojeg

se pobrinu članovi i članice HKLD-a, svoj prilog donesu u raznim jelima, kolačima i piću. Kad je god bilo moguće, za duhovnu obnovu se odabralo različito mjesto pa su to kroz godine bile različite župe naše nadbiskupije te veća ili manja svetišta. Često se događalo da dio ljudi po prvi put dođe u to mjesto ili svetište kada se priključi adventskoj ili korizmenoj duhovnoj obnovi. U tim prilikama duhovne obnove su poprimale značajke hodočašća makar su mjesta kao Sinj, Vepric, Solin, Prizidnica, Stomorija i druga relativno blizu Splita. Veliku zahvalnost dugujemo svim svećenicima, posebno župnicima, koji su nas svih ovih godina srdačno bratski ugostili, radosni da zajedno s nama, svojim liječnicima, mogu slaviti Gospodina.

Posebno mjesto u aktivnostima naše Podružnice zauzimaju hodočašća izvan domovine, koja su splitski članovi društava organizirali, redovito u suradnji sa splitskom agencijom Ichtis. Dva hodočašća u Rim i Vatikan sa posjetima Assisu i Loretu (1996. i 2002. godine), zatim hodočašće u Lourdes 2006. godine, Svetu zemlju 2009. godine i Fatimu 2017. godine velika su hodočašća izvan domovine prebogata lijepim iskustvima i uspomnama kojima se splitski HKLD-ovci često u svojim susretima i razgovorima navraćaju.

Potrebu i želju da u naša druženja uključimo i članove obitelji ostvarujemo kroz organizaciju tzv. Obiteljskog dana Podružnice, redovito u lipnju, nakon završetka školske godine. Obiteljski dan je zamišljen kao cjelodnevno druženje u kojemu su spojeni duhovni sadržaj (sveta misa, redovito na nekom zanimljivom mjestu ili svetištu), izlet u prirodu i zajedničko blagovanje. Vrlo često su na taj dan posebno zauzeto uključeni naši članovi koji su rodnom iz mjesta ili kraja u koji se upućujemo, a svoju radost pokažu u pripremi obilatog stola, tako da se iz naših izvještaja i fotografija o obiteljskom danu redovito širi vesela atmosfera uz profinjene arome i mirise. Park prirode Biokovo, gornji tok rijeke Cetine, Kamešnica, Blidinje, Imotska jezera i Ričice, Kupres, Krasno, srednji tok Cetine, Tkon i Škabrnja, Skradinski buk i Visovac, Buško Blato i Rama, Udbina, dolina Neretve, Kistanje s Drnišem mi Čavoglavama, Dinara, Kamešnica, Knin, Sinj i Svilaja,

Rogoznica, Radošić, Prizidnice... samo su neka od mjesta koje smo od 1998 godine, otkad se Obiteljski dan organizira, posjetili i obišli.

U svim prilikama, posebno u organizaciji i provedbi Obiteljskog dana, zauzetost i trud brojnih članova HKLD-a dovodi do toga da su nam ova druženja ispunjena radošću, pjesmom i zajedništvom, dakako također hranom i pićem. Zahvalni smo i svim svećenicima, župnicima, upraviteljima svetišta i gvardijanima samostana koji su nas uvijek radosno primali, pripovjedili nam o znamenitostima i kulturnoj baštini svoga kraja, te nas redovito iskreno i obilato počastili.

U 30 godina života naše Podružnice nabrojali smo ukupno 418 aktivnosti, prosječno gotovo 14 aktivnosti godišnje. Prosjek nam je svakako pokvarila pandemija COVID-19 kada smo, kao i sva druga društva i udruge, morali zaustaviti sve aktivnosti. Čini se da se predpandemijski intenzitet aktivnosti teško ponovno uspostavlja.

U svakom slučaju, na sve što smo radili u naših prvih 30 godina iznimno smo ponosni, sudjelujući u njima gradili smo sebe, naše obitelji, kolege, prijatelje i društvo u cjelini. Svatko je dao svoj doprinos, a za planiranje, organizaciju i provedbu bio je zadužen Upravni odbor Podružnice na čelu s pet predsjednika, od kojih su neki imali veći broj mandata. Podružnicu su, kao predsjednici, do sada vodili **dr. Anton Marović, dr. Kajo Bućan, dr. Ivo Jurić, dr. Meri Matijaca i dr. Ivica Grković**. Za plodonosnu suradnju s drugim podružnicama i društvima, kao i za čvrstu vezu sa središnjicom Društva, kao naš dugogodišnji regionalni koordinator brinula se (i brine se) naša kolegica **dr. Danijela De Micheli Vitturi**.

U proteklih 30 godina duhovnu skrb nam je pružalo pet duhovnika: **don Ivan Čubelić, don Josip Lončar, don Ante Mateljan, don Stipan Šurlin i fra Domagoj Runje**. Svakako je najdublji trag u radu Podružnice ostavio naš don Ante Mateljan koji je duhovnikom bio više od 20 godina! Ne samo da je osmislio i pokrenuo brojne aktivnosti koje su postale zaštitni znak Podružnice nego se očinskom brigom zalagao za njihovo redovito održavanje i bilježenje, riječju i slikom. Njemu dugujemo posebno veliku zahvalu!

Na kraju par riječi o budućnosti naše Podružnice iz osobne perspektive. Mislim da nam je veliku štetu napravila pandemija koja je na godinu dana bila zaustavila sve naše aktivnosti, a čini se da je i kod dijela naših članova izazvala zamor i gubitak entuzijazma. Neki od naših članova su aktivni u Podružnici od samog početka tako da je "zamor materijala" potpuno razumljiv. Ono što nas čini tjeskobnima je činjenica da nam obnova članstva mladim kolegicama i kolegama koji su zainteresirani za aktivno sudjelovanje u radu Podružnice slabo napreduje pa se broj aktivnih članova zapravo kontinuirano smanjuje. Čini se da ćemo na razini Društva i Podružnice morati razmišljati o promjenama i osvježenjima aktivnosti koje će dovesti do nužnog aktivnog uključivanja mlađih kolegica i kolega. Bez toga da njima angažman u HKLD-u učinimo korisnim i poticajnim bojim se da se smjena generacija jednostavno neće dogoditi, a zna se što slijedi kada smjena, makar postupna, izostane.

Teško je, ako ne i nemoguće, prikazati makar i u sažetoj verziji sve aktivnosti i ljude koji su obilježili Podružnicu HKLD-a u Splitu u prvih 30 godina njenog postojanja. Kronologija aktivnosti za prvih 25 godina detaljno je prikazana u spomenutoj monografiji, a aktivnosti iz nastavnih pet godina prikazane su u obliku godišnjih izvješća o radu Podružnice u prethodnim godištim našega Glasnika, koji sada redovito izlazi i dijeli se aktivnom članovima. Meni kao aktualnom predsjedniku Podružnice preostaje reći veliko hvala svakom pojedinom članu Podružnice, kako onima koji su sudjelovali u vođenju tako i onima koji su više ili manje aktivno sudjelovali u njenom radu i aktivnostima.

Ovaj kratki osvrt samo je podsjetnik da svi zajedno imamo razloga za zadovoljstvo, ponos i zahvalnost Gospodinu. Naše uporno, nesebično zalaganje i rad uz Njegov blagoslov pretvorio se u veliki broj ostvarenih događaja i (iznad svega) susreta, u kojima smo zajedno rasli u svojim krepostima.

Neka nas zagovor naše nebeske Majke prati u našim budućim inicijativama i aktivnostima!

Prof. dr. sc. Ivica Grković

predsjednik Podružnice HKLD-a u Splitu

Mladomisniku Anti Škugoru

Poletila golubica
put modrih visina
da isprosi za nas milost
kod Božjega Sina.
Da u miru proslavimo
za nas blagdan pravi
uz zagovor svetog Roka
ča se danas slavi.
Proslavimo mladu misu,
Ante danas slavi,
ča se jednom u sto godin'
tu u selu javi.
Da nam bude svim' za uzor,
uvik srca čista,
da u vjeri virno služi
Spasitelja Krista.
I da uvik sritan bude,
ljubav Krista da ga vodi,
uz molitvu i poniznost,
od svih zala oslobodi.
Zato, Ante ti nastavi
Božjim putem dalje
i vodi se blagoslovom
ča ti ga Bog šalje.
Da se uvik sitiš, Ante,
današnjega dana
i na ponos uvik budeš
svoje obitelji i svojih Šepurinjana.

Miro Vlahov

Prvić Šepurine, 16. kolovoza 2021.

Ružica Pavić-Kevrić, dr. med., univ. mag. med.
vojna liječnica i zamjenica zapovjednika Vojnog zdravstvenog središta
Zapovjedništva za potporu Oružanih snaga Republike Hrvatske

Brigadirka Pavić-Kevrić u Zapovjedništvu NATO operacije potpore miru KFOR, Kosovo

Ružica Pavić-Kevrić, dr. med., univ. mag. med., vojna liječnica i zamjenica zapovjednika Vojnog zdravstvenog središta Zapovjedništva za potporu Oružanih snaga Republike Hrvatske članica je Podružnice Hrvatskog katoličkog liječničkog društva (HKLD) „Branimir Richter“ u Zagrebu, uz koje je od samih početaka, iz doba djelovanja Društva u Palmotićevoj, gdje je pratila i sudjelovala u aktivnostima Društva još od njenih studentskih dana.

U sklopu 40. Hrvatskog kontingenta KFOR-a otputovala je 21. studenoga 2023. u NATO operaciju potpore miru na Kosovo na vrijeme od šest mjeseci. Tim povodom razgovarali smo s njom o njejoj službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske, sudjelovanju u međunarodnim misijama, ali i budućnosti HKLD-a.

R.Č. Uvažena kolegice, ovo nije Vaše prvo sudjelovanje u međunarodnim vojnim misijama. Kako je započela Vaša vojna karijera i kako Vas je dovela do mirovne misije na Kosovu.

R.P.K. Moja vojnička karijera započela je u ratno doba, kada je našoj vojsci osim borbenog osoblja itekako trebalo i raznoliko drugo potporno osoblje. Tako sam i ja kao mlada liječnica pristupila Oružanim snagama Republike Hrvatske, odnosno postala sam liječnicom u ambulanti Hrvatskog ratnog zrakoplovstva.

Nakon završetka Domovinskog rata započelo je sudjelovanje Hrvatske vojske u međunarodnim mirovnim misijama te se ukazala potreba da se našim vojnicima pridruži i medicinsko osoblje, u početku uglavnom kao potpora našim snagama, a kasnije se javila potreba za uključivanjem naših liječnika i na drugim zadaćama vezanim za sveukupnu zdravstvenu potporu i našim, ali i savezničkim snagama. Tako sam se i ja našla u prilici služiti Domovini i u međunarodnim okolnostima.

Ovo je moje treće sudjelovanje u NATO-ovim operacijama potpore miru. Moja prva međunarodna operacija potpore miru u svojstvu liječnice bila je NATO ISAF operacija na sjeveru Afganistana 2011./2012. godine, u trajanju od šest mjeseci, kada sam obnašala dužnost mentorice za zdravstvo afganistanskom kolegi u garnizonskoj klinici 209. korpusa Afganistanske narodne vojske.

Tijekom 2020./2021. godine bila sam na čelu Odjela za združenu zdravstvenu potporu u Stožeru Zapovjedništva misije KFOR-a i savjetnica za zdravstvo zapovjednika misije (tada talijanskog general-bojnika Franca Federiccija). Nadzor nad pandemijom COVID-19 u zapovjedništvu ove NATO-ove operacije i na svim lokacijama razmještaja vojnika 28 zemalja članica na teritoriju Republike Kosovo bio je vrlo zahtijevan i odgovoran, posebno ako se sjetimo da sve do ožujka/travnja 2021. gotovo ni jedna zemlja članica NATO-a nije stavila profesionalne vojnike na listu prioriteta za cijepljenje. Ova je pozicija obuhvaćala i nadzor kvalitete usluge terenske vojne bolnice NATO razine *Role 2B*, RT-PCR laboratorija i ugovornih civilnih bolnica viših razina zdravstvene potpore, kao što su *Role 3* bolnica *Spitali Amerikan* u Prištini i *Role 4* bolnica *Acibadem Sistina* u Skopju kao ustanova najvišeg ranga te nadzor nad provedbom medicinske evakuacije u području operacije, kao i repatrijacije iz područja operacije prema matičnim zemljama.

Sada sam načelnica Odjela za združenu zdravstvenu potporu u Stožeru Zapovjedništva

misije i savjetnica za zdravstvo zapovjednika misije KFOR-a, inače turskog general-bojnika Özkana Ulutaşa.

Jeste li znali?

Organizacija Sjevernoatlantskog ugovora, naziva se još i **Sjevernoatlantski savez (NATO)** od engl. *North Atlantic Treaty Organisation* uključuje i sustav zdravstvene skrbi organiziran po razinama sposobnosti. Četiri su razine takve skrbi koje se u NATO terminologiji klasificiraju od *Role 1* do *Role 4* razine.

Role 1 je osnovna razina zdravstvene potpore. *Role 2* je druga razina, koja uključuje i sposobnost inicijalnog kirurškog zbrinjavanja, a *Role 3* je već ozbiljna bolnica koja uključuje i druge odjele i sposobnosti, ne samo kirurško zbrinjavanje. *Role 4* je najviša razina zdravstvene potpore, koja uključuje definitivno zbrinjavanje ranjenih, ozlijeđenih i oboljelih vojnika, sve do rehabilitacije.

R.Č. Čuli smo i da ste za prethodni angažman bili nagrađeni, ne samo u nacionalnim okvirima?

R.P.K. Predanost poslu, briga o čovjeku i profesionalnost u organizaciji i nadzoru nad provedbom združene zdravstvene potpore NATO operacije KFOR prepoznati su od zapovjednika same operacije, ali i pojedinačnih NATO zemalja, Slovenije i Italije te Oružanih snaga Republike Hrvatske i MORH-a te sam višestruko pohvaljena i nagrađena.

R.Č. Recite nam nešto o sebi: gdje je započeo Vaš životni put i kako ste proveli djetinjstvo i mladost?

R.P.K. Djetinjstvo, lijepo i bezbrižno, provela sam u Gorjanima, krasnome selu u Đakovštini.

General Federicci uručuje medalju brigadirki Pavić-Kevrić, svibanj 2021.

Dr. Pavić-Kevrić u svom uredu, u pozadini oznaka odjela kojemu je na čelu (JMED – Joint Medical)

Imala sam starijeg brata, a u susjedstvu je bilo više djece, pa igre i veselja nije nedostajalo. Krenuvši u školu ubrzo sam se uključila i u brojne izvannastavne aktivnosti, kako u mjesnoj školi, tako i u tada jakom seoskom KUD-u „Gorjanac“. Sva je moja rodbina, a posebice otac i stric te njihove dvije sestre, moje tete s obiteljima, bila vrlo aktivna u njegovanju tradicije našega kraja, kako kroz pjesmu, svirku i folklorni izričaj, tako i doprinoseći u očuvanju drugih oblika kulturne baštine. Moje rodno selo Gorjani ponosi se običajem „Ljelja“, koji se godišnje upriličuje o Duhovima, pri čemu djevojke, odjevene kao „kraljice“ i „kraljevi“, obilaze selo i izvode ritual sastavljen od osobitih pjesama i plesa sa sabljama, koji je 1966. godine upisan u popis hrvatske kulturne baštine. Običaj je 2007. prepoznat kao nematerijalna baština te 2009. godine uvršten i na UNESCO-ov popis nematerijalne svjetske baštine. Srednju školu pohađala sam u Đakovu, opet sudjelujući u brojnim aktivnostima, a s tamburašima i folklorasima sudjelovala sam na brojnim manifestacijama u zemlji i inozemstvu.

Došavši u Zagreb, uz studij sam kratko plesala u folklornom ansamblu „Pavao Markovac“, a potom do kraja studija pjevala u mješovitom pjevačkom zboru „Joža Vlahović“ pod ravnanjem maestra Emila Cossetta. Sve su mi ove aktivnosti prčinjale veliko zadovoljstvo, a kroz njih sam proputovala brojne zemlje i gradove i susrela se s različitim kulturama.

R.Č. Kako je započela Vaša profesionalna medicinska karijera?

R.P.K. Prije pristupanja Oružanim snagama RH, kao i svi liječnici u ono vrijeme odradila sam pripravnički staž u zagrebačkoj bolnici Sestara milosrdnica i položila državni stručni ispit. Tada postajem djelatnom vojnom osobom, časnicom i vojnom liječnicom, radeći na različitim lokacijama i različitim dužnostima. Godinu dana sam provela kao gostujući liječnik pri zdravstvenoj službi vojske Savezne Republike Njemačke usavršavajući se u području interne medicine.

S vremenom sam iz kurativnog dijela, potrebom službe, premještena u administrativno-upravne zadaće i odgovornosti našeg vojnog zdravstva, a što je s vremenom uključivalo i sve veći i odgovorniji angažman, sve do aktualne dužnosti zamjenice zapovjednika u Vojnome zdravstvenom središtu. To je također vodilo većem i ozbiljnijem, ali časnom angažmanu u savezničkim okvirima.

R.Č. Kada ste osnovali obitelj?

R.P.K. Moj suprug i ja upoznali smo se dolaskom na studij u Zagreb, s vremenom se zbližili i odlučili zasnovati obitelj. Došlo je doba kada je trebalo braniti Domovinu i moj tada budući suprug postaje vojnikom, a mi se odlučujemo vjenčati. Uz neizvjesne trenutke putovanja u to ratno doba i dolaska moje rodbine iz Slavonije, svečanost je dogovorena i vjenčali smo se u rujnu 1992. u Zadru. Tako je Ružicu i Šimu, u crkvi svetoga Šime, vjenčao don Šime.

Sljedeće se godine rodio naš stariji sin Luka, a u kolovozu 1995. i mlađi sin Tvrtko. Obzirom da smo oboje vojnici, to je značilo i brojne obveze i izbivanja izvan doma pa nam nije uvijek bilo lako. No, uz međusobno razumijevanje i podršku, a i naši su bližnji znali priskočiti, prebrodili smo to vrijeme, a djeca su, Bogu hvala, stasala u odrasle i samostalne ljude. Tijekom naših profesionalnih karijera i naša djeca su više puta selila pa su tako osim rodnog Zagreba imala prilike iskusiti čari života u Puli, ali i u Njemačkoj.

Obitelj je doista važna, ona je utočište u životnim nedaćama, ali i izvor radosti te bi bez obiteljske podrške život bio s puno manje ljepote.

R.Č. Osim što je zasigurno bilo zahtjevno pomiriti dvije uloge, liječničku i časničku, vjerujem da je bilo i zanimljivo?

R.P.K. Svakako je bilo izazovno, ali i zanimljivo. Trebalo je prebroditi ratno i poratno vrijeme daleko od bližnjih, koji bi priskočili u svakodnevnim obvezama i životnim poteškoćama, čestoj razdvojenosti. Djeci to nije uvijek bilo razumljivo.

Na drugoj strani, to je vrijeme bilo i izazovno. Pratiti tu mladost koja je stasala u ljude, promatrati i lijepe i tužne trenutke vojničkog života u doba rata, bilo je nešto ljudski jako vrijedno te vjerujem da smo svi koji smo u tome sudjelovali jako ponosni na to vrijeme.

S vremenom dolaze mirnodopske aktivnosti koje opet nose svoje izazove. Brojne su aktivnosti u međunarodnom okružju također obogatile moje životno i profesionalno iskustvo. Kao vojnik pohađala sam i vojne škole, između ostalog, zajedno s drugim časnicima i jednogodišnju Intergransku Zapovjedno stožernu školu na Hrvatskom vojnom učilištu, a i brojna i raznolika stručna usavršavanja kod kuće i u inozemstvu.

Uvijek sam bila spremna naučiti nešto novo, nešto više pa sam tako na zagrebačkom Medicinskom fakultetu završila i poslijediplomski studij medicine rada i športa, a sada sam polaznica poslijediplomskog doktorskog studija iz sociologije na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu.

R.Č. Kako se opušate u slobodno vrijeme?

R.P.K. USport sam oduvijek voljela i prakticirala, a sada redovito trčim. Druga je moja radost uvijek bila glazba, kojoj ni danas ne mogu odoljeti.

R.Č. U prošlom sazivu bili ste član Suda časti HKLD-a, a od 2022. godine član Nadzornog odbora HKLD-a. Kako kao aktivni član Društva vidite budućnost HKLD-a i što bi po Vama trebalo učiniti da Društvo bude aktivnije i učinkovitije?

R.P.K. Da, bila sam članicom Suda časti Hrvatskog katoličkog liječničkog društva. Biti članom Nadzornog odbora, koliko je časno, toliko je i obveza, prvenstveno moralna te se i u toj dužnosti nadam dati svoj skromni doprinos radu HKLD-a. A što se tiče budućnosti našeg Društva, ni najmanje ne dvojim u nju. HKLD ima svoje

mjesto pod suncem! Brojne aktivnosti, stručne i duhovne prirode imaju odjeka, ne samo među članstvom. Naši časni utemeljitelji, naši učitelji, posijali su dobro sjeme i na nama je da ga dalje njeđujemo, kako bi uvijek davalo ploda.

A da bi Društvo bilo aktivnije i učinkovitije, čemu uvijek stremimo, nužno je da se što više naših članova uključi u redovne aktivnosti Društva. Svaka, i najmanja potpora je vrijedna i korisna, koliko god nam se osobno ona činila mala. Svaki dolazak na predavanja ili duhovne prigode je dobrodošao, svako pripremljeno predavanje je dobrodošlo, svaki naš primjer, svaka naša riječ i svako naše djelo su posebno korisni i potrebni. Osobito je potrebno i važno svako naše svjedočenje vrijednosti koje Društvo promovira. Ništa nas u očima drugih ne legitimira bolje od našeg svakodnevnog života i odnosa prema bolesnicima i suradnicima, pa i kada se u pojedinim stvarima ne slađemo. Djela su uvijek jača od riječi, iako nije uvijek lako djelovati. Potrebna je i određena žrtva, bez da se prikazujemo i smatramo žrtvom.

R.Č. Kako vidite ulogu mirovnih misija u sklopu današnje aktualne situacije u svijetu?

R.P.K. Kako velite u pitanju, sam pojam „mirovnih misija“ već zvuči kao nešto pozitivno. Vjerujem da one to i jesu, čime i Oružane snage Republike Hrvatske, a time i sama Republika Hrvatska, daju svoj prilog međunarodnoj zajednici. Mir je nedvojbeno nemjerljiva vrijednost te moje sudjelovanje u misiji koja služi miru, taj

moj mali doprinos, nešto je vrijedno i pričinja mi zadovoljstvo.

R.Č. Za prethodnog boravka zatekli ste se na Kosovu u vrlo „izazovno“ vrijeme, očekujete li i ovaj put sličnu situaciju?

R.P.K. U ovoj rotaciji ne očekujem veće poteškoće od COVID-a kod profesionalnih vojnika u multinacionalnom okruženju, ali usložnjena svjetska sigurnosna situacija i nedavni nemiri iziskuju stalnu i visoku profesionalnu spremnost. Oodjel kojem sam na čelu, osim nas dvoje Hrvata, i ovaj put ima pripadnike američke, njemačke i austrijske vojske. Multinacionalnost i multikulturalnost u operacijama potpore miru ujedno su i prilika za upoznavanje s drugim kulturama i običajima, ali i za dostojno predstavljanje svojih nacionalnih i tradicijskih vrijednosti. U svakom slučaju, i ovdje se treba pokazati i dokazati djelom. Hrvatski vojnik, bez obzira na čin i dužnost, bit će prepoznat samo po onome što i kako radi te može li se u njega imati pouzdanja ili ne.

Vrijeme ovogodišnjeg Došašća daleko od obitelji te proslava Božića s pripadnicima 40. HRVCON KFOR-a na Kosovu biti će obavezno i izričaj povezanosti s korijenima, na kojima se crpi snaga za postojanost u vjeri te darivanjem male hrvatske zajednice, okupljene oko svoga župnika don Mate Palića, u župi sv. Nikole u Janjevu. Ovim putem svim članovima HKLD-a želim radostan i blagoslovljen Božić te zdravu, sretnu i uspješnu novu 2024. godinu.

Ružica Pavić-Kevrić, suprug Šime te sinovi Luka i Tvrtko, Božić 2022. u katedrali sv. Stošije u Zadru

50. Đakovački vezovi 2016.: Ružica u gorjanskoj narodnoj nošnji

Razgovor vodio:
Rok Čivljak

Nacionalno hodočašće HKLD-a u Svetu zemlju

Šezdesetak članova Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva i njihovih članova obitelji hodočastili su 3. – 10. rujna 2023. u Svetu zemlju, predvođeni duhovnim asistentom HKLD-a **prof. dr. don Ivanom Bodrožićem** i predsjednikom Društva izv. **prof. dr. Rokom Čivljakom**.

Hodočašće je započelo na sjeveru Izraela, u Nazaretu, gradu u kojemu je „sve počelo“, kada je anđeo navijestio Mariji da će začeti Sina Božjega. Hodočasnici su najprije obišli *Marijin izvor* i *Baziliku Navještenja* u kojima se čuva uspomena na ovaj događaj, a prvu hodočasničku misu slavili su u *crkvi sv. Josipa*, gdje su molili za sve članove Društva i njihove obitelji, a osobito preminule duhovnike i članove HKLD-a.

U nastavku su posjetili uobičajena hodočasnička mjesta: *Galilejsko jezero*, *Goru Blaženstava*, *Tabghu*, *Crkvu umnažanja*, baziliku Preobraženja Gospodinova na gori Tabor, kao i *Kanu Galilejsku*. Među hodočascima je bilo i sedam bračnih parova koji su u Kani obnovili svoje bračne zavjete te svečanim činom uz blagoslov don Ivana ponovo razmijenili svoje vjenčano prstenje. Hodočasnici su nakon večere u hotelu priredili parovima „svadbu“ – malu zabavu sa svadbenom tortom što je bila prilika za druženje i međusobno bolje upoznavanje.

Tijekom palestinskog dijela hodočašća HKLD-ovci su posjetili Betlehem, *Baziliku Isusova rođenja*, kao i crkvu *Gloria in Excelsis* u Siyar al-Ghanimu, u poljima u kojima se anđeo objavio pastirima viješću da se u gradu Davidovu rodio Spasitelj Svijeta. Toga dana misu su slavili u

kripti *Bazilike Isusova rođenja*, u jednoj od špilja, tik uz mjesto Isusova rođenja, a odmah pokraj *špilje sv. Jeronima*, u kojoj je prema predaji živio sveti Jeronim, autor Vulgate (prijevoda Biblije na latinski jezik).

Potom su u susjedstvu posjetili Špilju Bogorodičina mlijeka, poznatu još i kao Mliječna špilja, u kojoj se prema predaji zaustavila Djevica Marija kako bi se odmorila i nadojila Isusa. Pri tome je kapljica mlijeka kapnula na pećinu od čega je ona postala potpuno bijela. U toj se špilji nalaze različite figure, slike i oltari koji prikazuju Majku Božju s djetetom Isusom, gdje dolaze moliti žene iz raznih krajeva svijeta kako bi izmolile svoje dijete.

Vrhunac hodočašća HKLD-a u Svetu zemlju bio je posjet Jeruzalemu – Maslinskoj gori, Getsemanskom vrtu, ulici Via dolorosa, Bazilici Svetog groba i Golgoti – mjestima Isusove muke, smrti i uskrsnuća. Toga dana prof. Bodrožić služio je svetu misu u kapeli udaljenoj svega nekoliko metara od mjesta s kojih je Isus Krist uzašao u vječnu slavu zbog čega je ovo bio posebno dirljiv i emotivan duhovni događaj.

Uslijedio je obilazak *Dvorane posljednje večere, groba kralja Davida i Zida plača*, kao i fotografiranje uz *spomenik sv. Nikoli Taveliću*, šibenskom hodočasniku i mučeniku ubijenom u Jeruzalemu te prvom hrvatskom kanoniziranom svetcu. Toga dana hodočasnici su slavili misu u kapeli franjevačkoga samostana koja se nalazi tik uz Dvoranu posljednje večere.

Najnaporniji dan hodočašća bio je onaj kada su se HKLD-ovci uputili u Judejsku pustinju, iz Jeruzalema preko Betanije do Jerihona i Mrtvog mora. U Betaniji su posjetili svetište podignuto na ostacima antičkog grada i mjesta gdje se nalazila kuća u kojoj su živjeli Isusovi bliski prijatelji: Marta, Marija i Lazar. U blizini je i grob iz kojega je Isus uskrisio svoga prijatelja Lazara nakon četiri dana od njegove smrti. U Jerihonu, najstarijem gradu na svijetu u kojemu se u kontinuitetu živi od njegova utemeljenja 8350.–7350. prije Krista, razmatrali su događaj Isusova 40-dnevnog povlačenja na osamu i post u pustinji kao i njegovo iskušenje.

U Jerihonu je don Ivan predvodio misno slavlje u Crkvi Dobroga Pastira, a prolazeći palestinskom pustinjom, hodočasnici su posebno razmatrali prisporobu o milosrdnom Samarijancu (Lk 10, 30-37) te značenje ovog odlomka Evanđelja u definiranju temeljnih odrednica liječničkog poziva u kojemu je, uz profesionalnost i znanstvenu utemeljenost svih postupaka koji se primjenjuju kod bolesnika, važno pokazati i milosrđe/suosjećanje prema svim ljudima koji su potrebiti naše zdravstvene skrbi. Toga dana hodočasnici su obnovili svoje krsne zavjete na rijeci Jordan, na mjestu gdje je kršten i naš Gospodin Isus Krist.

Završno misno slavlje u Svetoj zemlji članovi HKLD-a slavili su u *crkvi sv. Jakova*, Beit Hanina, novijoj jeruzalemskoj crkvi i župi, u kojoj se okuplja nova generacija kršćana u Jeruzalemu. Iako je kršćana u Svetoj zemlji iz godine u godinu sve manje, ova živa zajednica svjedoči opstanak kršćana na ovim prostorima, za što su i hodočasnici posebno molili.

reljef s prikazom Gospe Sinjske/Ramske, a u Jeruzalemu na Maslinskoj gori ploču s natpisom molitve Očenaša na hrvatskom jeziku. Također smo u Getsemanskom vrtu naišli na ploču s natpisom koja sve hodočasnike podsjeća na činjenicu da su Hrvati iz Sarajeva – braća Pavao, Antun i Jakov – godine 1681. otkupili Getsemanski vrt i darovali ga na korištenje i čuvanje franjevcima te tako sačuvali sjećanje na ovo sveto mjesto.

Uz nedavno podignuti spomenik sv. Nikoli Taveliću u franjevačkom samostanu u Jeruzalemu, lijepo je bilo osvjedočiti se tijekom hodočašća i o hrvatskim tragovima u Svetoj zemlji. Tako smo u Nazaretu u Bazilici Navještenja naišli na mozaik koji prikazuje Majku Božju Bistričku,

uz odlomak Svetoga pisma koji mu se osobito sviđa, kao trajnu uspomenu na ovo lijepo zajedničko hodočašće članova HKLD-a sa svojim duhovnikom u Svetu zemlju.

Ovo iskustvo HKLD-ovaca potvrdilo je nezamjenjivu vrijednost hodočašćenja u duhovnoj obnovi i formaciji vjernika. Ne manje vrijednu ulogu imaju hodočašća i u međusobnom upoznavanju i zbližavanju članova HKLD-a, što su i ovoga puta prepoznali brojni članovi iz naših podružnica u Puli, Rijeci, Dubrovniku, Zagrebu, Požegi, Daruvaru, Đakovu, Osijeku i Slavonskom Brodu te nam se pridružili na ovom nezaboravnom hodočašću. Nadamo se da će ih uskoro biti još...

Rok Čivljak

Uz svjedočenje zajedništva i bratstva te jedinstva Crkve tijekom ovoga hodočašća, članovi HKLD-a bili su posebno oduševljeni duhovnim vodstvom don Ivana Bodrožića koji im je tijekom veoma intenzivnih tjedan dana podario ne samo duhovnu obnovu i teološku izobrazbu nego i na veoma specifičan način, na svakom lokalitetu koji su posjetili, dočarao povijesni, kulturni i politički kontekst svih povijesnih događanja vezanih uz mjesto i vrijeme rađanja kršćanstva. Stoga su mu hodočasnici zadnjeg dana hodočašća u skromnoj oproštajnoj zabavi darovali primjerak Jeruzalemske Biblije ukoričene u drvene korice od maslinovog drva, a svaki hodočasnik osobno se potpisao na jednoj stranici po svojoj želji,

Pakrac: Dan sjećanja na dr. Ivana Šreter

Povodom Nacionalnog dana mirotvorstva koji je Hrvatski sabor proglasio 2018. godine, gradovi Lipik i Pakrac organizirali su obilježavanje 32. obljetnice nestanka dr. Ivana Šretera, ravnatelja lipičke bolnice i tadašnjeg predsjednika regionalnog Kriznog štaba za zapadnu Slavoniju.

Dr. Ivan Šreter bio je mučenik za slobodu samostalne i neovisne Republike Hrvatske, osoba koja je promicala mir, zajedništvo, suživot i toleranciju, ali druga strana nije imala sluha za njegove riječi. Još uvijek ne znamo gdje su njegovi zemni ostaci nestali nakon otmice, zlostavljanja i mučenja.

Dr. Šreter sudjelovao je i na osnivanju Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva 16. veljače 1991. u Zagrebu postavši članom HKLD-a. Od malih nogu ministrirao je u svojoj župi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Pakracu te je bio jedan od inicijatora pokretanja župnog lista „Zov Kalvarije“.

Uz vjeru da njegova ideja živi i danas, dr. Šretera ne možemo i nećemo zaboraviti. Dok je narod Pakraca 30. svibnja 1991. uzvikivao: „Ovo je Hrvatska, ovo je Hrvatska!“ dr. Šreter je uzvratilo: „Bila, jest i ostaje!“.

Dr. sc. Ivan Čelić

Koprivnica: XVI. likovna kolonija HKLD-a

Članovi Podružnice HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu uz domaćinstvo Podružnice HKLD-a u Koprivnici, 16. rujna 2023. godine organizirali su XVI. likovnu koloniju HKLD-a u koprivničkom kraju: Koprivnici, Cvetkovcu, Hlebinama i Ludbregu. Izrada umjetničkih djela održana je na idiličnom OPG-u obitelji Mađarić u Cvetkovcu.

Umjetnici i članovi HKLD-a okupili su se prvo u Pastoralnom centru Župe Bl. Alojzija Stepinca u Koprivnici gdje im je dobrodošlicu poželio domaći župnik **vlč. Davor Šumandi**, duhovnik Podružnice HKLD-a u Koprivnici, a potom je misno slavlje predvodio prof. dr. **fra Draženko Tomić**, duhovnik Podružnice HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu. Umjetnici i članovi imali su prigodu posjetiti Galeriju Mijo Kovačić (stalni postav) i novu izložbu 4 Ivana hrvatske naivne umjetnosti u Muzeju grada Koprivnice te Galeriju naivne umjetnosti Ivana Generalića u Hlebinama.

Na ovogodišnjoj likovnoj koloniji sudjelovali su umjetnici iz različitih krajeva Hrvatske: Anđelko Brkić (Koprivnica), Božena Havlik (Zagreb), Branko Budimir (Zagreb), Darko Polančec (Zagreb), Dijana Mlinari (Plitvice), Draženka Kolar (Koprivnica), Dubravka Mijatović (Zagreb), Franjo Mihočka (Đurđevac), Gordana Režek (Rijeka), Ines Halaji Zgombić (Zagreb), Ivana Režek (Rijeka), Josip Gregurić (Koprivnica), Julijana Raić (Zagreb), Kata Jerković (Zagreb), Katarina Sinjeri (Križevci), Kristinka Klarić (Koprivnica), Larisa Golec (Donja Dubrava), Ljubomir Radovančević (Zagreb), Marija Barun (Zagreb), Marija Božić (Plitvice), Marija Stipan (Koprivnica), Marija Vuković (Varaždin), Marijana Šatrak (Križevci), Mate Turić/Mata Croata (Vrbovec), Mirjana Drempetić Hanžić (Zabok), Mirko Horvat (Kloštar Podravski), Mirko Markešić (Đurđevac), Nada Martinjak (Zagreb), Nedeljko Tintor (Zagreb), Renata Katić (Križevci), Sanja Kozlica (Zagreb), Snježana Novotny (Varaždin), Snježana Šebalj (Zaprešić), Snježana Živko (Zagreb), Stjepan Katić (Zaprešić), Štefanija Varović (Koprivnica), Vesna Martinjak (Koprivnica), Zorica Majnari (Križevci), Zvezdana Žužić, Željko Breka (Stubičke Toplice), Željko Zima (Zagreb).

Nakon predstavljanja umjetnika i izrađenih umjetničkih djela, podjele zahvalnica te zajedničkog ručka na NK Cvetkovec koprivnički gosti posjetili su Svetište Predragocjene Krvi Kristove u Ludbregu i nastavili prema Zagrebu i drugim svojim odredištima.

Nastali radovi bit će predstavljeni na tradicionalnoj Božićnoj izložbi HKLD-a koja će biti otvorena 20. prosinca 2023. godine u Zagrebu u Dvorani Margarita Peraica.

Hvala svim sudionicima, a posebno **dr. Vesni Mađarić**, članici Podružnice HKLD-a u Koprivnici, koja je na svom imanju OPG Mađarić u Cvetkovcu srdačno ugostila sve sudionike ovogodišnje likovne kolonije.

Organizacijski tim XVI likovne kolonije HKLD-a činili su: prof. dr. Danica Galešić Ljubanović; dr. Dražen Sačer, dr. Vesna Mađarić; prof. dr. fra Draženko Tomić; prim. dr. Ivan Barišić; vlč. Davor Šumandl; Josip Mađarić, dipl. iur.; Slavica Grubišić; prof. dr. Vesna Lukinović-Škudar; mr. sc. Stjepan Katić.

Kuzminec: Proslavljen blagdan svetih Kuzme i Damjana

Svečanom koncelebriranom svetom misom 26. rujna 2023. godine svoje nebeske zaštitnike proslavili su članovi Sekcije farmaceuta i medicinskih biokemičara HKLD-a u župnoj crkvi sv. Kuzme i Damjana u Kuzmincu u kojoj se članovi HKLD-a na ovaj dan okupljaju od 2016. godine, na poziv tadašnjega varaždinskog biskupa mons. Josipa Mrzljaka.

Ovogodišnju procesiju i euharistijsko slavlje predvodio je **mons. Mijo Gorski**, pomoćni biskup zagrebački, u zajedništvu s **preč. Josipom Golubićem**, župnikom sv. Petra u Zagrebu i **preč. Ivanom Žmegačem**, dekanom ludbreškog dekanata. Koncelebrirali su: **fra Draženko Tomić**, duhovnik Podružnice HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu, **vlč. Marko Štefanec**, župnik hrvatske župe sv. Nikole Tavelića u Winnipegu u Kanadi, **vlč. Petrar Mlakar**, župnik in solidum u Ludbregu, **vlč. Mihael Čavlek**, župnik Oštrica, **vlč. Mark Rac**, župnik u Pribislavcu i svećenik dubrovačke biskupije **don Mišo Pecotić**, župni vikar župe Blato na otoku Korčuli, te domaćin **vlč. Igor Radašić**, župnik kuzminečki.

Uz domaće vjernike i one okupljene iz susjednih župa, u Kuzminec su i ove godine hodočastili liječnici, ljekarnici, biokemičari i drugi zdravstveni djelatnici, članovi HKLD-a iz Zagreba, Varaždina i Koprivnice, predvođeni predsjednikom HKLD-a **prof. dr. sc. prim. Rokom Čivljakom**, uz kojega su bili i **dr. sc. Petar Bilić**, dopredsjednik Društva, **dr. Dražen Sačer**, član Nadzornog odbora, te članovi Upravnog odbora HKLD-a: **prof. dr. sc. Zora Zakanj** i **prim. dr. Ivan Barišić**. Najbrojniji su bili članovi Sekcije farmaceuta i medicinskih biokemičara HKLD-a: **Andrea Koščec**, tajnica Društva, **Renata Glavina** i **Mirjana Vrsalović**, članice Suda časti, te **Vera Pean** i **Jelena Sikirica Čavar**. Iz Podružnice HKLD-a u Varaždinu sudjelovali su **dr. Lovro Mlakar**, predsjednik Podružnice, **dr. Veronika Jaković**, tajnica Podružnice te **dr. Ivančica** i **dr. Stanislav Mlakar**. Liturgijsko pjevanje predvodile su članice Zbora medicinskih sestara Lucerna iz bolnice u Koprivnici.

Na početku euharistijskog slavlja biskup Mijo Gorski svima je uputio riječi pozdrava, a

župljanima i članovima HKLD-a čestitao dan njihovih zagovornika i zaštitnika. U homiliji se osvrnuo na Evanđelje koje nam govori o ljepoti Božje riječi, o snazi koja ulazi u nas koji slušamo i koja ima moć mijenjati nas. „Zahvalni smo Bogu što su se u nizu svetaca našla i dvojica mučenika sveti Kuzma i Damjan, zaštitnici ove župe te liječnika i ljekarnika, velikodušni i nepotkupljivi liječnici ljudskih tijela“ istaknuo je biskup Mijo te nastavio: „...Najgore je kada čovjek misli da je savršen, a živi u vlastitoj zabludi. Na temelju tih spoznaja, braćo i sestre, mi gradimo svoj život, donosimo odluke. I to je sudbonosno, kako za nas osobno, tako i za one koje susrećemo. Stoga je od presudne važnosti kakav je naš odgovor vjere na suvremene izazove u obitelji, u braku, u rađanju, u odgoju djece; kakav je odgovor naše vjere u kulturi koja se sve više udaljuje od žarišta Evanđelja... Vidimo da nam tehnološki napredak omogućuje zadiranje u same početke ljudskoga života. Mijenja se antropologija, ponovno se postavlja pitanje: „Što je to čovjek danas?“, i „Što će biti čovjek za deset godina?“. Naime, odbacivanje svih etičkih načela i normi ostavlja ljudima slobodu da čine sve što mogu činiti. Tehnologija nam govori da možemo činiti razne stvari. No etika nam pak govori da ne smijemo činiti sve što možemo. Jer odbacivši etiku najviše u tom poslu strada sam čovjek.“

Potom je biskup nastavio: „Ovo društvo, ne samo hrvatsko, nego i europsko, samo je bijeg od života. Strah od odgovornosti, bračne, roditeljske. Nedostatka odgovornosti za javnu riječ, za javno djelo. Zavodnička želja za blagodatima života bez napornog rada. Bijeg od suočavanja s patnjom, svojom patnjom, ali i vlastitim završetkom života. I neka neobuzdana želja, kao da svi baš uvijek moramo biti potpuno zdravi. Pa, liječnici čine uvijek sve što mogu činiti, maksimalno, po svojoj savjesti, te daju sve što mogu dati pacijentu. Ali kada bismo svi bili uvijek zdravi, onda bi se već dogodilo Nebo, Kraljevstvo nebesko. Jer tamo nema umiranja, nema niti bolesti, nama niti rađanja... A što nam Isus kaže: „Ne bojte se.“ To je poruka današnjeg Evanđelja. Isus je svjestan tih naših strahova i

poziva nas na hrabrost, svjestan da se borimo izaći u javnost sa svojim uvjerenjima, svojim mislima, svojom vjerom da ne budemo ismijani.“

„Isus nas poziva da ostanemo postojani i da vjerno izdržimo ovaj trenutak povijesti. Kao što su to i prije nas izdržali naši roditelji, i djedovi i bake i prije njih oni drugi. I nije nikada bilo vrijeme kada se vjera može živjeti lagodno. Jer je nemoguće živjeti vjeru lagodno i lako. Jer naša vjera u svojoj srži ima križ Isusa Krista i od toga ne možemo pobjeći. Jedino čega se doista moramo bojati jest gubitak vječnog zajedništva s Bogom. Vjera je lijek našem strahu i lijek našoj smrti. A liječnici su lijek našem tijelu. Zato ne moramo strepiti, naše pouzdanje i nada su u Isusu Kristu. Apostol Pavao kaže: „Svu svoju brigu povjerite njemu“, jer se on brine za nas. Doista, svu svoju brigu: osobnu, obiteljsku, Crkvenu, hrvatsku, povjerimo Isusu Kristu, našem Bogu i spasitelju te zagovoru moćnih zaštitnika svetih Kuzme i Damjana i blaženog Alojzija Stepinca. Oni će nadahnuti naše riječi i ohrabriti srca za djela koja su pred nama“ zaključio je biskup Gorski.

Na kraju svete mise domaći župnik **vlč. Igor Radašić** zahvalio je mons. Miji Gorskom na predvođenju svečane euharistije, svim svećenicima koji su sudjelovali u slavlju, Zboru medicinskih sestara „Lucerna“, članovima HKLD-a te svima koji su pridonijeli organizaciji ovoga slavlja.

Prof. Dražen Galenić

Karlovac: Proslava svetih Kuzme i Damjana

Članice i članovi Podružnice HKLD-a u Karlovcu svečanosuobilježili blagdansv. Kuzme i Damjana, zaštitnika liječnika i ljekarnika, svetom misom u crkvi Presvetog Srca Isusovog koju je predvodio duhovnik Podružnice mons. Ferdinand Vražić, zajedno s dekanom karlovačkog dekanata **vlč. Draženom Karačićem**.

Svetoj misi su prisustvovala i medicinske sestre, članice Hrvatskog katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara u Karlovcu. Zajedničko druženje nastavljeno je i nakon svete mise u vjeronaučnoj dvorani uz prigodni domjenak.

Ankica Pleša, dr. med.
Predsjednica Podružnice

Marija Bistrica: Članovi HKLD-a i HKDMST-a u svetištu Majke Božje Bistričke

U Hrvatskom nacionalnom svetištu Majke Božje Bistričke u Mariji Bistrici u subotu 30. rujna 2023. okupilo se mnoštvo vjernika iz svih krajeva Hrvatske, Bosne i Hercegovine, kao i Hrvati iz ostalih susjednih država, povodom obilježavanja 25. obljetnice beatifikacije bl. Alojzija Stepinca. Ovoj svečanosti i liturgijskom slavlju pridružili su se i članovi HKLD-a te Hrvatskog katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara.

Svečano euharistijsko slavlje uz koncelebraciju biskupa i mnogo svećenika predvodio je mons. Dražen Kutleša, nadbiskup zagrebački i metropolit Zagrebačke metropolije. Na početku svete mise apostolski nuncij mons. Giorgio Lingua stavio je palij nadbiskupu Kutleši kao znak službe metropolita i njegove čvrste povezanosti s Papom te zajedništva s Rimskom crkvom. Cijela proslava protekla je dostojanstveno i svečano uz iskrene molitve u znak zahvalnosti blaženom Alojziju Stepincu kojemu je nada u Boga bila snaga i oslonac u služenju Kristu i njegovom siromašnom stadu kao i svjedočenje Evanđelja pred Crkvom i svijetom, kao i u trpljenju sve do njegove mučeničke smrti.

U znak sjećanja na ovaj događaj svaki vjernik je dobio latice crvenih ruža koje su atraktivno spuštene iz helikopter u znak zahvale Majci Božjoj zbog beatifikacije našeg mučenika i blaženika Alojzija Stepinca.

Prim. dr. Ivan Barišić

dopredsjednik Podružnice „Branimir Richer“ u Zagrebu

Opatija: Duhovne vježbe za članove HKLD-a

Od 13. do 15. listopada 2023. u Opatiji su održane 24. duhovne vježbe u organizaciji podružnica HKLD-a u Puli i Rijeci. Članovi HKLD-a okupili su se u Rezidenciji Družbe Isusove uz crkvu Navještenja Blažene Djevice Marije, a duhovne vježbe ove godine predvodio je **p. Nikola Stanković, SJ**.

Bilo nas je devetnaestero, upravo kao i prvih desetak godina. U tom su razdoblju sudionici pretežno bili članovi Podružnice u Puli, sljedećih godina su nam se pridružili i članovi iz Rijeke, a potom i gosti iz drugih podružnica HKLD-a. Tijekom zadnjih godina bilo je bitno manje sudionika i pretežito iz Splita. Ove godine bilo je sedam članova iz Rijeke, šest iz Splita, troje iz Zagreba, dvoje iz Pule i jedan iz Bjelovara. Tako su duhovne vježbe održane u kontinuitetu tijekom 24 godine, što govori koliko su nam potrebne i koliko je važna kvaliteta sadržaja.

P. Nikola Stanković, koji je duhovne vježbe vodio i prošle godine, odabrao nam je i priredio sljedeća razmatranja:

1. Blaženi oni koji su u dobrom društvu;
2. Uzmite jaram svoj na sebe, učite se od mene, jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim;
3. Kad sam slab, onda sam jak;
4. Ogovaranje, klevetanje, progon;
5. Isusovo preobraženje, kao najava uskrsnuća.

Uz razmatranja p. Stankovića, razgovora s njime, zajedno smo slavili euharistiju, molili, imali ispovijed i klanjanje pred Presvetim.

Sve je doprinijelo da nam se u nekim aspektima izbistre pogledi i da se opet vratimo s duhovnih vježbi obogaćeni, proširenih vidika, promijenjeni, jasnijih misli. Svatko od nas je ponešto prepoznao i spremio za sebe. Iz iskustva znamo da ćemo tek u budućoj svakodnevici prepoznavati dobrobiti ovog duhovnog susreta. Zahvaljujemo Bogu na ovom prelijepom susretu, na duhovniku, organizatorima i svakom sudioniku, te isusovačkoj zajednici u Opatiji sa superiorom p. Stjepanom Bešlićem, SJ, tradicionalno dobrim domaćinima.

Sljedeće duhovne vježbe planiramo organizirati od 11. do 13. listopada 2024. s istim duhovnikom, pa vas unaprijed pozivamo da nam se pridružite u što većem broju.

Ljubica Hang Raguž, dr. med.

Zagreb: Duhovne rekolekcije uoči blagdana sv. Luke Evanđelista

Prvi dan duhovnih rekolekcija uoči blagdana sv. Luke Evanđelista, zaštitnika Društva, predvodio je **prof. dr. fr. Stipan Jurič** u *Dvorani Margarita Peraica* u sjedištu HKLD-a u Zagrebu.

Prof. Stipan Jurič doktorirao je na Papinskom sveučilištu sv. Tome Akvinskog (*Angelicum*) u Rimu gdje je od 1986. do 2019. predavao biblijske znanosti na Teološkom fakultetu. U više mandata bio je ravnatelj Instituta religijskih znanosti, a u dva navrata i dekan Teološkog fakulteta Angelicuma, papinskog sveučilišta koje je ime dobilo po patronu sv. Tomi Akvinskom koji ima nadimak „*doctor Angelicus*“.

Prvog dana duhovnih rekolekcija prof. Jurič je izlagao na temu *Susret Života i smrti*.

Nakon izlaganja i kraće rasprave uslijedio je drugi dio susreta u kojemu je predstavljena izložba slika dubrovačke akademske slikarice **Ivane J. Trostmann**. Izložena su djela koja prikazuju lik Isusa Krista i Blažene Djevice Marije.

I ova izložba organizirana u našem Društvu dokazuje da nije slučajno da je prilikom osnivanja HKLD-a odlučeno da se za zaštitnika Društva odabere sv. Luka Evanđelista. Naime, sv. Luka bio je pisac trećeg Evanđelja i Djela apostolskih te vjerni pratitelj svetoga Pavla te nam je ostavio mnogobrojne detalje iz života apostola i prve crkvene zajednice. No prema predaji, sv. Luka bio je i liječnik koji je medicinu izučio u Antiohiji i Tarzu, a djelovao je najčešće na brodovima

kojima je putovao po Sredozemlju. Stoga ga se štuje kao zaštitnika liječnika i kirurga.

No stara predaja drži da je sveti Luka bio i slikar koji je naslikao i prve ikone, te mnogi prikazi Bogorodice koji se danas časte u raznim svetištima pripadaju toj tradiciji. Najpoznatija od tih ikona svakako je Carigradska Bogorodica koja je između 8. i 9. stoljeća prenijeta u Padovu gdje se čuva u bazilici svete Justine u kojoj se nalazi i sarkofag s posmrtnim ostacima sv. Luke. Među slike koje se pripisuju sv. Luki pripada, primjerice, i slika Majke Milosti na Trsatu. Zato ga kao svoga zaštitnika štuju i slikari, kipari i drugi umjetnici.

Stoga ne čudi da su se članovi HKLD-a prije više od deset godina povezali s likovnim umjetnicima jer štuju istoga zaštitnika – sv. Luku. Tako se u našem Društvu od 2008. godine organiziraju likovne kolonije i prigodne izložbe na kojima se izlažu djela likovnih umjetnika koji doniraju svoje radove Društvu i time pomažu aktivnosti HKLD-a. No ove likovne kolonije i izložbe imaju tim veću vrijednost i značenje jer povezuju zdravstvene djelatnike i likovne umjetnike koji u trenucima zajedništva u molitvi, kreaciji i druženju pomažu u uzajamnom produhovljenju i svjedočenju kršćanskog bratstva. Stoga ne čudi da su ovakvi zajednički trenutci aktivnosti i druženja uvijek posječeni brojnim članovima HKLD-a, ali i sve većim brojem likovnih umjetnika koji nam se pridružuju u našim aktivnostima.

Otvorenje izložbe kao i duhovne rekolekcije moderirao je predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr.**

sc. **Rok Čivljak**, dok se **prof. Jurič** osvrnuo na duhovnu komponentu Ivaninih slika, a **prof. Jozo Serdarević** na njen likovni opus. Na kraju se nazočnima obratila i sama slikarica zahvalivši svima na dolasku kao i HKLD-u na gostoprimstvu te radosti susreta u Zagrebu.

Duhovne rekolekcije nastavljene su u utorak, 17. listopada u 19 sati, izlaganjem prof. dr. fr. Stipana Juriča na temu *Gospodin hoda ulicama svijeta jer je Njegovo nebo zemlja*. Uz to je bila predstavljena knjiga Fr. Donalda Callowaya *Marijino biserje* u izdanju Biblioteke Stella Maris. Knjigu je predstavila **Brigita Konsuo Peček**, urednica.

Prof. Jurič istaknuo je važnost duhovne izgradnje svakog kršćanina, što uključuje i redovito čitanje Svetoga pisma i sudjelovanje na euharistijskom slavlju, ali i svakodnevno susretanje Isusa Krista koji se može pronaći u malim ljudima i trenucima, pa i u našim bolesnicima. Fr. Stipan je zahvalio svim zdravstvenim djelatnicima, osobito liječnicima i medicinskim sestrama, koji svakodnevno, nerijetko i noću te u dugotrajnim i teškim smjenama, njeguju bolesne i umiruće kojima su posvetili dio svoga života.

U drugom dijelu večerašnjeg susreta, nakon izlaganja prof. dr. fr. Stipana Juriča, predstavljena je knjiga Fr. Donalda Callowaya *Marijino biserje* u izdanju Biblioteke *Stella Maris*. Knjigu, ali i druga izdanja Biblioteke *Stella Maris*, predstavila je **Brigita Konsuo Peček**, urednica Biblioteke, a citate iz knjige čitali su članovi Sekcije mladih HKLD-a **dr. Barbara Tomić** i **dr. Luka Blagus**. Urednica Konsuo Peček zahvalila je na suradnji svim dosadašnjim autorima i suradnicima tvrtke Novena koja je izdavač

Biblioteke *Stella Maris*, a osobito dubrovačkoj akademskoj slikarici **Ivani J. Trostmann** čije su ilustracije obogatile brojna izdanja *Novene*, pa i večeras predstavljene knjige *Marijino biserje*, kao i slikovnice za djecu *Dječčić i anđelić*. Inače, u istom prostoru je dan prije nakon prvog dijela duhovnih rekolekcija otvorena izložba slika Ivane Trostmann.

Predstavljanje knjige kao i duhovne rekolekcije i večeras je moderirao predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** koji je sve sudionike dvodnevni rekolekcija pozvao na sutrašnju proslavu blagdana sv. Luke Evanđeliste koji će se obilježiti svečanim koncelebriranim misnim slavljem u Bogoslužnom prostoru bl. Alojzija Stepinca na Kaptolu u 19 sati koje će predvoditi **mons. Ivan Štironja**, biskup porečki i pulski. Ovim bogoslužjem HKLD će obilježiti i 25. obljetnicu beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.

Andrea Koščec, Stjepan Katić

Zagreb: Proslava blagdana sv. Luke Evandelistu, zaštitnika HKLD-a

Na blagdana sv. Luke Evandelistu, 18. listopada 2023., Hrvatsko katoličko liječničko društvo (HKLD) proslavilo je svoga nebeskog zaštitnika svečanim misnim slavljem u Bogoslužnom prostoru bl. Alojzija Stepinca na Kaptolu koje je predvodio **mons. Ivan Štironja**, biskup porečki i pulski. Ovim bogoslužjem HKLD je obilježio i 25. obljetnicu beatifikacije bl. Alojzija kardinala Stepinca.

Biskup Štironja izrazio je zahvalnost na pozivu da se članovima HKLD-a pridruži na proslavi blagdana svoga zaštitnika te im uputio riječi zahvalnosti za sav svoj požrtvovni rad koji ulažu u skrbi za oboljele i umiruće. Zahvalnost je uputio ne samo liječnicima već i drugim zdravstvenim djelatnicima – ljekarnicima, medicinskim sestrama – koji ustrajno brinu o bolesnicima u njihovim najtežim trenucima. Biskup je uputio i riječi podrške članovima HKLD-a na aktivnom djelovanju u hrvatskom društvu tijekom proteklih više od 30 godina. Poručio im je da ne klonu duhom pa i u najtežim i najizazovnijim trenucima, kao što je bio slučaj tijekom protekle pandemije, te da se ne prestanu ufati u Boga koji je vladar svega svijeta i koji upravlja našim dobrim djelima.

Na misnom slavlju sudjelovali su i **prof. dr. sc. Jerko Valković**, profesor s Hrvatskoga

katoličkog sveučilišta i nekadašnji duhovnik Podružnice HKLD-a u Rijeci, **prof. dr. fr. Stipan Jurič**, koji je predvodio duhovne rekolekcije članovima HKLD-a uoči ovog blagdana, te **vlč. Ivan Grbešić**, **vlč. Josip Đurin** i cjelokupna bogoslovna zajednica (bogoslovi, duhovnici i odgojitelji) Nadbiskupskog bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu koji su tim činom zdravstvenim djelatnicima htjeli iskazati priznanje i zahvalnost za sve što čine po svojem pozivu i profesiji.

Na kraju misnog slavlja predsjednik HKLD-a **prof. Rok Čivljak** zahvalio je svim članovima i gostima na sudjelovanju, osobito članovima Oratorijskog zbora Cantores sancti Marci koji su svojim pjevanjem uveličali liturgiju, kao i biskupu Štironji kojemu je ovo bio prvi susret s članovima HKLD-a.

Homilija biskupa Ivana Štironje na misi povodom blagdana sv. Luke u Bogoslužnom prostoru bl. Alojzija Stepinca, 18. listopada 2023.

Poštovani i dragi članovi Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva,

draga braćo misnici, redovnici, redovnice, bogoslovi, dragi štovatelji sv. Luke!

Snaga riječi. Zahvalni smo sv. Luki, evanđelistu, koji se, kao liječnik, prihvatio pera i pribilježio izvješća o događajima koje je „od početka, pomno ispitao“, te „naumio, vrlom Teofilu, sve po redu napisati da se tako osvjedoči o pouzdanosti svega u čemu je poučen“ (Lk 1,2-4). Ovo je prva rečenica Lukina Evanđelja. On kao liječnik, vrlo učen i uvažen čovjek svoga vremena, daje svoj glas i doprinos širenju istine Evanđelja – Radosne vijesti spasenja. Zapravo, riječ svakoga ozbiljna i odgovorna čovjeka, tako i liječnika, ima vrlo važnu ulogu koja se sluša

i uvažava, djeluje unaprijedno (preventivno) i zacjeljujuće (kurativno).

Luka liječnik i pisac. Luka je rođen početkom prvoga stoljeća, u sirijskoj Antiohiji, vrlo važnu kršćanskom središtu prvih stoljeća Crkve. U Antiohiji se „učenici najprije prozvaše kršćanima“ (Dj 11,26). (Jučer smo obilježili spomendan sv. Ignacija Antiohijskog, biskupa i mučenika. Nezaboravna je njegova nadljudska kršćanska hrabrost: „Božje sam žito i zubi me zvjeri melju da postanem čisti kruh Kristov“).

Luka, izvrstan liječnik, primio je kršćanstvo od apostola, najvjerojatnije od svetih Petra, Pavla i Barnabe, koji su boravili u Antiohiji. Nije osobno susreo Isusa, ali je snažno doživio Isusovu blizinu.

Lukinu liječničku i vjerničku pozornost posebno su privukla Isusova izlječenja o kojima su, iz prve ruke, svjedočili apostoli. Sve je to on pomno slušao, meditirao i zapisao te zahvaljujući njemu imamo Treće Evanđelje i knjigu Djela apostolskih u kojoj donosi vrlo vrijednu povijest Crkve vođene Duhom Svetim nakon Pedesetnice.

Sv. Luku, kao svoga zaštitnika, osim liječnika i bolesnika, časte slikari i umjetnici, te pisari, staklari i još neki drugi. Svima iskrene čestitke uz molitve da ih prati i nadahnjuje sv. Luka, moćni svetac i zaštitnik, a ponajviše zaljubljenik u Isusa i njegovu Živu Riječ. Učimo se iz dana u dan sve više i više voljeti svoga Spasitelja, Bogočovjeka, Krista Gospodina.

Suradnički duh. Prvo liturgijsko čitanje iz poslanice Timoteju (2 Tim 4,9-17a) govori o važnosti tinskoga rada, međuljudske suradnje, kao i o poteškoćama koje imaju suradnički timovi. Nije lako naći dobra i vjerna suradnika i nasljednika koji će nastaviti ondje gdje su prethodnici stali. Velika odgovornost voditelja raznih timova jest u tome da odgoje one koji će ih zamijeniti. Poučna je misao da se pamet krije u glavi čovjeka koji znade oko sebe okupiti pametne ljude.

Zaljubljenost u sadašnji svijet. Sv. Pavao u poteškoćama na koje nailazi na putu sa svojim suradnicima na prvo mjesto stavlja *zaljubljenost u sadašnji svijet*. Dema je prvi na toj listi. Pavao ga spominje tri puta u svojim spisima. Očito

je da se Dema nije snašao u svojoj ulozi, nije shvatio cijenu nasljedovanja Isusa. Prijateljstvo s Isusom donosi mir, radost, spokoj ali u isto vrijeme donosi i prijezir svijeta, pa i mržnju. Netko lijepo reče, onoga trenutka kad započneš istinski slušati, voljeti i nasljedovati Isusa, započinju tvoje kušnje i nevolje. Tko to ne shvati, brzo se razočara i vrati se s pola puta. Isus nije krio poteškoće na koje će naići njegovi nasljedovatelji, otvoreno je o tomu govorio: „Čuvajte se ljudi, jer će vas predavati vijećima i po svojim će vas sinagogama bičevati. Pred upravitelje i kraljeve vodit će vas poradi mene, za svjedočanstvo njima i poganima“ (Mt 10,17-18). Kršćanski pogled na svijet i pozivanje na savjest ne prolazi bez poteškoća, kritika i osuda. To liječnici jako dobro znaju. Ali blago onom tko ustraje.

Zaljubljenost u prolazni svijet prati svako vrijeme, svako društvo i nameće se svakom pojedincu. Vrlo je važno razumjeti da osobine čovjeka zaljubljena u svijet kočje, usporavaju, pa i štete međuljudskim odnosima. Sv. Pavao u svojoj poslanici Galaćanima (5,16-24), pozivajući na život u Duhu Svetomu govori o požudama tijela i plodovima Duha. Požude tijela prema Apostolu jesu: „bludnost, nečistoća, razvratnost, idolopoklonstvo, vraćanje, neprijateljstva, svađa, ljubomora, srdžba, spletkarenja, razdori, strančarenja, zavist, pijančevanja, pijanke i tome slično“. Sve su to svojevrsne zaljubljenosti u sadašnji svijet. Nasuprot ovim negativnostima i porocima, Pavao donosi plodove Duha: „ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost“ te zaključuje: „Koji su Kristovi, razapeše tijelo sa strastima i požudama“. Bez plodova duha nema života na zemlji.

Snaga blizine i molitve. Sv. Luka u svom Evanđelju, koje maločas čusmo (Lk 10,1-9), donosi ključ našega uspjeha. Prvo i najvažnije jest oslonjenost na Isusa koji određuje, bira, šalje i prati: „Gospodin odredi drugu sedamdeset-dvojicu“, kaže sv. Luka. Isus ima glavnu riječ, on šalje. Ne samo svećenike, redovnike i redovnice, nego šalje i vas, dragi supružnici, dvoje po dvoje. Kao što je sveti red sakrament poslanja, tako i je i sakrament ženidbe sakrament poslanja. Isus je jamstvo i

ključ osobnog i zajedničkog uspjeha. Što smo bliži njemu i njegovim metodama, osobito metodama ljubavi i milosrđa, mi smo bliži uspješnu cilju.

Uz odanost i posluš Gospodinu, sv. Luka donosi još neke važne pouke. „Molite, dakle, Gospodara žetve“ (10,2). Isus moli i poziva na molitvu. Ono što je zrak za tijelo, to je molitva za dušu. Netko lijepo reče: „Reci mi koliko moliš, pa ću ti reći koliko vjeruješ“. Gdje god smo i što god radimo, mi smo u rukama Božjim, pod vodstvom Gospodara žetve.

Snaga slobode i neovisnosti. U žetvu se Gospodnju ide, prema savjetu Isusovu, bez kese i torbe, bez obuće, odjeće i hrane. Torbe, novčarke, ormari, ostave, opterećuju i oduzimaju slobodu. Mnoštvo stvari ne oslobađa nego zarobljava. Snaga i sigurnost kršćanina nije u torbi, nije u „imati“, nego u „biti“: biti autentičan kršćanin. Oslobođenje materijalnoga donosi mir, do kojega se stiže molitvom. Mir je duhovna kvaliteta i uvjet našega djelovanja. Mir se ne može kupiti. Mir je znak prisutnosti i blizine Kraljevstva Božjega. Nemir je, očito, znak da je Kraljevstvo Božje daleko. Molimo za sve one koji unose u svijet nemir, kao i za žrtve bezumnih ratnih odluka i poteza. Koliko samo patnje u svijet unose „borci“ nemira. Svijet je potreban boraca mira.

Kraljevstvo Božje namijenjeno nama. Isus svoje učenike poziva da liječe bolesnike i kazuju: „Približilo vam se kraljevstvo Božje“ (10,9). Uočimo jednu vrlo važnu „finesu“ Lukina izričaja. Isus ne kaže: Približilo se kraljevstvo Božje, nego naglašava: Približilo vam se kraljevstvo Božje. Kraljevstvo Božje, nije neki apstraktan pojam, sadržaj o kojemu se govori tek onako, površno. Kraljevstvo Božje ima svoju adresu, namijenjeno je vama, nama, konkretnim ljudima, određenoj skupini, vama koji ovo slušate, vama među koje dolazi Isus i njegovo Evanđelje.

Dragi članovi Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva, poštovani zdravstveni i bolnički djelatnici. U svojim rukama imate ključ mira, ključ nade, lijek pomoći. To je ponajprije Riječ Božja, uz koju i vaša obična ljudska riječ, postaje ljekovita, vaša blizina s onima koji vam dolaze i traže vašu pomoć postaje melem na rane.

Pravo značenje riječi „pacijent“. Sjećam se jednoga primariusu doktora, koji je zajedno sa mnom bio na liječenju i na kemoterapijama, prije petnaestak godina. Kaže ovako: „Sad tek vidim što znači riječ ‘pacijent’ u pravom i potpunom smislu riječi. Kada bih se sutra vratio na posao, potpuno bih se drugačije postavio prema pacijentima. Uvijek sam nastojao biti korektan i profesionalan. No sada vidim da ljudima treba nešto više, topla riječ i blagi osmijeh“. Da, pacijent treba nešto više od lijeka i liječnika. Riječ podrške i osmijeh razumijevanja ponekad liječi bolje od lijeka. Društvo je potrebno Duha Božjega, sociologija treba teologiju. Ovo je istina o kojoj govore mnogi bolesnici. Dobro nam je znano da to nije uvijek lako. No, nije lako biti liječnik. Ako ih ima toliko, znači da je moguće. Oplemeniti svoje poslanje evanđeoskim, Isusovim metodama, jamči bolji i veći uspjeh.

Biti djelatelj milosrđa. Papa Franjo na susretu sa zaposlenicima Vatikanske ljekarne koje je primio u audijenciju 18. rujna, prije točno mjesec dana, govoreći o važnosti službe liječnika i ljekarnika, uputio im je duhovni savjet:

„Podignite povremeno oči prema raspelu..., prema ranjenom Bogu. Usluga koju činite bolesniku, usluga je učinjena Njemu“. Potom je dodao: „Lijepo je od nebeskog Liječnika crpiti strpljenje i dobrodušnost, te snagu ljubavi, ne umarajući se nikada. U njegovoj školi, od katedre križa do pulta ljekarne budite i vi svakoga dana djelatelji milosrđa“. Brojni su liječnici, brojne su medicinske sestre i zdravstveni djelatnici koji su istinski djelatelji milosrđa. To sam i osobno iskusio kao pacijent. Svima sam iskreno zahvalan, ne samo danas nego svakoga dana moleći za njih. Danas ih se posebno sjećamo i Bogu preporučujemo da ustraju u svojoj nerijetko vrlo teškoj i zahtjevnoj službi.

Liječnik stručno liječi, Bog čudesno ozdravlja. Sjećam se svjedočanstva jednoga liječnika kirurga koji je nakon operativnog zahvata rekao svom pacijentu: „Mi smo učinili ono što smo najbolje znali i mogli, i prepustili Bogu da on ozdravi“. Ovo su riječi liječnika koji u svoju ordinaciju ide s Isusom, operira s Isusom. Liječnički tim i konzilij koji se konzultira s Isusom, glavnim liječnikom, ima glavnu snagu, energiju i uspjeh u zdravstvenoj službi.

Molitva, put do ozdravljenja. Neka nas sve prati zagovor naše nebeske Majke, Gospe pomoćnice kršćana, Gospe od zdravlja i sv. Luke, kao i bl. Alojzija Stepinca, čije ime nosi ovaj Pastoralni centar u kojemu molimo ne samo za potrebe nas ovdje nazočnih nego i za potrebe cijeloga svijeta, svih bolesnika, liječnika, medicinskih sestara, zdravstvenih djelatnika, umjetnika..., za mir na Bliskom Istoku i Ukrajini, kao i u drugim dijelovima svijeta gdje srca ljudi i njihova društva razara demonska sila mržnje i nemira. Neka se Mir koji daje Krist, a svijet ga ne može dati, nastani u našim srcima, u našim obiteljima, u našim uredima i po nama u svijetu u koji nas Gospodin šalje da idemo i plodove Duha Božjega donosimo.

Neka nam svima Isus, Mir naš, koji je bio ubijen u tijelu ali oživljen u duhu (usp. 1 Pt 3, 18) vrati izgubljeni mir i potrebnu nadu za ozdravljenje duše i tijela.

Amen.

Dubrovnik: Obilježen blagdan svetoga Luke evanđelista

Članovi dubrovačke podružnice HKLD-a, uz članice Hrvatskoga katoličkog društva medicinskih sestara i tehničara te ostale zdravstvene djelatnike, okupili su se u bolničkoj kapelici OB Dubrovnik 18. listopada te obilježili blagdan svetoga Luke evanđelista, zaštitnika Društva.

Svetu misu predvodio je bolnički kapelan don Miroslav Karatović koji je na početku misnog slavlja čestitao liječnicima blagdan njihovoga zaštitnika, a u propovijedi stavio naglasak na marijansku i obiteljsku orijentaciju svetoga Luke.

Sveti Luka grčkim jezikom napisao je evanđelje koje Crkva smatra najvjernijim prikazom Isusova utjelovljenja, upravo zato jer je pisano prema Marijinoj predaji, obzirom da je Bogorodica sve te događaje brižljivo pohranjivala u svoje srce. Ohrabreni čitanjima i riječima našega kapelana, ovjekovječili smo susret i preporučili se svetom Luki da nas vodi i prati u našem pozivu.

Tomislav Ljubičić, dr. med.
Predsjednik Podružnice

Split: Proslavljen blagdan sv. Luke

Članovi Podružnice HKLD-a u Splitu proslavili su blagdan sv. Luke u crkvi Presvetog Otkupitelja u Franjevačkom samostanu fra Ante Antića na Trsteniku u Splitu.

Blagdan našeg nebeskog zaštitnika svetoga Luke Evanđelista proslavili smo okupljanjem na Euharistiji kod naših franjevaca u Klerikatu na Trsteniku, u „domu“ našeg duhovnika **fra Domagoja Runje** koji je i predvodio misno slavlje. U uvodu u slavlje, pozivajući nas da se pokajemo, fra Domagoj nas je podsjetio da je sv. Luka zaštitnik liječnika i umjetnika, onih koji se brinu za zdravlje i za lijepo, a zdravlje i ljepota mogu obitavati samo u čistom srcu.

U homiliji je naš duhovnik povezo riječi Evanđelja s trenutnim stanjem u Svetoj zemlji i ulozi kršćana u teško zamislivoj sadašnjosti njihovog života, a koja se doista može prikazati odnosom jaganjca i vukova, kako je to slikovito opisano u Evanđelju po Luki. Krist apelira da „radnici u žetvi“ prvenstveno donose mir, bez obzira na situaciju i okolnosti koje ih okružuju, a to kršćani, premda u izrazitoj manjini, u Svetoj zemlji doista i čine. Za primjer je istaknuo kršćanske škole i bolnice u Izraelu i Palestini, koje su mjesta okupljanja i suživota svih, i židova i muslimana i kršćana. To su mjesta gdje kršćanski duh poučavanja i pomaganja bolesnima i potrebitima konkretno djeluje i ove su ustanove zapravo oaze zajedništva i mira u nemirnom i strahovito polariziranom okruženju. To su mjesta u kojima se na konkretan način živi riječ Evanđelja: „...i liječite bolesnike koji su u

njemu. I kazujte im: Približilo vam se kraljevstvo Božje!" Fra Domagoj nas je pozvao da svojim radom, suosjećanjem i molitvom pratimo ovu našu braću u vjeri koji neustrašivo svjedoče svoje profesionalno i kršćansko poslanje.

Nakon mise, kao što naša tradicija nalaže, okupili smo se oko stola u blagovaonici samostana gdje smo uz „franjevačko vino“ i ukusne zalagajčice nastavili druženje prepričavajući ljetne dogodovštine i planirali buduća okupljanja i aktivnosti našeg ogranka.

Hvala našem domaćinu i duhovniku fra Domagoju na uvijek aktualnim i poticajnim riječima, kao i svim našim kolegicama i kolegama (i njihovim obiteljima) na zajedništvu te potpori rada i aktivnosti našeg ogranka.

Prof. dr. sc. Ivica Grković

predsjednik Podružnice HKLD-a u Splitu

Pula: Podružnica HKLD-a u Puli obilježila blagdan sv. Luke

U suorganizaciji Podružnice HKLD-a „Mons. Marcel Krebel“ u Puli i pulske Župe sv. Pavla ap., u srijedu 18. listopada u župnoj crkvi sv. Pavla proslavljen je blagdan sv. Luke Evanđelista. Misno slavlje, uz koncelebraciju župnika domaćina **preč. Milana Mužine**, koji je ujedno i duhovnik Podružnice, predvodio je preč. Ilija Jakovljević, vicepostulator u kauzi za kanonizaciju bl. Miroslava Bulešića. Tom je prigodom misu glazbeno animirao Župni zbor sv. Pavla pod vodstvom **Andreja Angelinija dr. med.**, predsjednika pulske podružnice.

Propovjednik je na početku istaknuo simboliku slavljenja blagdana sv. Luke upravo u crkvi posvećenoj sv. Pavlu apostolu, te je pojasnio da „Sv. Pavao u Drugoj poslanici Timoteju opisuje kako su ga svi ostavili za vrijeme njegovog drugog putovanja u Rim osim Luke. Apostol Pavao sa tugom piše Timoteju: ‘Jedini je Luka sa mnom’ (2 Tim 4,11). Ova slika, ‘jedini je Luka sa mnom’, često je puta slika pacijenta i liječnika. Posebno u bolnicama i domovima. Na bolesničkim posteljama koji najčešće stoji uz bolesnika je liječnik“, aktualizirao je propovjednik te je nastavio, „zato je važno imati empatiju, znati slušati kako bi se moglo osjetiti ne samo fizičku bol već još više bol stanja čovjeka; njegove duše i psihe. Ta ostavljenost, nedostatak vremena za starije i nemoćne, najteže pogađa one treće životne dobi. Ta tamnica, neizvjesnosti i ponekad ostavljenosti, svoje preobraženje dobiva po liječniku, medicinskoj sestri.“

„U tamnice ljudskih duša liječnici ulaze svojom profesijom, ali tim tamnicama je potrebno donijeti svjetlo vjere; svjetlo nade“, nastavio je

preč. Jakovljević. „U trenutcima ljudske agonije važno je imati uz profesiju još nešto malo više: vjeru, suosjećanje i pružati nadu. Vidimo da je sv. Luka upravo bio uz sv. Pavla u njegovim tamama, napuštenostima i agoniji života. Luka mu je bio blizak ne samo kao liječnik, već još više kao subrat u vjeri. Mi smo pozvani na tu blizinu, kršćansku ljubav, da se nitko ne bi osjetio ostavljenim.“

Potrebno je ponekad toj našoj patnji, bolesti dati i onaj nadnaravni smisao. Vjernik svoju patnju često suobličava Isusovoj patnji, odnosno križu. Da bi i patnja bila izgrađujuća za onog koji pati ali i društvo potrebno je imati zajedničku nit, a to je vjera. Vjera daje smisao ljudskom životu, pa i patnji. Vjera preobražava sve tame i napuštenosti našeg života. Naša najvažnija dužnost prema bližnjem je milosrđe – „proximo caritas“, rekao je propovjednik te naglasio da „sv. Luka kroz zapisanu riječ, koja je nama dana u obliku evanđelja i Djela apostolski, stvorio je učinkovit lijek za našu dušu.“

Propovjednik se nadalje, u svojstvu vicepostulatora kauze za kanonizaciju bl. Bulešića osvrnuo na njegovo svjedočanstvo života, „Bl. Miroslav Bulešić, kao župnik u Baderni i Kanfanaru, svjedočio je u tamnici drugog svjetskog rata Božju ljubav. Nastojao je snagom Kristovih sakramenata svim zaraćenim stranama donijet Krista koji je izvor pravog mira i zajedništva. Sijao je u ljudska srca Riječ Božju, pozivao na sakramente kako bi se tamnica ljudske povijesti pročistila ne ljudskom mudrošću ili ideologijom već Božjim duhom.“

„Vama dragi liječnici i medicinsko osoblje želim da Vas sv. Luka zagovora i da Vam isprosi milost kako biste mogli spasonosno djelovati

u tamnicama ljudskih života. Kako biste svojim radom mogli u mnoge duše udahnuti duha životvorca koji je zamro kod pojedinca pod bremenom života. Zato imate posebnu misiju, ne samo liječiti nego i slušati i šaptati na ranjena ljudska srca. Neka Vas u tom zagovaraju i drugi sveci liječnici sv. Kuzma i Damjan, kao i naš bl. Miroslav Bulešić“, poruka je kojom je preč. Jakovljević zaključio homiliju.

Predstavljanje duhovnog dnevnika bl. Miroslava Bulešića

Nakon otpusnog blagoslova preč. Jakovljević je kratko predstavio 4. izdanje Duhovnog dnevnika bl. Miroslava Bulešića. Uz dopuštenje preč. Jakovljevića predstavljanje donosimo u cijelosti.

U zadnjih deset godina na tri razine spoznajemo bl. Miroslava Bulešića:

Prva, je ona povijesna i prve knjige o bl. Miroslavu smo mogli čitati prije kojih 30. godina zahvaljujući mons. Marijanu Bartoliću i mons. Vjekoslavu Milovanu a u novije vrijeme prof. Stipanu Trogrliću.

Drugo, nakon beatifikacije prije deset godina započela je intenzivan molitva bl. Miroslavu. Njegove relikvije i slike, odnosno kipovi su izlažu vjernicima na štovanje na stotine mjesta, te hodočašćenja na mjesto mučeništva u Lanišće i grob u Svetvinčenat.

Treće, najbolje poznavanje duhovnog profila bl. Miroslava se širi preko njegovog Duhovnog dnevnika, koji je ovih tjedana doživio svoje četvrto izdanje. Upravo o ovom trećem želim nešto progovoriti.

Četvrto izdanje Duhovnog dnevnika započinje prigodnom riječju našeg biskupa Ivana Štironje s naslovom „Živjeti svoju misu“. Biskupa naglašava važnost Euharistije za naš život, kao što je bila važna za život bl. Miroslava.

Duhovni dnevnik se sastoji od četiri poglavlja, te na kraju je dodana Duhovna oporuka u kojoj je na glasovita rečenica „Moja osveta je oprost!“

Miroslav Duhovni dnevnik započinje pisati 29. kolovoza 1942. na Duhovnim vježbama za subđakonat. Cilj pisanja ovog Dnevnika je isto kao svrha duhovnih vježbi: „upoznati

samog sebe, popraviti mane, prikazati se sav Bogu dušom i tijelom za Njegovu službu“ (29.8.1942.) Kroz prvo poglavlje, koje je najopširnije, i obuhvaća period do svećeničkog ređenja, zahvaljujući Miroslavovim zapisima mi upoznajemo jednu mladenačku dušu koja čezne za Bogom i želi se što više usavršiti kako bi bila dostojna da postane svećenik. Zato ovdje nailazimo na brojne zapise gdje Miro uočava svoje nedostatke, mane, sve s ciljem kako bi na njima mogao poraditi. On se ne boji priznati da nije savršen i svet i zato može napisati da još uvijek ima hladno srce, da nije postao novi čovjek, da je navezan na ovozemaljsko, da ga muče požude, da nema dovoljno ljubavi prema bližnjem, da je srdit... Miro doživljava da kušnje nisu smisao da netko propadne nego da one prethode milosti. „Bog hoće da me dobro iskuša prije nego mi podijeli milost i znak svećeništva Kristova“ (26. 2. 1943.) Zato kaže sedam dana prije svećeničkog ređenja, nakon iskreno pred Bogom: „Nije u meni savršenstva, u meni je previše mana. Bože, pomozil!... Daj mi vjere u moje svećeništvo... Ne daj da ja izgubim svoju čistoću. (26.2.1943.).

Dok Miro govori sebi, a onda i Bogu što nije dobro kod njega, on ujedno želi čuti što to Bog govori njemu, pa kaže: „Govori mi, o Bože, rasvijetli, ražari mi srce, okrijepi me, daj mi milost da mogu postati svet i vrijedan tvoj svećenik. Isuse, Tebi živim, Isuse, Tebi umirem, Isuse, Tvoj sam živ i mrtav!“ (29. 8. 1942.) On svoj život, svoj poziv, promatra u odnosu prema Bogu. On ne gleda kakvi su drugi svećenici pa će biti i on. On sebe promatra u odnosu na Kristovo svećeništvo.

Ovaj Dnevnik dobro će doći svima koji žele više poraditi na svom duhovnom životu. Miroslav je nailazio na iste kušnje na koje nailazimo mi svećenici, vjernici, svaki čovjek, ali on se ne mire s time. Zato piše: „Majko, nauči me šutjeti i o svakom dobro govoriti, imajući veliko poštovanje do svih, bez razlike, i misleći da svatko ima svoje vrline, koje moram uzdignuti i pohvaliti.“ (13. 8. 1943.) Koje li snažne poruke nama u komunikaciji s drugim.

Drugo poglavlje nosi naslov: Župa Baderna, od 26. rujna 1943. do 13. listopada 1945. Proći će nekoliko mjeseci od dolaska u Badernu kad će

Miroslav napraviti prvi zapis u svom Duhovnom dnevniku. Ova poglavlje odiše spremnošću i čežnjom za mučeništvo. Ako je prvo poglavlje bilo spoznavanje sebe i stremljenje savršenstvu, ovo poglavlje nas uvodi u drugu etapu života bl. Miroslava a to je čežnja za mučeništvom. Zato bilježi u svom Dnevniku: „Ako me hoćeš k sebi, evo me pripravna. Svoj život Ti sasvim darujem za svoje stado. Uz Tvoju milost i ako me Ti učiniš dostojnim, ne bojim se mučeništva, već ga žudim. Neka bude Tvoja volja.“ (22. 3. 1944.)

Bl. Miroslav je bio svjestan da u bilo kojem času može biti ubijen te bilježi: „Želim umrijeti samo za slavu Božju i spasenje duše svoje i svojih vjernika“. (22. 3. 1944.). Miro je župnik i kao župnik čezne, ako ga Bog učini dostojnim, za mučeništvom.

Treće poglavlje, nosi naslov: „Župa Kanfanar od 14. listopada 1945. do 12. veljače 1947.“. Za bolje razumijevanje ovog perioda života bl. Miroslava uz Duhovni dnevnik, važne su njegove propovijedi, nagovori...

Ovo je najkraće poglavlje, jer se djelomično poklapa sa sljedećim poglavljem. Imamo samo dva duhovna zapisa. Iako je kratko bio na župi, bilo je to milosno vrijeme za njega i vjernike. S kojim žarom je radio na župi najbolje se vidi kako se na svršetku svetih misija skupilo oko 2000 ljudi. Što je bio stožer njegovog pastoralnog rada možda najbolje opisuje ova rečenica iz oproštajnog govoru u Kanfanaru, 23. veljače 1947.: „Dvije vam uspomene puštam: Euharistiju i Mariju. Euharistiju primajmo i vi i ja, bl. Gospu molimo i vi i ja. Tu ćemo se naći, time ćemo biti združeni.“

Četvrto poglavlje nosi naslov: „Podravnatelj pazinskog sjemeništa“. On u Dnevniku bilježi kako ga je Božja providnost dovela u Sjemenište,

ali on sebe ne smatra sposobnim za tu službu. Nastoji sagledati svoj život, u čemu on može još rasti kao odgojitelj.

Točno dva mjeseca prije mučeništva, piše u svom dnevniku: „Ja želim, ako je Tvoja volja, čim prije doći k Tebi.“ (24. 6. 1947.) Blaženik zadnji zapis unosi u svoj dnevnik 22. srpnja 1947., te piše: „Neka duboka bojazan napunjuje mi dušu. Komu da povjerim svoje poteškoće? Samo Tebi, Bože moj! I Tebi, Majko moja!“ Ove me riječi podsjećaju na Isusove molitvu na Maslinskoj gori gdje moli da se vrši volja Očeva.

Zaključak

Vršeci redovitu župničku službu, sa svim ratnim i poratnim izazovima, on čezne da ga Gospodin učini dostojnim mučeništva. Zadnji ovozemaljski ispit prije mučeništva položio je bl. Miroslav braneći dostojanstvo liturgijskog prostora i svetost Euharistije u Buzetu 23. kolovoza 1947. („Dalje možete samo preko mene mrtva!“). Umirući izgovorio je riječi: „Isuse, primi dušu moju!“

„Bog se poslužio životom i mučeništvom bl. Miroslava kako se evanđeosko svjetlo ne bi ugasilo u Istri nakon 2. svjetskog rata. Ne samo da se nije ugasilo već se širi i zahvaća mnoga mladenačka srca koja su zalog budućnosti.“[1]

Poštovani, čitajući životopis bl. Miroslava, posebno Duhovni dnevnik, osjećamo koliko nam je blizak ali s druge strane i izazovan da ga slijedimo. Ta poniznost, jednostavnost je nešto što osvaja srca i potiče na promišljanje vlastitog života. Ovaj Dnevnik nema samo za cilj da upoznamo duhovni profil našeg Blaženika, već da i nama bude poticaj da upoznamo sami sebe kako bi bilo bolji ljudi i kršćani.

[1] Ilija Jakovljević, Poruka povodom 10. godišnjice beatifikacije bl. Miroslava Bulešića, Fažana 25. rujna 2023.

Izvor: biskupija-porecko-pulska.hr

Zadar: proslava blagdana sv. Luke, zaštitnika liječnika

U srijedu 18. listopada 2023. Podružnica HKLD-a u Zadru proslavila je blagdan sv. Luke, zaštitnika liječnika, ove godine u Svetištu sv. Šime. U toj crkvi je organizirano 48-satno cjelodnevno i cjelonoćno klanjanje povodom kraja osmine u čast sv. Šimunu koje se podudarilo s pozivom pape Franje na molitvu za mir. Stoga su se članovi naše Podružnice, uz proslavu sv. Luke, pridružili i klanjanju za mir. Svetu Misu predvodio je duhovnik Podružnice **vlč. Martin Jadreško**. Zajedništvo prisutnih nastavilo se, nakon euharistije, druženjem u prostoru župe sv. Šime.

Ana Petrić Ažić dr. med,

tajnica podružnice HKLD-a u Zadru

Pakrac: Obilježen blagdan sv. Luke

U srijedu 18. listopada 2023. članovi Podružnice HKLD-a Pakrac-Lipik-Daruvar obilježili su blagdan sv. Luke, svoga zaštitnika. Misno slavlje u župnoj crkvi Uznesenja BDM predvodio je **vlč. Jozo Zorić**, duhovnik Podružnice. U svom obraćanju okupljenim vjernicima i članovima HKLD-a istaknuo je važnost i posebnost evanđeliste sv. Luke koji je bio liječnik i slikar pa je stoga i postao njihov zaštitnik. Izrazio je i radost ovdje nazočnosti liječnika.

Nakon euharistije zajedništvo prisutnih članova Podružnice sa svojim duhovnikom vlč. Zorićem nastavilo se ugodnim druženjem i razmatranjem prigodnih tema i planova za buduće djelovanje. Sa željom da nas i dalje sv. Luka štiti i nadahnjuje rastali smo se u radosti do slijedećeg susreta.

Prim. Oto Kraml
predsjednik Podružnice

Osijek: Proslavljen sv. Luka, zaštitnik liječnika

U ponedjeljak 16. listopada 2023. Podružnica HKLD-a u Osijeku proslavila je blagdan sv. Luke, zaštitnika liječnika. Misu u crkvi sv. Roka u Osijeku predslavio je duhovnik Podružnice **vlč. Davor Vuković**, a koncelebrirali su bolnički kapelan **pater Ignacije Belak** i **fra Zoltan Dukai**. Prilikom homilije p. Ignacije je u nekoliko poticajnih riječi istaknuo važnost i posebnost evanđelista Luke. Pozvao je prisutne liječnike na milosrđe poput milosrdnog oca iz prispodobne koju jedino nalazimo u Lukinom evanđelju.

Zajedništvo prisutnih nastavilo se, nakon euharistije, druženjem u prostoru Nadbiskupijskog Vikarijata.

Ivan Školka, dr. med.
tajnik podružnice HKLD-a u Osijeku

Rijeka: Pacijenti s palijativnim potrebama

U srijedu, 18. listopada, na blagdan sv. Luke evanđelista, koji je ujedno i zaštitnik liječnika i HKLD-a, riječka podružnica HKLD-a slavila je svetu misu u katedrali sv. Vida. Misu je predslavio duhovnik Podružnice i generalni vikar Riječke nadbiskupije mons. dr.sc. Mario Tomljanović.

Nakon misnog slavlja svi okupljeni uputili su se u Veliku dvoranu Nadbiskupskog ordinarijata u Rijeci gdje je članica HKLD-a iz Pule **dr. sc. Julijana Franinović Marković**, spec. neurologije održala izvrsno predavanje na temu „Pacijenti s palijativnim potrebama“. Dr. Franinović Marković jedna je od najzaslužnijih osoba za veliki napredak palijativne skrbi na području Istre. Po završetku predavanja svi okupljeni ostali su na druženju gdje su se liječnici i članovi Sekcije mladih iz Rijeke imali priliku bolje upoznati. Nema boljeg načina za provesti blagdan zaštitnika nego u zajedništvu ljudi istih stavova, gdje se iz svakog razgovora, svakog podijeljenog iskustva, nauči nešto novo.

Ema Talan, članica Sekcije mladih

Koprivnica: Zahvalnica Hrvatskog liječničkog zbora Podružnici HKLD-a u Koprivnici

U Edukacijskom centru Opće bolnice Dr. Tomislav Bardek u Koprivnici u srijedu 18. listopada 2023. svečano je obilježena 70. obljetnica koprivničke podružnice Hrvatskog liječničkog zbora (HLZ) koja danas broji 430 članova.

O povijesti koprivničke podružnice HLZ-a govorila je predsjednica **prof. dr. Elizabeta Horvatić**. Istaknula je 70-godišnju bogatu i raznoliku aktivnost Podružnice te kontinuirano poticanje liječnika na kvalitetan i stručan rad u skladu najnovijim znanstvenim i stručnim spoznajama. Nazočne je pozdravio i ravnatelj bolnice **dr. Mato Devčić**, inače član HKLD-a, naglasivši da je unatoč brojnim poteškoćama skrb o bolesnicima u našoj Županiji na zavidnoj razini. Skorašnjih 150 godina HLZ-a (26.2.2024.) govorio je predsjednik HLZ-a **prof. dr. sc. Željko Krznarić**, također član HKLD-a. Prof. Krznarić istaknuo je veliku važnost i značaj HLZ-a, koji je dobrovoljna udruga liječnika osnovana radi unapređenja zaštite zdravlja naroda, stručnog i znanstvenog rada, njegovanja liječničke etike i zaštite staleških interesa. Pohvalio je visoku razinu rada i požrtvornost liječnika koji služe na čast HLZ-u. Tom prigodom prof. Krznarić je održao i vrlo zanimljivo predavanje „Novosti u terapiji upalnih bolesti crijeva“ koje je pobudilo veliku pozornost i zanimanje nazočnih.

U Glazbenom dijelu programa sudjelovao je folklorni ansambl „Koprivnica“ pod umjetničkim vodstvom **dr. Nade Šešić**. Nakon službenog dijela uslijedila je podjela zahvalnica zaslužnim pojedincima i udrugama: svim dosadašnjim predsjednicima koprivničke podružnice, ali i Podružnici HKLD-a u Koprivnici za iznimnu aktivnost i dobru suradnju s HLZ-om.

Dražen Sačer, dr. med.

Dubrovnik: Predstavljanje knjige „Argumentirano za život“

U sklopu jesenske kampanje inicijative "40 dana za život" u četvrtak 26. listopada 2023. u Dvorani Ivana Pavla II. u Dubrovniku održano je predstavljanje knjige dr. sc. **Krunoslava Puškara** „Argumentirano za život“. Predstavljajući knjige bili su predsjednik Podružnice HKLD-a u Dubrovniku **dr. Tomislav Ljubičić**, voditeljica Centra za život – Split **Marija Šošić** i autor knjige **dr. Krunoslav Puškar**. Program je vodila Marija Đurović.

Dr. Ljubičić istaknuo je doprinos ove knjige u argumentaciji za život: „U ovoj knjizi su pobrojani medicinski, znanstveno dokazani, filozofski, etički i svi kriteriji koji definiraju ljudsku osobu i život. Svi smo mi kao pojedinci jedinstveni i posebni i imamo neotuđivo pravo na život.“ Poručio je kako knjiga predstavlja svojevrsni priručnik jer u njoj postoje pitanja te jasni i nedvosmisleni odgovori, opisani su najčešći mitovi i zablude, te zbog toga može poslužiti u učvršćivanju naših stavova i uvjerljivosti u obrazlaganju vlastitih stavova.

Autor knjige **dr. Krunoslav Puškar** diplomirani je anglist i germanist te doktor znanosti iz područja lingvistike, član udruge „Hrvatska za Život“ i urednik časopisa „Pohod“. Zajedno sa suprugom vodi Centar za život u Križevcima te savjetovništvo za trudnice i obitelji udruge „Hrvatska za Život“ u sklopu Križevačke eparhije. Knjiga „Argumentirano za život: Kako obraniti dostojanstvo ljudske osobe“ objavljena je 2023. u Nakladi „Crisinus“ i u suradnji s udrugom „Hrvatska za Život“.

Tea Kuzek Marević

Zagreb: Stručno predavanje „Neodgodive kirurške intervencije u novorođenačkoj dobi“

U organizaciji Podružnice HKLD-a „Branimir Richter“ u Zagrebu održano je 25. listopada 2023. stručno predavanje **prof. dr. sc. Zore Zakanj** pod naslovom „Neodgodive kirurške intervencije u novorođenačkoj dobi – neonatološki aspekti“. Zainteresirani polaznici pratili su predavanje u *Dvorani Margarita Peraica* u sjedištu Društva, uz istovremeni prijenos putem Zoom aplikacije.

Na početku predavanja nazočnima se obratila **prof. dr. sc. Vesna Lukinović Škudar**, tajnica Podružnice, te predstavila nositeljicu teme, **prof. dr. sc. Zoru Zakanj**, pedijatricu i neonatologinju, koja se, radeći na složenim poslovima u tercijarnom perinatološkom centru, svakodnevno susreće s tek rođenom djecom kojoj je pri određenim stajnama ili bolestima nužna kirurška intervencija.

Prije predavanja, molitvu je predvodio duhovnik Podružnice, **izv. prof. dr. sc. fra Draženko Tomić**.

Na početku predavanja, prof. Zakanj je istaknula potrebu da kao članovi HKLD-a tijekom svojih sastanaka, osim što se molitvom i djelima sebedarja duhovno približavamo i činimo naše zajedništvo jačim i radosnijim, to činimo i kroz različite oblike drugih susreta, posebice onih koje obogaćuju naše znanje novim spoznajama i stavovima. U predavanju je govorila o sličnostima i dodirnim točkama između neonatologije i neonatalne kirurgije. U povijesnom prikazu razvoja neonatalne kirurgije,

kao specifične grane pedijatrijske (dječje) kirurgije, govorila je o povijesnom kontekstu razvoja dječje kirurgije, potom neonatalne kirurgije, te u najnovije vrijeme fetalne kirurgije. Iznijela je brojna pitanja i teškoće s kojima se susreću neonatolozi i neonatalni kirurzi tijekom svakodnevnog rada s novorođenčadi koja se rađaju s kongenitalnim anomalijama te im je potreban neodgodiv kirurški zahvat.

Poseban je naglasak stavila na potrebu pravodobnog tj. prenatalnog otkrivanja kongenitalnih anomalija u čemu važnu ulogu imaju kvalitetno educirani perinatolozi. Time se značajno olakšava neonatološko zbrinjavanje djeteta rođenog s kongenitalnom anomalijom, kao i intervencija kirurga koji će u specijaliziranom centru dječje kirurgije obaviti odgovarajući kirurški zahvat.

Neonatološki tim treba biti kvalitetno educiran za kliničku stabilizaciju djeteta neposredno po

rođenju, a nakon kliničke stabilizacije treba obaviti siguran, pravilan i brz transport životno ugroženog novorođenčeta do kirurškog centra u kojem će mu biti pruženo adekvatno kirurško liječenje. Stoga je važno unaprijed predvidjeti mogućnosti koje određena sredina može poduzeti da bi osigurala kvalitetno kirurško zbrinjavanje, a ako to nije moguće, uputiti majke još u vrijeme trudnoće u tercijarne perinatalne centre u kojima će se dalje pratiti trudnoća do njezina dovršenja. Po završetku kirurškog zahvata, slijedi postoperacijsko zbrinjavanje koje zahtijeva složen multidisciplinarni pristup i uključivanje ne samo neonatologa i pedijatrijskih kirurga, nego i anesteziologa, drugih pedijatrijskih supspecijalnosti, dječjih radiologa, te ostalih suradnih struka. Cilj takvog sveobuhvatnog pristupa je sprečavanje komplikacija osnovne bolesti ili kirurškog zahvata, te nastavak daljeg praćenja djeteta. Postizanje što veće razine kvalitete života bolesnog djeteta i njegove obitelji trebala bi biti osnovna vodilja složenog pristupa djetetu u kojeg je izveden jedan ili više kirurških zahvata u novorođenačkom razdoblju.

U zaključku predavanja prof. Zakanj je naglasila da su takve situacije koje potencijalno ugrožavaju život djeteta izuzetno stresne kako za roditelje, tako i za cijeli tim koji se bavi liječenjem djeteta. Međutim, to zdravstveni djelatnici ne trebaju shvaćati kao teškoću ili prepreku, već kao privilegiju da se mogu baviti pomaganjem onima kojima je takva pomoć potrebna. Kada se razmišlja o težini anomalije i mogućnostima liječenja, uvijek valja imati na umu da novorođenčad ima veliki potencijal da apsorbira veliku traumu i preživi najkompleksnije operacije.

Foto: Draženko Tomić

Tekst: Danica Galešić Ljubanović

Članovi Sekcije mladih HKLD-a na Svjetskom danu mladih u Portugalu

U sklopu programa Svjetskog dana mladih koji je ove godine održan u Portugalu 1. – 6. kolovoza 2023. godine, Svjetska federacija katoličkih liječničkih društava (FIAMC) organizirala je međunarodni ljetni kamp za mlade medicinare pod nazivom „*Tirocinium AD MMXXIII*“. Kamp je održan 28. – 31. srpnja 2023. u blizini Lisabona na imanju jedne katoličke obitelji koja je svoj posjed ustupila mladim liječnicima i studentima medicine te njihovim edukatorima kako bi tijekom četiri dana raspravili najvažnije teme iz područja medicinske etike.

Ovo je prvi takav ljetni kamp koji je organiziran na inicijativu nekolicine članova FIAMC-a iz Sjedinjenih Američkih Država, Brazila, Portugala, Nizozemske i Hrvatske, a čija ideja je začeta prošle godine tijekom 26. kongresa FIAMC-a u Rimu. Jedan od idejnih začetnika kampa i predstavnik HKLD-a bio je i predsjednik HKLD-a **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak**.

Program četverodnevnog kampa bio je podijeljen u tematske cjeline kojima se htjelo ukazati na najvažnije elementa u formaciji budućih katoličkih liječnika: kako osjetiti poziv na služenje Bogu i ljudima u duhu i

učiteljstvu Katoličke crkve (*Vocation*), kako se pravovremeno educirati i pravovaljano upoznati sa različitim etičkim dilemama s kojima se susreću suvremeni zdravstveni radnici (*Bioethics*) te kako formirati buduće nositelje takvih programa te predvodnike nacionalnih katoličkih liječničkih društava (*Leadership*). Direktori i nositelji organizacije ovog ljetnog kampa bili su domaćini iz Portugala: **prof. dr. sc. José Diogo Ferreira Martins** (Lisabon) i studentica medicine **Benedita Pacheco de Carvalho** (Porto). Uz njih su u organizaciji kampa sudjelovali i **dr. Thomas W. McGovern** (SAD), **dr. Kate Kondratuk** (SAD), **prof. dr. sc. Pedro Spinetti** (Brazil), **dr. Lotte Voets** (Nizozemska) i **izv. prof. dr. sc. Rok Čivljak** (Hrvatska). Za bogat duhovni sadržaj zaslužni su bili **mons. Marian Eleganti**, pomoćni biskup Chura (Švicarska) u miru, inače novoimenovani duhovni asistent FIAMC-a, **vlč. Anthony Bedient** (SAD) te **vlč. Bernardo Magalhães** (Portugal). U programu je sudjelovalo preko 30 mladih iz Albanije, Belgije, Brazila, Portugala, SAD-a, Slovačke, Slovenije, Španjolske i Ukrajine te četvero mladih iz Hrvatske: **dr. Marko Skender** (Zagreb, inače

Mladi iz Hrvatske na međunarodnom ljetnom kampu za mlade medicinare Tirocinium AD MMXXIII

predsjednik Sekcije mladih HKLD-a), **dr. Tea Borović** (Rijeka), **dr. Matej Pedišić** (Rijeka) i **dr. Mihael Vidojević** (Dubrovnik).

Okosnica dnevnog programa *Tirociniuma* temeljila se na uobičajenom sadržaju ljetnih kampova za mlade koji organiziraju različite katoličke organizacije u Portugalu, a koji uz duhovni program (jutarnju i večernju molitvu te meditacije kao i svakodnevno sudjelovanje na svetoj misi) i tematski sadržaj, uključuje i društveni dio s mnogo igara i zabave što doprinosi približavanju mladih iz različitih krajeva, ali i međusobno upoznavanje s kulturnim i društvenim obilježjima krajeva iz kojih dolaze polaznici kampa. Tako su mladi iz Hrvatske u sklopu prezentacije svojih nacionalnih obilježja prikazali hrvatsku zastavu, kravatu te izveli dubrovačku poskočicu linđo.

Nakon uspješno organiziranog i održanog ljetnog kampa dio mladih uključio se i u glavni

dio programa Svjetskog dana mladih u Lisabonu tijekom kojega je 2. kolovoza održan i tematski simpozij „*Ustani i idi!*“ (Lk, 17,19) namijenjen mladim liječnicima i studentima medicine. Ovo je bio treći međunarodni sastanak mladih katoličkih liječnika u sklopu Svjetskog dana mladih. Moderator ovog susreta bo je dr. prof. **dr. sc. Pedro Spineti**, predsjednik Katoličkog liječničkog društva iz Brazila, koji je iskoristio priliku dati mladim polaznicima *Tirociniuma* da iznesu svoja iskustva s ovog susreta.

Grupa mladih iz Hrvatske predvođena predsjednikom HKLD-a iskoristila je priliku boravka u Portugalu te posjetila Marijansko svetište u Fátimi u kojemu su sudjelovali u večernjoj molitvi krunice pred kapelicom Ukazanja te procesiji pod svijećama.

Ova dva susreta mladih katoličkih medicinara bila su ujedno i prva aktivnost nove inicijative osnivanja međunarodnog društva mladih

Hrvatski sudionici ovogodišnjeg Tirociniuma AD MMXXIII: prof. Rok Čivljak, dr. Matej Pedišić, dr. Tea Borović, dr. Mihael Vidojević i dr. Marko Skender

Sudionici Tirociniuma AD MMXXIII iz Hrvatske s mons. Marianom Elegantijem, duhovnim asistentom FIAMC-a, u zračnoj luci

Molitva vjernika ispred kapele na imanju Quinta da Texuga na kojemu je održan ovogodišnji Tirocinium AD MMXXIII

U zračnoj luci sudionici Tirociniuma iz Hrvatske susreli su i hrvatskog zastupnika u Europskom parlamentu gosp. Ladislava Ilčića

katoličkih liječnika *Societas Lucae* koje će pod okriljem FIAMC-a ubuduće koordinirati edukaciju i formaciju mladih katoličkih liječnika diljem svijeta. Nadamo se da će ova inicijativa uroditi plodom i u Hrvatskoj te da će se u buduću i u Hrvatskoj održavati ljetni kampovi za mlade liječnike i studente medicine kao i druge zdravstvene djelatnike.

Ispred crkve sv. Roka koju su u Lisabonu podigli isusovci

U razgledavanju Lisabona polaznicima Tirociniuma pridružio se i dopredsjednik HKLD-a dr. sc. Petar Billić s obitelji

Posjet svetištu u Lisabonu koje je podignuto na mjestu na kojemu je stajala kuća u kojoj se 15. kolovoza 1195. rodio sv. Ante. Na ulazu u crkvu piše i na hrvatskom jeziku: Ovdje je rođen sv. Ante!

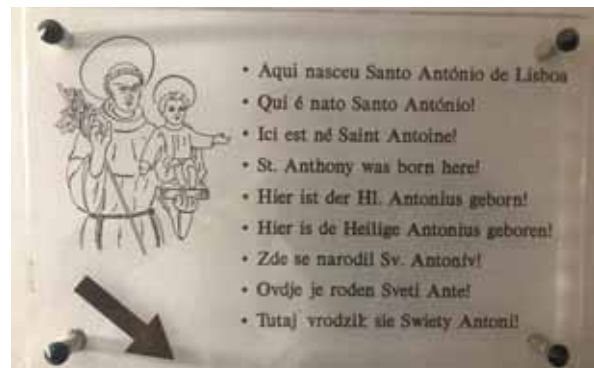

Posjet Marijanskom svetištu u Fátimi u kojemu su se HKLD-ovcima u večernjoj molitvi krunice pred kapelicom Ukazanja te procesiji pod svijećama pridružili mentori iz Tirociniuma: dr. Kate Kondratuk (SAD), dr. Lotte Voets (Nizozemska) i vlč. Anthony Bedient (SAD)

Marko Skender
predsjednik Sekcije mladih HKLD-a

Vijeće biskupskih konferencija Europske unije (COMECE) izdalo izjavu o „etičkoj nebranjivosti“ tobožnjeg temeljnog prava na pobačaj

U kontekstu javne rasprave o uključivanju tobožnjeg prava na pobačaj u Povelju Europske unije (EU) o temeljnim pravima, Vijeće biskupskih konferencija Europske unije (COMECE, od lat. *Commissio Episcopatum Communitatis Europaeae*; engl. *Commission of the Bishops' Conferences of the European Union*) objavilo je izjavu pod nazivom „Etička nebranjivost prava na pobačaj kao temeljnog prava EU“, elaboriranu od COMECE-ova Odbora za etiku.

Dokument navodi da je poštovanje neotuđivog dostojanstva ljudskog bića u svakom stadiju života, posebno u situacijama potpune ranjivosti, temeljni princip u našim demokratskim društvima.

Njegova ekscelencija, **mons. Anton Jamnik**, predsjednik COMECE-ova Odbora za etiku, navodi da „države članice Europske unije imaju različite ustavne tradicije vezane uz pravnu regulaciju pobačaja, stoga bi uključivanje

prava na pobačaj u temeljna ljudska prava bilo protivno općim principima prava Europske unije“. Izjava također iznova naglašava da ne postoji prepoznato pravo na pobačaj u europskom ili međunarodnom pravu.

Početkom 2022. je COMECE izrazila duboku zabrinutost oko prijedloga predsjednika Francuske Republike Emmanuela Macrona da se pravo na pobačaj uključi u Povelju EU-a o temeljnim pravima.

U srpnju 2022., reagirajući na Rezoluciju Europskog parlamenta, COMECE je u izjavi ohrabrilu političke vođe da „rade više za jedinstvo Europljana i da ne stvaraju veće ideološke barijere i polarizaciju“.

Prijevod: *Marko Skender, dr. med.*

Izvor: <https://feamc.eu/comece-on-the-ethical-indefensibility-of-an-eu-fundamental-right-to-abortion/>

Vijeće biskupskih konferencija Europske unije (COMECE) izrazilo zabrinutost oko Nacrta stajališta Europskog parlamenta o Odredbi rukovanja tvarima ljudskog podrijetla

Vijeće biskupskih konferencija Europske unije (COMECE, od lat. *Commissio Episcopatum Communitatis Europaeae*; engl. *Commission of the Bishops' Conferences of the European Union*) i Katolički ured (njem. *Katholisches Büro*, tijelo Njemačke biskupske konferencije) izdali su zajedničku izjavu 12. rujna 2023. izražavajući duboku zabrinutost oko Nacrta stajališta Europskog parlamenta o Odredbi rukovanja tvarima ljudskog podrijetla. Ova odredba postavit će temelj budućih europskih zakona o transplantaciji i farmaceutici koji se odnose i na rukovanje ljudskim životom prije rođenja.

Članovi Europskog parlamenta pozvani su glasovati o Nacrtu i razmotriti pripremljene amandmane Odbora za okoliš, javno zdravlje i sigurnost hrane koji se tiču budućnosti Odredbe o „kvaliteti i sigurnosnim standardima za tvari ljudskog podrijetla namijenjene ljudskoj upotrebi“ – poznate kao SoHO Odredba (od engl. *Substances of Human Origin*).

Tajništvo COMECE-a u suradnji s Katoličkim uredom u Berlinu izrazili su duboku zabrinutost oko potencijalnih posljedica široke definicije „tvari ljudskog podrijetla“ kako je istaknuto u tekstu Nacrta, navodeći da bi ta definicija mogla uključivati ljudske embrije i fetuse.

„Opasnost leži u mogućnosti da takva definicija umanjuje ljudsko dostojanstvo i vrijednost ljudskog života stvarajući tako neprihvatljivu jednakost između embrija i fetusa s jedne strane, te ljudskih stanica kože ili krvne plazme s druge strane“, objašnjava o. Manuel Barrios Prieto, glavni tajnik COMECE-a.

Nadalje, zajednička izjava postavlja pitanja o čl. 58 Nacrta. U slučaju odobrenja, ovaj bi članak dozvolio i osigurao preliminarna genetska istraživanja na embrijima i fetusima, što potencijalno vodi selekciji između dva ili više života i dovodi u pitanje pravo donora i primatelja o samoopredjeljenju.

Naposljetku, COMECE i Katolički ured istaknuli su potrebu za većom jasnoćom Nacrta vezano uz pravo pojedinih država članica EU da same reguliraju predmete navedenih etički dvojbenih tema. Izjava naglašava da „svakoj državi članici EU mora ostati mogućnost odbiti autorizaciju i prihvaćanje Nacrta o SoHO Odredbi“. Jednom odobren od Europskog parlamenta, tekst će se koristiti kao stajalište Europskog parlamenta u pregovorima s Europskom komisijom i Vijećem Europske unije.

Prijevod: Marko Skender, dr. med.

Izvor: <https://feamc.eu/comece-concerns-about-draft-on-substances-of-human-origin/>

Glasnik Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva

Upute autorima

O časopisu

Glasnik Hrvatskoga katoličkoga liječničkog društva (Glasnik HKLD) službeno je glasilo istoimene udruge i časopis u kojemu se objavljuju stručni radovi biomedicinske, ali i medicinsko-etičke i društveno-humanističke tematike, kao i tekstovi koji se tiču života HKLD-a, Katoličke crkve i društvenih zbivanja u Hrvatskoj i svijetu. Pokrenut je 1991. godine i izlazi četiri puta godišnje, a dostavlja se na adrese članova, strukovnih udruga i institucija od posebnog interesa u domovini i inozemstvu. U kreiranju sadržaja *Glasnika HKLD* sudjeluju članovi Uredničkog odbora i Izdavačkog savjeta kao i veliki broj stručnih suradnika – doktora medicine i dentalne medicine, magistara farmacije i biokemije, medicinskih sestara, psihologa, socijalnih radnika, teologa, filozofa i drugih suradnika.

Vrsta radova

Glasnik HKLD objavljuje izvorne znanstvene, pregledne i stručne radove koji podliježu dvostrukoj recenziji (engl. *peer-reviewed articles*). Uz to objavljuje i povijesne priloge (*Historical Contribution*), kratka priopćenja (*Short Communication*), prikaze, osvrti i recenzije (*Review*), pisma uredniku (*Letter to the Editor*) te izvješća sa skupova, skupština i sastanaka Društva (*Report*). Uredništvo potiče članove na slanje osobnog svjedočanstva (razgovori s članovima, pjesme, kratke priče). Ponekad se prenose i kvalitetni već obavljani članci (u cijelosti ili u kraćem obliku) iz drugih časopisa, uz obvezno dopuštenje časopisa i naznaku izvora u kojem je članak prvi puta objavljen.

Recenziji podliježu radovi kategorizirani u slijedeće kategorije (konačnu odluku donosi Uredništvo na temelju dviju pozitivnih recenzija):

- Izvorni znanstveni rad (*Original Scientific Article*) koji sadrži dotad još neobjavljene rezultate izvornih istraživanja u potpunom obliku ili kao prethodno priopćenje (*Preliminary Communication*).
- Pregledni znanstveni rad (*Review Article*) koji sadrži izvoran, sažet i kritički prikaz jednog područja ili njegova dijela, u kojemu autor i sam aktivno sudjeluje.
- Stručni rad (*Professional Article*) koji sadrži korisne priloge iz struke i za struku, a ne mora predstavljati izvorno istraživanje.
- Povijesni prilog (*Historical Contribution*) koji sadrži korisne priloge iz povijesti HKLD-a, Crkve i društva.

Upute za tehničko oblikovanje rada

Uredništvo sugerira autorima da za tehničko oblikovanje rada koriste upute Međunarodnog odbora urednika medicinskih časopisa (*International Committee of Medical Journal Editors*; <http://icmje.org/icmje-recommendations.pdf>), a za etičke standarde upute Vijeća znanstvenih urednika (Council of Science Editors; https://www.councilscienceeditors.org/wp-content/uploads/entire_whitepaper.pdf).

Radovi trebaju sadržavati: naslov (na hrvatskom i engleskom jeziku), ime(na) i prezime(na) autora, akademski stupanj (po mogućnosti matični broj znanstvenika i/ili ORCID), naziv i adresu ustanove u kojoj su autor(i) zaposleni, elektroničku adresu za dopisivanje, sažetak do 250 riječi (na hrvatskom i engleskom jeziku), ključne riječi (do 5 riječi), tekst rada i popis literature koja je korištena za pisanje.

Tekst rada treba imati odvojeni uvodni dio, razradu teme (u slučaju preglednog i stručnog rada), cilj istraživanja, metode, rezultate i raspravu (u slučaju izvornog znanstvenog rada) te zaključak. Zbog preglednosti sadržaja rad je uputno opremiti odgovarajućim podnaslovima te jasno označiti hijerarhiju pojedinih poglavlja. Tablice i slike moraju imati svoj redni broj i opis. Reprodukciju slika i tablica iz drugih izvora obvezno valja popratiti pisanom dozvolom njihova izdavača i autora.

Poželjno je da radovi ne budu duži od 5 000 riječi (30 000 znakova) u što nije uključena literatura. Uredništvo pridržava pravo prilagođavanja rada propozicijama časopisa i standardima hrvatskog književnog jezika.

Upute za navođenje literature

Glasnik HKLD objavljuje radove iz biomedicine i zdravstva te društvenih i humanističkih znanosti zbog čega se dozvoljava korištenje dva stila navođenja literature. Uredništvo prednost daje tzv. Vancouverskom stilu navođenja literature, osobito za radove iz područja biomedicine i zdravstva, dok se za radove iz područja društvenih i humanističkih znanosti mogu koristiti i bilješke koje se ispisuju na dnu stranice u kojima se navodi i citirana literatura bez potrebe za popisom literature na kraju članka.

U tekstu se koriste arapske brojke u zagradama, prema redoslijedu korištenje literature pri navođenju. Ako se odjednom navodi više izvora, brojke su odvojene zarezom, ili crticom u slučaju da se radi o nizu od tri ili više izvora.

Članci iz znanstvenih časopisa: pri navođenju autora, ako rad ima do šest autora, navode se svi; u slučaju da rad ima više od šest autora, navodi se prvih šest uz kraticu „i sur.“ (i suradnici). Prvo se navodi prezime, potom inicijal(i) imena, bez razmaka u slučaju više imena iste osobe. Urednik/ci

navode se skupa s autorima i dodaje se kratica „ur.“. Naslov i podnaslov rada prepisuju se iz izvornika, uz odvajanje dvotočkom. Za naslov časopisa koristi se skraćena verzija prema bazi MEDLINE ako postoji (vidi popis kratica na stranici: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/nlmcatalog/journals>). Upisuju se sljedeći numerički podaci arapskim brojkama: godina, volumen/svezak, svešćić/broj, dio, dodatak, stranice rada (upisuju se od prve do zadnje).

Pri citiranju knjiga navodi se broj izdanja osim ako se ne radi o prvom izdanju, označava se kraticom „izd.“ i rednim brojem. Navodi se i prvi grad izdavanja knjige, a za ostale se dodaje kratica „etc.“ Izdavači se prepisuju iz izvornika. Godina izdavanja prepisuje se s naslovne strane. Stranice knjige navode se ako se citira dio knjige, uz kraticu „str.“. Poglavlje u knjizi opisuje se autorima i naslovom poglavlja nakon čega slijede podaci o knjizi.

URL / Web adresa obavezno se navodi za internetske izvore, kao i DOI (ako postoji). Potrebno je uglatim zagradama naznačiti da se radi o izvoru s interneta ([Internet]) i datum pristupa na internetsku stranicu. URL se piše na kraju referencije uz prethodno „Dostupno na:“.

Primjeri:

Rad u časopisu

- Ćelić I, Skelin M. Smiju li psihijatri u javnosti komentirati pojedinačne slučajeve? *Glasnik HKLD*. 2022;32(1):17–19.
- Dimnjaković D, Matanović L, Knežević I, Bojanić I. Artroskopija prednjeg i stražnjeg dijela gležnja u istom aktu. *Liječ Vjesn*. 2022;144:227–239.
- Richter D, Anca I, André FE, Bakir M, Chlibek R, Čížman M i sur. Immunization of high-risk paediatric populations: Central European Vaccination Awareness Group recommendations. *Expert Rev Vaccines*. 2014;13(6):801–815.

Knjiga i monografija

- Švajger A. Spisi medicinske etike. Zagreb: Centar za bioetiku; 2004. str. 25.
- Dausset J, Colombani J, ur. *Histocompatibility testing*. Copenhagen: Munksgaard; 1973. str. 12–8.
- Pozaić V. Teološki vidici liječničke tajne. U: Znidarčić Ž, ur. *Medicinska etika 1*. Zagreb: HKLD; 2004. str. 199.

Web-stranica

- Coronavirus Disease (COVID-19) – events as they happen: Rolling updates on coronavirus disease (COVID-19). Updated 31 July 2020 [Internet]. [pristupljeno 25. 5. 2021.]. Dostupno na: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>

- Blažić Potočki Z, Zdilar N. Oralno zdravlje i pristup skrbi pod restrikcijama za vrijeme pandemije COVID-19. 2021 May [pristupljeno 4. 12. 2022.]. Dostupno na: <http://www.hkld.hr/sekcije/20-stomatolozi/955-oralno-zdravlje-i-pristup-skrbi-pod-restrikcijama-za-vrijeme-pandemije-covid-19>

Predaja rada / objava rukopisa

Rukopisi se dostavljaju Uredništvu elektronički na adresu: glasnik@hkld.hr.

Čitav rukopis, uključujući sve priloge, treba priložiti kao word dokument korištenjem 1,5 proreda, veličine slova 12 točaka (osim u tablicama i slikama gdje je dozvoljeno korištenje veličine 10 i 11). Svaki dio rukopisa treba započeti na novoj stranici.

Svi objavljeni članci odražavaju stajališta i mišljenja autorâ koji preuzimaju punu odgovornost za sve što je objavljeno u radovima i priložima u ovom časopisu. Stoga radu treba priložiti i popratno pismo koje potpisuje prvi autor/autor za dopisivanje, a u njemu navodi izjavu o autorstvu, prijenos autorskih prava te izjavu o potencijalnom sukobu interesa.

Primjer: *Svi autori pročitali su Upute autorima Glasnika HKLD i prihvatili postavljene uvjete te se složili s poslanom verzijom rada. Potvrđujemo da rukopis ni bilo koji njegov dio nisu na razmatranju ili objavljeni u drugom časopisu te odobravamo njegovo objavljivanje u Glasniku HKLD. Autori nemaju za prijaviti nikakav sukob interesa vezan uz objavljivanje ovog rada.*

Radovi se primaju i objavljuju na hrvatskom standardnom jeziku (uz sažetak na engleskom jeziku), a iznimno na engleskom jeziku (uz sažetak na hrvatskom jeziku). Poslije recenzentskog postupka, autori su dužni prilagoditi rad prema naputcima recenzentata i urednika uz obrazloženje eventualnih neprihvaćenih naputaka (u zasebnom dokumentu).

Jednom prihvaćeni članak obvezuje autora da isti članak ne smije objaviti drugdje bez dozvole Uredništva časopisa koje je članak prihvatilo, a i tada samo uz podatak o tome gdje je članak objavljen prvi put. Radovi se ne objavljuju prema redosljedu prispjeća rukopisa u Uredništvo časopisa. Rukopisi i ostali dostavljeni materijali pošiljateljima se ne vraćaju. Suradnja se ne honorira.

Prava korištenja: *Glasnik HKLD* je časopis u otvorenom pristupu. Sadržaj časopisa u cijelosti je besplatno dostupan. Sadržaj časopisa podliježe licenci *Creative Commons Attribution* (CC BY 4.0). Korisnici smiju kopirati i distribuirati materijal te mijenjati, preoblikovati ili prerađivati materijal sve dok citiraju izvornik na odgovarajući način. Potpuni tekst licencije uz pravne implikacije dostupan je na stranici: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode.hr>

Journal of the Croatian Catholic Medical Society

Instructions for Authors

About the Journal

The Journal of the Croatian Catholic Medical Society (hereinafter: *Glasnik HKLD*) publishes papers on biomedical, medical-ethical and socio-humanistic topics as well as texts concerning the Croatian Catholic Medical Society, the Catholic Church, and events in Croatia and the rest of the world. It was launched in 1991, is issued four times per year and is sent to the members, professional associations and institutions of particular interest in the homeland and abroad. Members of the Editorial Board and Publishing Council participate in the creation of *Glasnik HKLD*, together with a large number of professional associates: doctors of medicine and dental medicine, pharmacists and biochemists, nurses, social workers, theologians, philosophers and others.

Types of Papers

Glasnik HKLD publishes peer-reviewed original scientific, review and professional articles, as well as historical contributions, brief communications, presentations, letters to the editor, and reports from the activities of the Society. The editors encourage members to submit personal testimonies (interviews with members, poems, short stories). Sometimes previously published articles (in their entirety or abbreviated form) are taken from other publications, with prior authorization from the original publisher and an indication of where the article was first published.

The final decision is made by the editors, based on two positive reviews. Papers in the following categories are subject to review:

- *Original Scientific Article* – contains previously unpublished results of original research in full form or as Preliminary Communication.
- *Review Article* – contains an original, concise and critical presentation of an area or a part thereof in which the author is an active participant.
- *Professional Article* – contains useful contributions from the profession and for the profession, and need not represent original research.
- *Historical Contribution* – contain useful information about the history of the Croatian Catholic Medical Society, Church and society.

Manuscript Preparation and Style

The editors suggest that authors follow the Recommendations of the International Committee of Medical Editors (ICMJE): <http://icmje.org/icmje-recommendations.pdf>, and for ethical standards the White Paper of the Council of Science Editors (CSE):

https://www.councilscienceeditors.org/wp-content/uploads/entire_whitepaper.pdf.

Papers should contain the following: title (in the Croatian and English languages), first name(s) and last name(s) of the author(s), academic degree(s) (preferably the identification number of the scientist and/or ORCID iD), the name and address of the institution(s) in which the author(s) is/are employed, an electronic address for correspondence, an abstract of up to 250 words in the Croatian and English languages, key words (up to 5 words), the text of the paper and a list of the literature consulted.

The text of a paper should have a separate introductory section, an elaboration of the topic (in the case of a review or professional paper), the objective of the research, methods, results and discussion (in the case of an original scientific paper) and a conclusion. For purposes of clarity, it is advisable to use suitable subtitles and clearly indicate the hierarchy of individual chapters. Tables and figures must each have an ordinal number and caption. Reproductions of figures and tables from other sources must be accompanied by written permission for their use from their publishers and authors.

It is preferable for papers to be no longer than 5,000 words (30,000 characters), not including the literature. The editors reserve the right to adapt a paper to the propositions of *Glasnik HKLD* and the standards of the Croatian literary language.

Instructions for Citing the Literature

Glasnik HKLD publishes papers from the fields of biomedicine and health care, as well as the social and humanistic sciences, which is why two styles are permitted for the citing of literature. The editors prefer the Vancouver referencing style, especially for papers from the areas of biomedicine and health care, while for works from the areas of the social sciences and humanities, footnotes at the bottom of the pages can also be used for citing references, in which case it is not necessary to list the references at the end of a paper. In the text, Arabic numbers in parentheses are used, according to the order in which the literature is cited. If several sources are cited at once, the numbers are separated by a comma or a dash in series of three or more sources. If a paper from a scientific journal has up to six authors, all are listed. If a paper has more than six authors, the first six are listed followed by "et al." (and others). The surname is given first, followed by the initial(s) of the first and middle names, without spaces in the event of multiple names of the same person. The editor(s) are listed together with the authors, followed by a comma and the abbreviation "Ed." The title and subtitle of a paper are copied from the original and separated by a colon followed by a space. For the title of a journal, the abbreviated version according to the MEDLINE database is used

if it exists (see the list of abbreviations at <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/nlmcatalog/journals>). Enter the following numerical data in Arabic numerals: year, volume, issue, part, appendices, page numbers (first–last).

When citing a book, the number of the edition is indicated, unless it is the first edition, and marked with the abbreviation “ed.” and an ordinal number. The first city of the publication of the book is indicated followed by the abbreviation “etc.” to indicate others. The names of the publishers are copied from the original. The year of publication is copied from the title page. Pages in a book are entered if a part of the book is cited, preceded by the abbreviations “p.” (singular) or “pp.” (plural). A chapter in a book is described by the authors and the title of the chapter, followed by information about the book.

URL/Web addresses must be specified for Internet sources, as well as the DOI (if it exists). In order to indicate that a source has been taken from the Internet, enclose the word [Internet] in brackets, followed by the date accessed. The URL is written at the end of the reference, preceded by the words “available at.”

Examples

Articles in a Journal

- Čelić I, Skelin M. Smiju li psihijatri u javnosti komentirati pojedinačne slučajeve? *Glasnik HKLD*. 2022;32(1):17–19.
- Dimnjaković D, Matanović L, Knežević I, Bojanić I. Artroskopija prednjeg i stražnjeg dijela gležnja u istom aktu. *Liječ Vjesn*. 2022;144:227–239.
- Richter D, Anca I, André FE, Bakir M, Chlibek R, Čižman M et al. Immunization of high-risk paediatric populations: Central European Vaccination Awareness Group recommendations. *Expert Rev Vaccines*. 2014;13(6):801–815.

Book and Monograph

- Švajger A. *Spisi medicinske etike*. Zagreb: Centar za bioetiku; 2004. p. 25.
- Dausset J, Colombani J, Ed. *Histocompatibility testing*. Copenhagen: Munksgaard; 1973. pp. 12–8.
- Pozaić V. Teološki vidici liječničke tajne. In: Znidarčić Ž, Ed. *Medicinska etika 1*. Zagreb: HKLD; 2004. p. 199.

Websites

- Coronavirus Disease (COVID-19)—events as they happen: Rolling updates on coronavirus disease (COVID-19). Updated 31 July 2020 [Internet]. [Accessed May 25, 2021]. Available at <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>
- Blažić Potočki Z, Zdilar N. Oralno zdravlje i pristup skrbi pod restrikcijama za vrijeme pandemije COVID-19. 2021 May [Accessed October 4, 2022]. Available at [http://www.hkld.hr/sekcije/20-](http://www.hkld.hr/sekcije/20-stomatolozi/955-oralno-zdravlje-i-pristup-skrbi-pod-restrikcijama-za-vrijeme-pandemije-covid-19)

[stomatolozi/955-oralno-zdravlje-i-pristup-skrbi-pod-restrikcijama-za-vrijeme-pandemije-covid-19](http://www.hkld.hr/sekcije/20-stomatolozi/955-oralno-zdravlje-i-pristup-skrbi-pod-restrikcijama-za-vrijeme-pandemije-covid-19)

Submission and Publication of Manuscripts

Manuscripts are submitted electronically to the editors at glasnik@hkld.hr.

The entire manuscript, including all the appendices, should be attached as a Word document using 1.5 spacing, 12 point font size (except in tables and figures, where 10 and 11 point sizes are permitted). Each section of the manuscript should begin on a new page.

All the published articles reflect the views and opinions of the authors, who take full responsibility for the contents of the papers and contributions published in *Glasnik HKLD*. Therefore, a paper must be accompanied by a cover letter signed by the first author/corresponding author, which should include a declaration of authorship, transfer of copyright and a declaration of any potential conflicts of interest.

Example: All the authors have read the Instructions for Authors of *Glasnik HKLD*, accepted the conditions and agreed with the submitted version of the paper. We hereby confirm that neither the manuscript nor any part thereof is under consideration by or has been published in another journal and we hereby authorize its publication in *Glasnik HKLD*. The authors have no conflict of interest to report related to the publication of this paper.

Papers are received and published in the standard Croatian language, with summaries in the English language, or exceptionally in the English language, with summaries in the Croatian language. After the review process, the authors shall be required to adapt the work according to the instructions of the reviewers and editors, with an explanation of any unaccepted instructions in a separate document.

Once an article has been accepted, the author is obliged not to publish the same article elsewhere without the permission of the editors of the journal that accepted the article, and then only with information about where the article was first published. Papers are not published according to the order in which manuscripts are received by the editors. Manuscripts and other submitted materials are not returned to the senders. Authors and contributors do not receive remuneration.

Usage rights: *Glasnik HKLD* is an open access journal, the entire content of which is available free of charge under a Creative Commons Attribution license (CC BY 4.0). Users may copy, distribute, modify, reformat and/or adapt the material as long as appropriate attribution is provided. The full text of the license, with its legal implications, is available at <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

PRELIMINARNI PLAN I PROGRAM RADA HKLD-a ZA 2024. GODINU

Siječanj	Godišnje skupštine podružnica i sekcija (trebaju se održati prije redovne Skupštine HKLD-a)
4. veljače 2024.	Obilježavanje Dana života (po podružnicama)
11. veljače 2024.	Obilježavanje Dana bolesnika (po podružnicama)
2. ožujka 2024.	Redovna izvještajna Skupština HKLD-a Varaždin
ožujak 2024.	Korizmena duhovna obnova
3. – 7. travnja 2024.	Hodočašće HKLD-a u Poljsku povodom svetkovine Božjeg milosrđa
10. ili 17. svibnja 2024.	Simpozij povodom Dana priziva savjesti: (Split, KBF)
30. svibnja – 2. lipnja 2024.	Upravni odbor FEAMC-a uz simpozij: <i>Profesionalni i etički izazovi u medicini tijekom rata</i> (Đakovo/Vukovar)
30. svibnja 2024.	Tijelovska duhovna obnova (Krasno)
7. lipnja 2024.	Obnova posvete zdravstvenih djelatnika Presvetom Srcu Isusovom (po podružnicama)
kolovoz 2024.	Ljetna škola etike HKLD-a
ljetno 2024.	Simpozij u suradnji s Papinskom akademijom za život
19. – 22. rujna 2024.	MaterCare International Conference "I AM WHAT I DO" Establishing My Identity in Christ Rim, Italija
26. rujna 2024.	Blagdan sv. Kuzme i Damjana (po podružnicama)
18. listopada 2024.	Blagdan sv. Luke (po podružnicama)
Studeni	Tečaj: Znanjem protiv deset vodećih bolesti u Hrvatskoj
16./17. studenoga 2024.	Hodočašće u Škabrnju
12. prosinca 2024.	Molitva za nerođene/Gospa Guadalupska (po podružnicama)

View of St Peter's Basilica & Square from the roof of the Institute of St Mary the Child.

First announcement

"I AM WHAT I DO" Establishing My Identity in Christ MaterCare International

12th Biennial Rome Conference

14th International Conference

September 19–22, 2024

Istituto Maria Santissima Bambina

Via Paolo VI 21, Rome, Italy

To register please email: info@matercare.org

On behalf of MaterCare International (MCI), we look forward to welcoming you to Italy for our 14th international conference. The conference venue, Istituto Maria Santissima Bambina, overlooks St. Peter's Basilica and Square, and offers a safe, hospitable, retreat-like environment with good conference facilities, and the best roof-top view in Rome!

The opening words of our conference theme, "I am what I do," is a quote from MaterCare's co-founder, the late Prof. Robert Walley, emphasizing our personal responsibility for ensuring we carry out our role as authentic Catholic doctors to the very best of our ability, especially where maternal health care is concerned. To achieve this, we must establish our identity in Christ and ensure our professional expertise encompasses the "four C's" of conviction, professional competence, community orientation, and individual compassion. These elements have been seamlessly integrated into the programme and each of the eight sessions reminds us of the beauty of our faith.

The conference is preceded by an afternoon board meeting and spiritual retreat on "Discovering my identity in Christ," then a "Welcome" session and reception on the evening of September 19. Eight sessions spread over September 20–21 cover the following: an overview of true personal and professional identity; an expert panel discussion of practical issues facing trainees in OB/GYN and paediatrics; a focus on what MaterCare International does; a Catholic perspective on current obstetric, paediatric and gynaecological subjects; a professional development session featuring an interactive Multi-Disciplinary Team (MDT) case discussion; faith and bioethics; a day in the life of a Catholic OB/GYN; and, formulation of a conference statement.

Our speakers are experts in their field and will be extensively involved in all aspects of the programme, including panel discussions. Free communications are invited and delegates encouraged to participate in two interactive sessions plus "Q & A" after every presentation. We hope that you can join us in the Eternal City for a professionally and spiritually enriching, multidisciplinary meeting.

Accommodation is available in the Institute of St Mary the Child from September 18–23, 2023, on request from MaterCare International.

A/Prof Elvis Šeman
Prof Bogdan Chazan
Simon Walley

P.S. An audience with Pope Francis has been requested.

ID KOD HR – AB 52 - 040 155 102 / VAT: HR29635530727
 Certified LHFA - Specijalist za hodočašća / ISO 9001:2015 Certified
 IATA No. 75321621 EOS CODE

Hodočašće Hrvatskoga katoličkog liječničkog društva u Poljsku povodom svetkovine Božjeg milosrđa

3. – 7. travnja 2024.

CIJENA: 995,00 €

A.T.I. d.o.o. Head office Croatia
 Zadarika 35, Pula, HR - 52 320
 Tel: +385 052/221 400
 Fax: +385 052/217 444
 horgred@ati-cro.com
 www.ati.hr

A.T.I. d.o.o. Branch office Sarajevo
 Španovčanska 9, 81011 11 000
 1. Sarajevo
 Tel: +387 66 809 444
 info@ati.ba
 www.ati.ba

Croatia Travel Branch office Hong Kong
 Unit 7, 2/F, Wilson Plaza 2
 28 Cheung Chee Street, Kowloon,
 Tel: +852 2170 8802
 info@travel-cro.com.hk
 www.croatia.com.hk

ID KOD HR – AB 52 - 040 155 102 / VAT: HR29635530727
 Certified LHFA - Specijalist za hodočašća / ISO 9001:2015 Certified
 IATA No. 75321621 EOS CODE

1. dan: ZAGREB – WARSZAWA – CZESTOCHOWA 3. 4. 2024.

Sastanak u zračnoj luci u Zagrebu 2 sata prije poljetanja zrakoplova. Obavljanje formalnosti zračne luke. Polazak zrakoplova za Varšavu u 12:45. Dolazak predviđen u 14:10. Transfer autobusom do Varšave. Susret s Poljskim katoličkim liječničkim društvom. Nastavak putovanja do Czestochowe. Dolazak u Czestochowu u večernjim satima. Smještaj u hotel. Večera. Noćenje.

2. dan: CZESTOCHOWA – KRAKOW 4. 4. 2024.

Doručak. Razgledavanje Czestochowe, svjetski poznatog Marijanskog svetišta Crne Gospe. Razgledavanje pavlinskog samostana gdje se nalazi čudotvorna slika Blažene Djevice Marije. Misa u svetištu. Ručak. Polazak za Krakow. Po dolasku razgled jednog od najstarijih gradova Poljske: brdo Wawel s dvorcem, katedrala, Stare miasto, Collegium Maius, glavni gradski trg, Mariacki. Smještaj u hotel. Večera. Noćenje.

3. dan: KRAKOW – AUSCHWITZ – VADOVICE – KRAKOW 5. 4. 2024.

Doručak. Nakon doručka odlazak do spomen područja Auschwitz, koncentracijskog logora iz Drugog svjetskog rata koje je na neki način simbol stradanja Židova. Nakon posjeta ručak u restoranu. Poslijepodne odlazak do Wadowica, rodnog mjesta sv. Ivana Pava II. Posjet rodnoj kući, župnoj crkvi gdje je sveti Ivan Pavao II bio kršten te muzeju. Povratak u Krakow. Večera. Noćenje.

4. dan: KRAKOW-WIELICZKA 6. 4. 2024.

Doručak. Posjet Kazimierzu, Židovskoj četvrti Krakowa. Ručak. Odlazak u rudnik soli Wieliczka, jedan od najstarijih svjetskih rudnika soli koji još radi. Godine 1978. uvršten je u UNESCO-ov popis svjetske baštine. Večera. Noćenje.

5. dan: KRAKOW – WARSZAWA – ZAGREB 7. 4. 2024. (NEDJELJA BOŽJEG MILOSRĐA)

Doručak. Misa u Svetištu Božjeg milosrđa u Krakowu. Nakon mise polazak za zračnu luku u Varšavi. Obavljanje formalnosti zračne luke. Polazak zrakoplova za Zagreb u 15:40. Dolazak u Zagreb predviđen u 17:20.

SOCIETAS MEDICA CATHOLICA CROATICA